

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CEZAEVİ MİMARLIĞI: 21. YÜZYIL GÜNCEL
YARIŞMALAR ÜZERİNDEN BİR
DEĞERLENDİRME

İpek GÜNEY

Eylül, 2023

İZMİR

CEZAEVİ MİMARLIĞI: 21. YÜZYIL GÜNCEL YARIŞMALAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Anabilim Dalı Bina Bilgisi Programı

İpek GÜNEY

Eylül, 2023

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

İPEK GÜNEY tarafından **PROF. DR. G. DENİZ DOKGÖZ** yönetiminde hazırlanan “**CEZAEVİ MİMARLIĞI: 21. YÜZYIL GÜNCEL YARIŞMALAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. G. Deniz DOKGÖZ

_____
Danışman

.....
Prof. Dr. Hikmet GÖKMEN

_____
Jüri Üyesi

.....
Doç. Dr. M. Burak ALTINIŞIK

_____
Jüri Üyesi

_____
Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca beni kısıtlamayıp özgür bırakan ve birikimiyle çalışmaya farklı açılardan bakmamı sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. G. Deniz DOKGÖZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimi titizlikle inceleyerek bana öneriler sunan değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Hikmet GÖKMEN ve Doç. Dr. M. Burak ALTINIŞIK'a teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca beni cesaretlendiren, desteklerini ve sevgilerini bana her zaman hissettiren sevgili aileme ve arkadaşlarıma tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

İpek GÜNEY

CEZAEVİ MİMARLIĞI: 21. YÜZYIL GÜNCEL YARIŞMALAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

ÖZ

Suç ve ceza kavramları insanlık tarihinin başlangıcından günümüze her toplumda var olmuştur. İntikam, kefarete ve ibret anlayışlarıyla temellenen ve tanımı günden güne genişleyen cezalandırma, Orta Çağ'a kadar, işkence, vücut bütünlüğünün bozulması ve yaşamın sonlandırılması gibi bedene yönelik uygulamalar aracılığıyla devam etmiştir. O döneme kadar ikinci planda kalan hapis cezaları Orta Çağ'da, aslında yapılaşma amacı hapsedme olmayan ve esasen beden hedef alındığı cezaların uygulanacağı zamana kadar bir bekleme alanı olarak kullanılan mekânlarda infaz edilmiştir. Reform hareketleri sırasında hümanist düşüncenin gelişmesiyle beraber, ölüm cezaları yerine özgürlüğün kısıtlanması ve bireyin haklarının askıya alınması gibi fikirler ortaya atılmıştır. Böylelikle, beden-ceza ilişkisi artık şekil değiştirmiş, asıl amacı hapsedme olan cezaevleri üretilmeye başlamış ve cezanın odağı, suçluyu kapatıp özgürlüğünü kısıtlamaya doğru kaymıştır. Bu süreçte, mahkûmu yalnızlaştırmaya, sessizleştirmeye ya da sürekli baskı altında tutmaya yönelik, disiplin üzerine kurulu birçok sistem önerilmiştir. Yirminci yüzyıla gelindiğinde, gözetleme mekanizması muhafaza edilerek, mahkûmların birbirleri ile iletişime geçmelerine ve kendilerine daha fazla kişisel alan sunulmasına fırsat sağlayan bir anlayış geliştirilmiş, hapishane mimarisinde farklı model arayışları başlamıştır.

Günümüzde ise cezaevleri konusu, ulusal ve uluslararası platformlarda düzenlenen mimari yarışmalar aracılığıyla tekrar gündeme taşınmaktadır. Cezaevleri kapsamında açılan mimari yarışmaların, bu alanda üretilen mimarlığın yetersiz kalmasından ve nitelikli bir tasarımın ihtiyaç haline gelmesinden dolayı düzenlendikleri düşünülmektedir. Ayrıca hala tartışmalı olan, cezaevlerinin asıl amacının cezalandırma mı yoksa rehabilitasyon mu olduğu sorusuna cevaben, hüküm giymiş suçluların özgürlüklerinin kısıtlanarak zaten cezalandırıldıkları ve bu nedenle artık kapatıldıkları mekân aracılığıyla rehabilitasyonlarının sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

Dolayısıyla hükümlüyü, içinde bulunduğu mekân aracılığıyla, tekrar cezalandırmanın önüne geçecek ve onlara, yaşanabilir bir ortam sunarak iyileştirebilecek nitelikte yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Buradan yola çıkarak, bu çalışmanın amacı, mimari yarışmalar aracılığıyla, cezaevleri konusunun günümüzde nasıl ele alındığını, aktörler arasındaki ilişkilerin nasıl kurgulandığını, mahkûmun rehabilitasyonu için sunulan farklı bakış açılarını ve tüm bunların nasıl mekânsallaştığını ortaya çıkararak, cezaevi mimarlığında yeni yaklaşımlar hakkında bir tartışma zemini hazırlamaktır.

Anahtar kelimeler: Suç, Ceza, Cezaevi mimarlığı, Rehabilitasyon, Mimari yarışmalar

PRISON ARCHITECTURE: AN EVALUATION ON CURRENT COMPETITIONS IN THE 21ST CENTURY

ABSTRACT

The concepts of crime and punishment have existed in every society since the beginning of human history. Punishment, which meant revenge, redemption and a warning at the beginning and whose definition expanded day by day, continued until the Middle Ages by means of sanctions against the body such as torture, deterioration of bodily integrity and death. The prison sentences, which remained in the background until that period, were executed in the Middle Ages, in places that were not intended to be incarceration properly and were used as a kind of waiting area until the time when the punishments, which mainly targeted the body, were to be implemented. With the development of humanist thought during the reform movements, ideas such as the restriction of freedom and the suspension of the rights of the individual were put forward instead of the death penalty. Thus, the body-punishment relationship has changed shape, prisons whose main purpose is to be imprisoned have begun to be produced, and the focus of punishment has shifted to closing the criminal and restricting their freedom. In this process, many systems have been proposed to isolate, silence, or keeping the prisoner under constant pressure. By the twentieth century, an understanding was developed that allowed the prisoners to communicate with each other and to be offered more personal space, by preserving the surveillance mechanism, and the quest began to get different models in prison architecture.

Today, the issue of prisons is brought to the agenda again through international and national architectural competitions. It is thought that architectural competitions opened within the scope of prison architecture were organized because the architecture which produced in this area is insufficient and a qualified design became a necessity. Furthermore, in response to the still controversial question of whether the main purpose of prisons is punishment or rehabilitation, prisoners have already been punished by restricting their freedom, therefore it is necessary to ensure their rehabilitation through the place where they are closed.

Hence, it can be said that there is a need for new approaches that will prevent re-punishment of the prisoner through the place they are in and improve them by providing a livable environment.

Based on this, the aim of this study is to prepare a basis for a discussion about new approaches in prison architecture by revealing how the issue of prisons is handled today, how the relationships between the actors are constructed, the different perspectives for the rehabilitation of the prisoner and how all these data are spatialized through architectural competitions.

Keywords: Crime, Punishment, Prison architecture, Rehabilitation, Architectural competitions

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xvi
BÖLÜM BİR – GİRİŞ	1
1.1 Problem Tanımı	1
1.2 Tezin Amacı, Kapsamı ve Yöntemi	2
BÖLÜM İKİ – SUÇ, CEZA VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	4
2.1 Suç Kavramı ve Suçun Nedenleri	4
2.2 Ceza Kavramı ve Cezanın Amaçları	7
2.3 Bir Kapatılma Mekânı Olarak 'Cezaevi'	11
2.4 Cezada Alternatif Bir Yaklaşım Olarak 'Rehabilitasyon'	13
BÖLÜM ÜÇ – CEZALANDIRMANIN VE CEZAEVLERİNİN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ	15
3.1 Dünya'da Cezalandırmanın ve Cezaevlerinin Gelişimi	15
3.1.1 Bedensel Cezalar: Antik Dönem	15
3.1.2 Politik Gücü Temsil Eden Yapılarda Hapis Cezaları: Orta Çağ	19
3.1.3 Reform Sonrası Cezaevi Mimarisinin Geliştirilmesi: 16.-18. Yüzyıl	22
3.1.3.1 Bridewell İslahevleri	22
3.1.3.2 Amsterdam Cezaevi	23

3.1.3.3 St. Michele Hapishanesi	24
3.1.3.4 Newgate Hapishanesi	25
3.1.3.5 Maison de Force	26
3.1.3.6 John Howard ve İngiltere Cezaevi Yasası	27
3.1.3.7 Panoptikon	28
3.1.4 Cezaevlerinde ‘Yalnızlaştırma’ ve ‘Sessizleştirme’ Sistemleri: 19. Yüzyıl	31
3.1.4.1 Pennsylvania Sistemi-Doğu Eyalet Hapishanesi	31
3.1.4.2 Auburn Sistemi-Auburn Hapishanesi	33
3.1.4.3 Pentonville Hapishanesi	36
3.1.4.4 Mettray Islahevi (Mettray Ceza Kolonisi)	38
3.1.4.5 Kademeli Serbestlik (İrlanda) Sistemi	40
3.1.5 Cezaevi Mimarisinde Yeni Form Denemeleri: 20. Yüzyıl	41
3.1.5.1 Avlu Modeli	42
3.1.5.2 Işınsal (Radyal) Model	43
3.1.5.3 Dikdörtgen Model	44
3.1.5.4 Panoptik Model	45
3.1.5.5 Telefon Direği (Omurga) Modeli	46
3.1.5.6 Kampüs Modeli	48
3.1.5.7 Gökdelen Modeli	48
3.2 Türkiye’de Cezalandırmanın ve Cezaevlerinin Gelişimi	49
3.2.1 Osmanlı Dönemi	49
3.2.1.1 Tanzimat Öncesi Dönem-İslam Hukuku	49
3.2.1.2 Tanzimat Sonrası Dönem-Osmanlı Ceza Hukuku	51
3.2.2 Cumhuriyet Dönemi	55
3.2.2.1 Açık Cezaevi	57
3.2.2.2 Yarı Açık Cezaevi	57
3.2.2.3 Kapalı Cezaevi	58
3.2.2.4 A, A1, A2, A3 Tipi Kapalı Cezaevleri	58

3.2.2.5 B Tipi Kapalı Cezaevleri	59
3.2.2.6 C Tipi Kapalı Cezaevleri	59
3.2.2.7 D Tipi Kapalı Cezaevleri	59
3.2.2.8 E Tipi Kapalı Cezaevleri	59
3.2.2.9 F Tipi Kapalı Cezaevleri	60
3.2.2.10 H Tipi Kapalı Cezaevleri	60
3.2.2.11 K, K1 ve K2 Tipi Kapalı Cezaevleri	60
3.2.2.12 L Tipi Kapalı Cezaevleri	61
3.2.2.13 R Tipi Kapalı Cezaevleri	61
3.2.2.14 T Tipi Kapalı Cezaevleri	61
BÖLÜM DÖRT – MİMARİ YARIŞMALAR BERABERİNDE CEZAEVİ MİMARLIĞI: 21. YÜZYIL	62
4.1 Mimari Yarışmalar	62
4.2 Cezaevi Mimarlığı Üzerine Düzenlenen Mimari Yarışmalar	65
4.2.1 Uluslararası Yarışmalarla Elde Edilen Cezaevi Projelerinden Örnekler	65
4.2.1.1 East Jutland State Prison (Enner Mark Prison)	65
4.2.1.2 Halden Prison	70
4.2.1.3 Storstrøm Prison (New Danish State Prison)	75
4.2.1.4 Holmsheidi Prison	80
4.2.1.5 Nuuk Prison	84
4.2.2 Uluslararası Mimari Fikir Yarışmalarından Örnekler	89
4.2.2.1 New Ocean Platform Prison	89
4.2.2.1.1 Ocean Platform Prison (Birinci ödül)	89
4.2.2.1.2 Buoy Prison (İkinci ödül)	91
4.2.2.1.3 Atoll Prison (Üçüncü ödül)	92

4.2.2.1.4 Outsiders.in (Mansiyon)	93
4.2.2.2 Prison Puzzle	99
4.2.2.2.1 (Proto) Prison (Birinci ödöl)	99
4.2.2.2.2 To The Moon and Back Again (İkinci ödöl)	100
4.2.2.2.3 Borderless Prison (Üçüncü ödöl)	102
4.2.2.2.4 Catharsis (Mansiyon)	103
4.2.2.2.5 Plug-In Prison (Mansiyon)	105
4.2.2.3 Switching Prisons	112
4.2.2.3.1 Botanical Exchange (Birinci ödöl)	112
4.2.2.3.2 Communiversity (İkinci ödöl)	114
4.2.2.3.3 Behind the Walls: A Canopy for Repentance (Üçüncü ödöl)	116
4.2.2.3.4 The Funnel (Mansiyon)	118
4.2.2.4 Lock/Unlock	124
4.2.2.4.1 Malmö Prison Extension (Birinci ödöl)	124
4.2.2.4.2 Horizon (İkinci ödöl)	125
4.2.2.4.3 The Lighthouse (Üçüncü ödöl)	126
4.2.2.4.4 Lock Unlock Prison (Mansiyon)	127
BÖLÜM BEŞ – SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	133
KAYNAKLAR	142

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1 On iki levha kanunları	17
Şekil 3.2 Antik Roma Mamertine (Tullianum) Hapishanesi plan ve kesiti	18
Şekil 3.3 Yedikule Zindanları aksonometrik görünüşü	20
Şekil 3.4 Mont-Saint-Michel Manastırı görünüşü ve kısmi planı	20
Şekil 3.5 Bastille Hapishanesi planı	21
Şekil 3.6 Bridewell Islahevinde çalışan kadınlar	23
Şekil 3.7 St. Michele Hapishanesi perspektifi	24
Şekil 3.8 St. Michele Hapishanesi planı	25
Şekil 3.9 Newgate Hapishanesi planı ve görünüşü	26
Şekil 3.10 Maison de Force aksonometrik görünüşü ve kısmi planı	27
Şekil 3.11 Panoptikon modeli görünüşü ve kısmi planı	29
Şekil 3.12 Bir mahkûm hücrelerinden Panoptikon'a bakış	30
Şekil 3.13 Panoptikon modelinden esinlenen bazı hapishane planları	30
Şekil 3.14 Doğu Eyalet Hapishanesi perspektifi	32
Şekil 3.15 Doğu Eyalet Hapishanesi planı	32
Şekil 3.16 Auburn Hapishanesi iç görünüş	34
Şekil 3.17 Auburn sistemine göre tasarlanan bir hapishane planı	34
Şekil 3.18 Auburn Hapishanesi'nde toplu halde çalışan kadınlar	35
Şekil 3.19 Pentonville Hapishanesi perspektifi	37
Şekil 3.20 Pentonville Hapishanesi'nde başlık takarak yürüyen mahkûmlar	37

Şekil 3.21 Pentonville Hapishanesi'nde dini törenler için tasarlanan ahşap platformlar	38
Şekil 3.22 Mettray İslahevi perspektifi ve planı	39
Şekil 3.23 Avlu modeli plan şeması	42
Şekil 3.24 New Jersey Leesburg Hapishanesi	42
Şekil 3.25 Işınsal (Radyal) Model plan şeması	43
Şekil 3.26 New Jersey Yardville Gençlik Hapishanesi	44
Şekil 3.27 Madrid Yeni Carabenchel Hapishanesi	44
Şekil 3.28 Dikdörtgen hücre bloğu plan şeması	44
Şekil 3.29 Panoptik Model plan şeması	45
Şekil 3.30 Illinois Stateville Hapishanesi perspektifi	46
Şekil 3.31 Illinois Stateville Hapishanesi iç görünüşü	46
Şekil 3.32 Telefon direği (Omurga) modeli plan şeması	47
Şekil 3.33 İngiltere Wormwoods Scrubs Hapishanesi planı	47
Şekil 3.34 Stillwater Minnesota Hapishanesi	47
Şekil 3.35 Kampüs Modeli plan şeması	48
Şekil 3.36 Gökdelen Modeli plan şeması	48
Şekil 3.37 Chicago İslahevi	49
Şekil 3.38 Yedikule Zindanları perspektif ve iç görünüşü	53
Şekil 4.1 Mimari yarışma türleri ve biçimleri	63
Şekil 4.2 Mimari yarışmaların kısa tarihi	64
Şekil 4.3 East Jutland State Prison aksonometrik görünüş	66
Şekil 4.4 Hapishane duvarının üzerinden sürdürülen bina-manzara ilişkisi	67
Şekil 4.5 East Jutland State Prison cephe görselleri	68

Şekil 4.6 Halden Prison kuşbakışı görünüşü	70
Şekil 4.7 Halden Prison maket çalışması	71
Şekil 4.8 Hapishanenin çevre duvarı	72
Şekil 4.9 Cephelelerdeki malzeme kullanımı	72
Şekil 4.10 Güvenlik camı kullanılan hücre ve ortak alan pencereleri	73
Şekil 4.11 Ortak kullanım alanlarından örnekler	73
Şekil 4.12 Storstrøm Prison aksonometrik görünüş	75
Şekil 4.13 Her alana yerleştirilen peyzaj manzaraları	76
Şekil 4.14 Form ve malzeme seçimlerindeki çeşitlilik	76
Şekil 4.15 Ortak alanlardaki renk kullanımı	77
Şekil 4.16 Hücreslerdeki pencere yerleşimi	77
Şekil 4.17 Hücre planı ve aksonometrik görünüşü	78
Şekil 4.18 Holmsheidi Prison aksonometrik görünüş	80
Şekil 4.19 Hapishanenin merkezinde bulunan silindirik kontrol istasyonu	81
Şekil 4.20 Avlunun görünüşü	81
Şekil 4.21 Hücreslerdeki pencere yerleşimi	82
Şekil 4.22 Dış cepheledeki malzeme seçimleri	82
Şekil 4.23 Nuuk Prison aksonometrik görünüş	85
Şekil 4.24 Deniz manzarasına yönelen hücreler	85
Şekil 4.25 Malzeme seçimlerindeki kontrast	86
Şekil 4.26 Ortak alanlardan manzaraya kesintisiz görsel erişim	87
Şekil 4.27 New Ocean Platform Prison-Ocean Platform Prison adlı projenin poster	90
Şekil 4.28 New Ocean Platform Prison- Buoy Prison adlı projenin poster	92

Şekil 4.29 New Ocean Platform Prison-Atoll Prison adlı projenin posterı	93
Şekil 4.30 New Ocean Platform Prison-Outsiders.in adlı projenin posterı	94
Şekil 4.31 Prison Puzzle-(Proto) Prison adlı projenin posterı	100
Şekil 4.32 Prison Puzzle-To the Moon and Back Again adlı projenin posterı	101
Şekil 4.33 Prison Puzzle-Borderless Prison adlı projenin posterı	103
Şekil 4.34 Prison Puzzle-Catharsis adlı projenin posterı	105
Şekil 4.35 Prison Puzzle-Plug-In Prison adlı projenin posterı	106
Şekil 4.36 Switching Prisons-Botanical Exchange adlı projenin posterı	113
Şekil 4.37 Switching Prisons-Communiversıty adlı projenin posterı	115
Şekil 4.38 Switching Prisons-Behınd the Walls: A Canopy for Repentance adlı projenin posterı	117
Şekil 4.39 Switching Prisons-The Funnel adlı projenin posterı	119
Şekil 4.40 Lock/Unlock-Malmö Extension Prison adlı projenin posterı	125
Şekil 4.41 Lock/Unlock-Horizon adlı projenin posterı	126
Şekil 4.42 Lock/Unlock-The Lighthouse adlı projenin posterı	127
Şekil 4.43 Lock/Unlock-Lock Unlock Prison adlı projenin posterı	128

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 4.1 East Jutland State Prison	69
Tablo 4.2 Halden Prison	74
Tablo 4.3 Storstrøm Prison	79
Tablo 4.4 Holmsheidi Prison	83
Tablo 4.5 Nuuk Prison	88
Tablo 4.6 New Ocean Platform Prison-Ocean Platform Prison	95
Tablo 4.7 New Ocean Platform Prison-Buoy Prison	96
Tablo 4.8 New Ocean Platform Prison-Atoll Prison	97
Tablo 4.9 New Ocean Platform Prison-Outsiders-in	98
Tablo 4.10 Prison Puzzle-(Proto) Prison	107
Tablo 4.11 Prison Puzzle-To the Moon and Back Again	108
Tablo 4.12 Prison Puzzle-Borderless Prison	109
Tablo 4.13 Prison Puzzle-Catharsis	110
Tablo 4.14 Prison Puzzle-Plug-In Prison	111
Tablo 4.15 Switching Prisons-Botanical Exchange	120
Tablo 4.16 Switching Prisons-Communiversity	121
Tablo 4.17 Switching Prisons-Behind the Walls: A Canopy for Repentance	122
Tablo 4.18 Switching Prisons-The Funnel	123
Tablo 4.19 Lock/Unlock-Malmö Prison Extension	129

Tablo 4.20 Lock/Unlock-Horizon	130
Tablo 4.21 Lock/Unlock-The Lighthouse	131
Tablo 4.22 Lock/Unlock-Lock Unlock Prison	132
Tablo 4.23 Uluslararası mimari yarışmalarla elde edilen cezaevi projelerinden örnekler	134
Tablo 4.24 Uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler	136

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Problem Tanımı

Suç ve suçlunun cezalandırılması durumuna her dönemde rastlanmaktadır. Toplamların, kültürel, siyasi, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılarına göre çeşitlilik gösteren suç davranışı üzerine, açıklanması ve nedenlerinin anlaşılması amacıyla, tarih boyunca birçok çalışma yapılmıştır. Suç davranışının kontrolünde bir araç olarak kullanılan ceza ise, erken dönem topluluklarından günümüze, suç sayılan her davranışın karşılığı olmuştur. Başlarda intikam duygusuyla özdeşleşen katı ceza uygulamaları, toplumların gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılaşmaya başlamıştır. Böylelikle beden ve ceza ilişkisi bir süre sonra şekil değiştirmiş ve cezanın odağı, suçluyu kapatarak hürriyetini kısıtlamaya doğru kaymıştır. Kısaca “cezalendirma, dayanılmaz duygular sanatından, bir askıya alınan haklar ekonomisine geçmiştir” (Foucault, 2019).

Hem suç ve ceza kavramlarının günden güne gelişmesi hem de zamana ve kültüre göre değişiklik gösteren ıslah anlayışı, kapatılma mekânlarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Cezaevleri konusuyla gündeme gelen tartışmalardan biri, hapishanelerin esas amacının cezalandırma mı yoksa rehabilitasyon mu olduğu sorusudur. Bu soruya cevaben, hüküm giyen suçluların, hürriyetlerinin kısıtlanarak zaten cezalandırıldıkları ve artık, kapatıldıkları mekân aracılığıyla, iyileşmelerine yönelik yaklaşımlar sergilenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ancak geçmişten günümüze süregelen birçok cezaevi modeli, suçluları iyileştirmekten ziyade sadece kapatmaya yönelik olduğundan, aslında üretilen mimarlığın da suçluları cezalandırdığı söylenebilir. Dolayısıyla hükümlüyü, içinde bulunduğu mekân aracılığıyla, tekrar cezalandırmanın önüne geçecek ve yaşanabilir bir ortam oluşturarak iyileştirebilecek nitelikte yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Cezaevleri konusu günümüzde, ulusal ve uluslararası platformlarda düzenlenen mimari yarışmalar aracılığıyla tekrar gündeme taşınmaktadır.

Ulusal bağlamda düzenlenen yarışmalara bakıldığında, artık kullanılmayan cezaevlerinin yeniden işlevlendirilmeleri ve kültür yapılarına dönüştürülmeleri gibi konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Uluslararası bağlamda düzenlenen yarışmaların ise ağırlıklı olarak, mahkumların rehabilitasyonuna, değişen suç tiplerinin ıslahına ve farklı proje alanı, kapasite ve güvenlik düzeylerine yönelik yeni tasarım önerileri arayışında oldukları gözlemlenmektedir. Bu bakımdan, cezaevi tasarımı üzerine açılan yarışmaların, bu alanda üretilen mimarlığın yetersiz kalması ve nitelikli bir tasarımın artık ihtiyaç haline gelmesi sebebiyle düzenlendikleri düşünülmektedir.

1.2 Tezin Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu bilgiler doğrultusunda tezin amacı, bu alanda bir ihtiyaç olarak görülen mimari yarışmalar aracılığıyla, cezaevleri konusunun günümüzde nasıl ele alındığını, aktörler arasındaki ilişkilerin nasıl kurgulandığını, mahkûmun rehabilitasyonu için sunulan farklı bakış açılarını ve tüm bunların nasıl mekânsallaştığını ortaya çıkararak, cezaevi mimarlığında yeni yaklaşımlar hakkında bir tartışma zemini hazırlamaktır.

Tez kapsamında, cezaevi mimarlığındaki yeni yaklaşımların irdelenebilmesini mümkün kılmaları bakımından, uluslararası yarışmalarla elde edilen cezaevi projelerinden örnekler ve uluslararası mimari fikir yarışmalarının ödül gruplarından örnekler incelenmiştir. İncelenecek yarışmaların seçiminde belirleyici kriter ise yarışma çağrılarında ‘yeni bir hapisane’ tasarımı talebinin bulunmasıdır. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası platformlardaki, mevcut hapisanelerin yeniden işlevlendirilmeleri üzerine düzenlenen yarışmalar, yeni bir tasarım yaklaşımı sunmadıkları gerekçesiyle çalışmaya dahil edilmemişlerdir. İlk olarak suç, ceza ve ilişkili kavramlar irdelenmiş, devamında cezalandırmanın ve cezaevlerinin tarihsel süreci anlatılmıştır. Ardından çalışmaya konu olan yarışmaların okumaları, uluslararası mimari medya organları, gazete haberleri ve yarışmaların kendi veri tabanları içerisinde yapılan literatür taraması vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sırasında elde edilen veriler, projelerin okunabilirliğini kolaylaştırmak adına tablolara dökülmüş ve proje açıklamalarında öne çıkan ya da en çok tekrarlanan kelimeler belirlenerek anahtar kavram listeleri oluşturulmuştur.

Ayrıca, mahkûm, gözetim ve çevre kurgusu şematik diyagramlar beraberinde özetlenerek aktörler arasındaki ilişki gösterilmeye çalışılmıştır.

Özellikle ülkemizde, cezaevi mimarlığı konusunda yapılan çalışmaların kısıtlılığı da göz önünde bulundurularak, bu araştırmanın, suç davranışının nedenlerine yönelerek kalıcı çözümler arayan, mahkûmun cezalandırılmasının yanı sıra rehabilitasyonunu da gözeten ve insan onuruna yakışan mekânlar üretmek için yapılacak olası çalışmalara ışık tutabileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM İKİ

SUÇ, CEZA VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

2.1 Suç Kavramı ve Suçun Nedenleri

Suç kavramı insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar her toplumda varlığını sürdürmüştür. Toplamların kültürel, siyasi, psikolojik, sosyolojik, dini yapılarına göre çeşitlilik gösteren ve sosyal hayatı etkileyen bir problem olarak görülen suç davranışı, tarihsel süreç boyunca birçok bağlamda incelenmiştir. Oldukça kapsamlı bir olgu olan suç işlemenin altında bireysel, psikolojik, toplumsal vb. pek çok neden yatabilmektedir. Bu nedenle suçu anlamak ve nedenlerini açıklamak amacıyla çeşitli teoriler ortaya atılmıştır.

Suçla ilişkin ifadelerin bulunduğu ilk yazılı belgeler eski çağlarda, Mezopotamya'daki medeniyetlerin kalıntılarında görülmüştür. Buradaki toplumların çivi yazılarıyla oluşturdukları hukuk metinlerinde bazı suç tasvirlerinin yapılması ve bu suçlar karşılığında alınacak cezalardan bahsedilmesi, o dönemde bir ceza hukuku olduğunu kanıtlar niteliktedir. Tarihte bilinen ilk suç ise Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesidir. Ayrıca suça ve suçluya dair açıklamalar Augusto Comte'un geliştiği üç aşamalı yasaya göre değerlendirilebilir. Bu yasaya göre insanlık tarihi üç aşamaya ayrılmaktadır ve bunlar teolojik, metafizik ve pozitivist aşamalarıdır. İlk olarak teolojik aşamada suçtan 'şeytani bir davranış' olarak bahsedilmiştir. Orta Çağ'da da hâkim olan bu düşünceye göre suçun kaynağı cadılar, periler, şeytan vb. gibi doğüstü varlıklar olarak gösterilmiştir. Metafizik aşamada suç, işleyen kimsenin sahip olacağı menfaati ve bunun karşılığında tabi tutulacağı cezayı bilerek yaptığı bir seçim olarak açıklanmıştır. Hala geçerli olan bu fikir, ceza hukukunun da temelinde bulunmaktadır. Son olarak pozitif aşamada ise suç, gözlem ve deney metodundan yararlanarak, 'koşulların sonucu olan doğal bir durum' şeklinde tanımlanmıştır. Bahsedilen yöntem 19. yüzyıldan itibaren geçerliliğini sürdürmektedir (Tosun, bt).

İnsanoğlunu, temelde merak ve öğrenme içgüdüleri ile, varoluşundan itibaren ilgilendiren suç konusu üzerinde duran Eski Yunan düşünürlerden Platon, suçluda akıl hastası olan birinin ahmaklığını görüp suçun üç sebebini cehalet, zevk arayışı ve ihtiras olarak yorumlamıştır.

Aristo, suçluluğun çevresel etkenlere ve bireysel eğilimlere bağlı olduğunu bilmesine karşın suçluların sert cezalar almalarını istemiştir. Suçun ve ihtilalin nedeninin de yoksulluk olduğunu savunmuştur. Hipokrat ise Platon'un yorumuna paralel olarak suçluları akıl hastası olarak görmüş ve karakter ile beden arasında bir bağlantı analizi yapmıştır. Orta Çağ'a bakıldığında dönemin ünlü düşünürlerinden Thomas von Aquin de suçun temelinde ihtiraslar olduğunu belirtmiş ve yoksulluğu da önemli bir etken olarak görmüştür. Luther, Calvin, Thomas Moore ve Voltaire gibi birçoğu da suç işlemeyi ekonomik sebeplere bağlamışlardır. Ayrıca Dante'nin İlahi Komedyasındaki Cehennem tasviri de teolojik penoloji şeklinde nitelendirilmiştir (Demirbaş, 2010, s. 50).

Hukuki açıdan bakıldığında Türkiye'nin ve birçok yabancı ülkelerin ceza kanunlarında suç konusunda genel bir tanımlama yapılmadığı görülmektedir. Ancak bu konu doktrinde pek çok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ve üzerine farklı teoriler kurulmuştur. Örneğin hukukçu Uğur Alacakaptan suç konusunu, "Suç isnat yeteneğine sahip bir kişinin kusurlu iradesinin yarattığı icraî veya ihmali bir hareketin meydana getirdiği, yasada yazılı tipe uygun, hukuka aykırı ve yaptırım olarak bir cezanın uygulanmasını gerektiren bir eylemdir" şeklinde tanımlamıştır (Alacakaptan, 1975, s. 10). Kriminoloji tarihindeki önemli hukukçulardan Sulhi Dönmezer "Suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylemdir" olarak tanımlamıştır. Ayhan Önder ise Dönmezer'in toplumsal bakış açısına paralel olarak "Suç toplumun değer verdiği yararlar tahammül edilemeyecek zarar ve tehlikenin yaratılmasıdır" şeklinde tanımlamıştır (Dönmezer ve Önder'den aktaran Van, 1999, s. 6).

Öte yandan suç hukuki bir konu olduğu kadar kriminoloji, sosyoloji vb. gibi bilimlerin de inceleme alanlarına girmektedir, bu nedenle hukukçuların yanı sıra adı geçen bilim dallarını da kapsayan bir problemdir. Bu bilimler de konuyu kendilerini ilgilendiren yönleriyle ele alıp açıklamaya çalıştıklarından, literatürde farklı disiplinlerce yapılan tanımlamalar da yer almaktadır (Alacakaptan, 1975, s. 1).

George Ritzer'in sosyal teori ansiklopedisine göre suç, devlet tarafından yasaklanan ve yaptırımlara tabi tutulan fiillerdir.

Modern toplumlarda bu terim, hukuki açıdan cezalandırılabilen kanun ihlallerini ifade eder. Sosyoloji biliminde ise suç teorileri temelde ikiye ayrılabilir: bunlardan biri insanların neden suça yöneldiğini açıklar, diğeri ise suçun toplumdaki yerini anlamaya çalışır (Ritzer, 2004, s. 161).

Gordon Marshall ise sosyoloji sözlüğünde suç kavramını, “Kişisel alanı aşıp kamusal alana giren ve yasak olan kural ya da yasaları çiğneyen, buna bağlı olarak meşru cezaların ya da yaptırımların uygulandığı ve kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren fiiller suç sayılmaktadır” şeklinde açıklamıştır. Hukuk açısından bakıldığında suç davranışında bulunma sebebiyle suçlu olmak, genellikle kasıtlı fütursuz hareketleri ve art niyeti içermektedir. Eğer kasıtlı bir davranış bulunmuyorsa (örneğin akli dengesi yerinde olmayan birey ya da bir çocuk söz konusuysa), bu davranış suç sayılmaz ve karşılığında ceza uygulanmaz. Bu nedenle hukuki olarak suç kavramına genel bir tanım yapmak doğru olmayabilir. Bir toplumda suç olarak görülen davranışlar o toplumdaki kurgulara bağlıdır ve görecelidir (Marshall, 1999, s. 702-703). Yani bir durumdayken suç olarak nitelendirilebilen ve yasal yaptırımlara tabii olan bir davranış, başka şartlar altında suç sayılmayabilir hatta normal görülebilir. Bu bağlamda suç kavramı, doğuştan sahip olunan ya da sonradan edinilen özelliklerden ziyade, içinde gerçekleştiği sosyal durum vasıtasıyla da tanınabilir (İçli, 1994, s. 3).

Suç olgusuna insan davranışlarının anlaşılması açısından katkıda bulunan yaklaşımlardan bir diğeri olan psikolojik temelli yaklaşımlara göre esas analiz konusu bireydir. Bu yaklaşımlar davranışların altında yatan güduları ve motivasyonları anlamak amacıyla bilinç ve bilinçdışı bireysel etkenlere yönelmektedir. Bu alandaki çalışmaların temelinde yer alan Sigmund Freud, bireylerin davranışlarını çocukluk dönemlerinde oluşan bilinçaltı faktörünün şekillendirdiğini öne sürmüştür. Bu bağlamda suç işleme yatkınlığı ve bedensel özellikleri ilişkilendiren biyolojik yaklaşımların yanı sıra davranış ve içgüdüleri ilişkilendiren psikolojik yaklaşımlara da odaklanılmıştır. Freud, suç üzerine doğrudan açıklamaları olmasa da insan davranışlarını içgüdülerin şekillendirdiğini ve bununla başa çıkabilme veya çıkamama durumlarında sapma davranışının meydana geldiğini belirtmiştir (Reid’den aktaran Gökulu, 2019, s. 1482).

Sapma davranışları, toplum tarafından belirlenen hukuk kurallarına, örf ve geleneklerine aykırı davranışlar olarak nitelendirilebilirler. Esasen suç işleme de bir sapma davranışdır ancak suç, yasa ihlallerini kapsarken sapma, yasanın yanı sıra gelenek, görenek ve toplumsal normlara uymamayı da kapsamaktadır (İçli, 1994, s. 1).

Emile Durkheim ise suçu “özel bir güç ve açıklığa sahip bazı toplu davranışları zedeleyen bir edimden ibarettir” şeklinde açıklamıştır. Durkheim’e göre suç normal bir davranıştır ve suça her toplumda rastlanılmaktadır. Bu davranış sadece belli bir grupta değil her kesimde gözlenmektedir ve bir toplumun suçtan yoksun olması mümkün değildir. Ayrıca “(...) suç, ceza aracılığıyla dışarıdan bize kendini gösterir ve dolayısıyla, suçu anlayabilmek istiyorsak, cezadan yola çıkmamız gerekmektedir” şeklinde başka bir dayanak noktası vermiştir (Durkheim, 1995, s. 64-83).

Görüldüğü üzere buraya kadar incelenen yaklaşımlar ve açıklamalar suça genel bir tanım getirmemektedirler. Ceza kanunlarında da bu şekilde bir tanımlama bulunmamaktadır. Timur Demirbaş’a göre ise, böyle bir tanıma gerek de yoktur, çünkü zaten yasalar her bir suç için ayrı bir tanımlama yapmak durumundadır. Yapılmadığı takdirde “suçta kanunilik” prensibi çiğnenmiş olur. Ancak suça dair doktrinde yapılan çeşitli tanımlamalar, “Suç, toplum tarafından onaylanmayan davranışların, kanun tarafından düzenlenip, yaptırıma bağlanmasıdır” şeklinde özetlenebilir (Demirbaş, 2014, s. 191-192).

2.2 Ceza Kavramı ve Cezanın Amaçları

Cezanın tarihinin insanoğlunun varlığıyla beraber başladığı kabul edilmektedir. Erken dönem topluluklarında suç sayılan her davranışın karşılığı ceza olmuştur. İnsanlar kasaba ve şehir düzenine geçtiklerinde hem dini hem de laik elitler ortaya çıkmaya başlayarak davranışların ve ceza yöntemlerinin temellerini oluşturmuşlardır (Lyons, 2018, s. 13).

İlahi metinlerde cezalardan, Tanrı’nın insanları kontrol etmek adına tespit ettiği bir araç olarak bahsedilmektedir. Ancak Tanrısal bir araç olan cezanın ne zamandan beri insanlar tarafından suçların kontrolü amacıyla kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemektedir (Rahimov, 2014, s.10).

Tarihte ceza hukukunun varlığına dair ulaşılan en eski yazılı örnek Hammurabi Kanunlarıdır. Sonraki süreçte Mezopotamya'daki ve Avrupa'daki diğer kanunnamelere altlık niteliğinde olan Hammurabi kanunları kısas ilkesi üzerine kurulmuştur. Oldukça katı ceza kuralları içeren hükümleri ve kısasa kısas prensibi doğrultusunda her zaman intikam/öç kavramıyla özdeşleştirilmiştir. Eski dönemlerde kişisel öçler dışında para cezalarının ve kefarete düşüncesinin de cezaların esasında olduğu bilinmektedir. Toplum ve devlet mekanizmasının gelişmesiyle birlikte bir esas daha oluşmuştur, böylelikle suç davranışına karşılık iki sonuç ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlardan birincisi toplumsal düzeni bozan suçlunun, ibret olması ve başka suçların da önlenmesi açısından ceza çekmesi gerektirir. İkincisi ise suçla beraber bozulan dengenin normale dönmesi için, dini ve felsefi düşüncede uzun süredir var olan kefarete açısından ceza çekmesi gerektirir. Devamında biri ibret, diğeri kefarete esasına dayanan sonuçlardan ilki galip gelerek suç eğilimi olan kişileri korkutmak amacıyla cezaların şiddeti arttırılmıştır (Demirbaş, 2014, s. 66-67).

Michel Foucault Hapishane'nin Doğuşu adlı kitabına 1757'de "suçunu herkesin önünde itiraf etmeye mahkûm edilmiş" Damien's'e uygulanan işkenceden başlayıp en son yakılıp küllerinin sergilenmesine kadar geçen süreci anlatarak başlar. Foucault, azap ayini olarak nitelendirdiği bu olayın devamında yaklaşık 3 çeyrek asır sonrasındaki Paris Genç Mahkumlar Evi'nin yönetmeliğinden bahsetmektedir. Bu yönetmelikte mahkumların zamanları ayrıntılı şekilde programlanmıştır. Burada azap çektirmeye ve zaman kullanımına yönelik iki farklı ceza yöntemine değinerek, aralarında bir asırdan bile daha az süre olmasına rağmen cezalandırmada geline noktaı göstermektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde, cezaların bir şölen olarak halka sunulmasının ortadan kalkmasının ardından, suç ve ceza arasında karanlık ilişkiler olduğundan şüphelenilmiştir. Öyle ki cezalar, vahşilik bakımından suçu aşmasa bile en azından ona eşit olarak uygulanmış ve halkı, önlemeye çalıştıkları şiddete alıştırmışlardır. Klasik kriminolojiyi başlatan Cesare Beccaria bu durumu önceden görerek cezaların sertliğini, "bize korkunç bir suç olarak sunulan cinayetin soğukkanlılıkla ve pişmanlık duyulmadan işlendiğini görüyoruz" şeklinde ifade etmiştir. Artık ceza sürecinin son aşaması, cezanın en gizli parçası haline gelmiş ve beden-ceza ilişkisi şekil değiştirmiştir.

Foucault'nun deyiimiyle “cezalandırma, dayanılmaz duygular sanatından, bir askıya alınan haklar ekonomisine geçmiştir” ve eğer hala mahkûm bedenine ulaşması gerekiyorsa da artık daha ‘yüksek’ bir amaca hizmet edecektir (Foucault, 2019, s. 33-49).

Klasik ekolün lideri Cesare Beccaria ‘Suçlar ve Cezalar’ adlı kitabıyla ceza hukukunun en önemli eserini ortaya koymuş ve bu kitabında, insanlık dışı yaptırımlar içeren hukuk ve mahkeme varlığına karşı eleştirel bir duruş sergilemiştir. İşlediği suça karşılık olarak bir insanın öldürülmesinin kanunda mümkün kılınmasını ve bunun devlet eliyle yapılmasını mantıksız bulmuştur. Beccaria’ya göre cezanın amacı ne işkence yapmak ne de işlenen suçu görmezden gelmektir. Cezanın tek amacı suç işleyen kimsenin diğer eylemlerini önlemek ve toplumu suç davranışından uzak tutmak olmalıdır (Demirbaş, 2010, s. 52).

Antik dönemden beri birçok filozof, teolojik akım temsilcileri, Cesare Beccaria ve hemfikirleri, suç davranışına çözüm olacak tek yolun ceza olduğuna dair ortak bir düşünceye sahiplerdir. Cezaya karşı olanlar ise uzun tecrübelerine dayanarak cezaların aslında çözüm olmadığını, aksine suçun artmasına sebep olarak zarar verdiğini, çünkü suçu engelleyecek etkili önlemlerin alınmadığını öne sürmüşleridir (Rahimov, 2014, s.3). Örneğin klasik ekolün bir diğer temsilcisi olan Jeremy Bentham’a göre cezalar zarara sebep olmakta ve kötülük barındırmaktadır. Ancak daha büyük suçların önüne geçmek için gereklidir. Bentham’a göre cezanın dört amacı vardır ve bunlar: tüm suçları önlemek, suçu önleyemediği takdirde daha az suç işlemeye ikna etmek, suçlu kişinin aşırı güç kullanmayacağını garantilemek ve suçları minimum maliyetle kontrol etmek şeklinde sıralanabilir (İçli, 1994, s. 37-38).

Ceza hukuku tarihine bakıldığında, ceza kavramının ve cezalandırmanın farklı dönemlerde birçok hukuk okulu ve akımlar tarafından bazen olumlu bazen de zıt görüşlerle birlikte değerlendirildiği görülmektedir. Değerlendirmelerin bazıları cezayı yüceltirken, bazıları reddetmekte, bazıları ise cezalandırmanın suçu önlemede kusursuz bir araç olmadığını ileri sürmektedirler (Rahimov, 2014, s.3). Ceza kavramı ve cezanın amacı üzerine yapılan tartışmalar yüzyıllar boyu sürmüştür.

İlkel dönemlerde cezalandırmada amaç öç almaya yönelik dürtüleri tatmin etmekten ibaret iken, ilerleyen süreçte bu konuda farklı teoriler geliştirilmiş ve ceza hukuku bilimsel bir temele dayanmaya başlamıştır (Doğan, 2009, s. 5).

Emile Durkheim, sosyoloji bilimi çatısı altında, hukuk-toplum ilişkisi bakımından, ceza sisteminin evrimini ele almıştır. 1901’de kaleme aldığı ‘Ceza Evriminin İki Kanunu (Two Laws of Penal Evolution)’ adlı makalesinde toplumdaki değişimlere paralel olarak cezanın türü ve derecesinin de değişmesine dair, birbiri ile bağlantılı iki ilkeden bahsetmektedir. Birinci ilke nicel değişim ilkesidir ve burada cezanın şiddeti, boyutu ve ağırlığı ile ilgilenmektedir. İkinci ilke ise nitel değişim ilkesidir ve bu ilkede de bedensel cezalandırmalardan, hürriyeti bağlayıcı cezalara doğru yaşanan tarihsel gelişimi açıklamaktadır (Yükselbaba, 2017, s. 218). Bahsi geçen ilkelerden birincisi olan nicel değişim ilkesi, “Toplum daha az gelişmiş tipte ve merkezi güç daha mutlak karakterde oldukça cezanın sertliği artmaktadır” şeklinde ifade edilebilir. İkinci ilke olan nitel değişim ilkesi ise “Özgürlüğü kısıtlamaya ve cezanın vahametine göre sadece belirli zaman dilimlerine göre değişmeye dayalı cezalar, artan bir şekilde ceza yönteminin olağan türü olma eğilimindedir” şeklinde açıklanabilir (Durkheim, 2018, s. 85-95).

Hukuki açıdan bakıldığında, doktrinde ceza kavramına ait farklı açıklamalar yer almaktadır. Bu açıklamalar, cezanın amacı ve işlevi bakımından bazı yönleri ile benzemekte, bazı yönleri ile de farklılıklar göstermektedir. İslam hukukunda ceza, “kanun koyucunun emrine isyan durumunda, toplum yararı için konmuş olan hükümler” şeklinde tanımlanmaktadır. İlahi hukuk ve beşerî hukuk sistemleri, cezanın temel ilkeleri ve şartları açısından benzerlik göstermektedir. Farklılıklar, bu ilke ve hükümlerin uygulanma şekillerinde açığa çıkmaktadır (Udeh’ten aktaran Özkan, 1998, s. 15).

Modern hukukta, belirlenen kurallara uymama davranışına uygulanan yaptırımlara ceza denmektedir. Uygulanacak yaptırımın şiddeti ise kuralın cinsine göre değişmektedir (Şafak’tan aktaran İçli, 1994, s. 11). Bir başka tanıma göre ise ceza, “suç işleyen kişiye çeşitli yapıcı amaçları gerçekleştirmek için uygulanan ve esasında kişiyi birtakım yoksunluklara tabi kılan bir müeyyidedir” (Dönmezer ve Erman’dan aktaran İçli, 1994, s. 11).

“Ancak kanunla konulabilen, amacı, suç işlediği yargısal bir karar ile sabit olan kimseyi, yine yargısal bir kararla kusurunun karşılığı olarak baz yoksunluklara tabi kılarak, ıslah etmek (özel önleme) ve genel önlemeyi temin etmek olan korkutucu yaptırıma ceza denir”. Bazı tanımlarda korkutuculuk özelliği vurgulanarak acının ve ızdırabın, cezanın temel özellikleri olarak ele alındıkları görülmektedir (Öztürk ve Erdem’den aktaran Doğan, 2009, s. 6).

Cezayı anlatırken acı ve elem öğelerini kullanmaktan kaçınan, aksine bu ifadelerin açıklama dışında tutulması gerektiği görüşünde olan farklı bir tanıma göre ise ceza, “suç işleyen bireyin ıslahı için devletin kanun ile belirlediği ve hükümle uygulamaya geçirdiği tedbirler bütünüdür”. Cezada ıslahı ön planda tutan bu görüşün devamında, ceza kavramının kapsamının devamlı değişip geliştiğinden, bu sebeple tanımlama yapmanın zor olduğundan bahsedilmiştir (Erem, Danışman ve Artuk’tan aktaran Doğan, 2009, s. 7).

Yukarıda açıklanan yaklaşımlar ceza kavramını pek çok açıdan ele almaktadır. Verilen bilgiler ışığında ceza, ‘kanunda belirlenen kuralları ihlal ederek suç sayılan davranışlarda bulunan kişilere uygulanan, temelde ise ıslah etmeye ve toplumu suçtan uzak tutmaya hizmet eden yaptırımlar’ olarak özetlenebilir.

2.3 Bir Kapatılma Mekânı Olarak ‘Cezaevi’

Hareket kabiliyeti bulunan bir kimsenin bundan mahrum bırakılması, hareketin iki boyutu olan zamanın ve mekânın kullanımına dair belirleme yetkisinin elinden alınması ve bir otoriteye bağımlı hale getirilmesi durumuna ‘hapsetme’ denir. Bu süreçte hareketi kısıtlanan kişi bir süreliğine de olsa ‘hür’ olamayacaktır ve onu hapseden otoritenin nesnesi haline gelecektir. Hapishane ise, hapsolunan yer ve hapis cezası almış kişilerin (mahkumların) bu cezalarını çekmeleri için kapatıldıkları yer olarak tanımlanmaktadır. Günümüzdeki anlamına bakıldığında, hükmü verilen kişilerin cezalarının uygulanması ve topluma kazandırılmaları amacıyla inşa edilen yapılardır (Gül, 2015, s. 4). Hapishane kavramı 18. yüzyılın 2. yarısında ortaya çıkmış ve devamındaki süreçte büyük gelişimler kaydetmiştir.

Önceki dönemlerde zindan, kale, hücre gibi isimler verilen ceza infaz kurumları, bugün ülkemizde ‘cezaevi’ adını almış ve sosyal bir kurum haline gelmiştir (Turgut’tan aktaran Özkan, 1998, s. 22).

Hapsetme ve kapatma kavramları, suçluların yanı sıra, akıl hastaları ya da zorla çalıştırılan insanlar için de kullanılmaktadır (Yıldız’dan aktaran Doğan, 2009, s. 81). Hapishane, hastane veya akıl hastanesi gibi çağdaş kapatma kurumlarının 17. Yüzyıla kadar var olmadığını ve o döneme kadar delilerin, hastaların, suçluların ve çalışmak istemeyen kişilerin bir ayırım yapılmaksızın aynı yere kapatıldıklarını ifade eden Michel Foucault, bu büyük kapatılma durumunu, ekonomik ve siyasi bir nedene bağlamaktadır. Muhtemelen İspanyol ekonomisinde yaşanan kriz tüm batıya etki ederek, ücretlerin azalmasına, işsizliğe ve para kıtlığına yol açmıştır. Yaşanan ekonomik kriz sebebiyle aç kalan kesimle aylak kesimin başkaldırma tehlikesi oluşmuştur. Tehlike potansiyeli olan bu grupların gözetlenmeleri ve kolayca denetlenebilmeleri gerektiği göz önünde bulundurulmuş, bunun uygulanması için en elverişli kurumların da hapishaneler olduğuna karar verilmiştir. Foucault’ya göre burada, kapatılma iki işleve hizmet etmektedir. Bu işlevler, ekonomik kriz sonucu oluşan başkaldırı riskini ortadan kaldırmak ve kriz geçtikten sonra burada disipline edilmiş kimselerin ucuz işgücü oluşturmalarını sağlamaktır (Foucault, 2015, s. 12-13).

Kapitalizm ve kapatma pratiği arasında bir ilişki olduğu açıktır. Hapishaneler bunu sağlamakta kilit bir roledir ve bu bağlamda üç işleve sahiptir. Birinci işlevi, kapitalist bir üretim şekli olarak, hapsedilen bedenlerin güçlerinin emek gücüne dönüştürülmesidir. İkinci işlevi, bireyleri itaatkâr ve uysal hale getirmesidir. Bu işlevde özneler nesneleşerek deliyi akıllı, hastayı sağlıklı, suçluyu da iyi formlara sokmaya çalışır. Üçüncü ve son işleve göre ise iktidar, insanları kendi oluşturduğu gerçeklere inandırır ve buna göre hareket etmelerini sağlar. Böylelikle kapitalizmin istediği disiplin, buradaki insanlar tarafından içselleşmiş olacaktır (Foucault dan aktaran Saygılı, 2004, s. 185-191). Bu açıdan bakıldığında, hapishanenin işlevinin ıslahtan çok daha fazlası olduğu görülmektedir. Hapishaneler disiplinsel bir aygıttır ve esasında hapsetme, ceza hukukuna ait bir yaptırım olarak sunulsa da aynı zamanda politik bir ortadan kaldırma yöntemidir (Doğan, 2009, s. 82).

2.4 Cezada Alternatif Bir Yaklaşım Olarak ‘Rehabilitasyon’

Ceza hakkında yapılan açıklamaların büyük bir kısmında, tarihsel gelişimin son aşamasında rehabilitasyonun önem kazandığından bahsedilmektedir. Önceleri katı cezalar aracılığıyla caydırma ve ibret amaçlanırken ilerleyen süreçte, bir yandan düşünsel alanda yaşanan değişimler, bir yandan da toplumsal dinamiklerin farklılaşması, sert cezalardan rehabilitasyona uzanan sürecin gelişimine ortam hazırlamıştır. Bulunduğumuz noktada, rehabilitasyonla alakalı fikirlerin tüm dünyada yaygınlaşması, dünden bugüne ceza hukuku ve adalet alanlarındaki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda açıklık kazanmaktadır. Rehabilitasyon kelimesi Latince ve Fransızca kökenlidir. “re” ifadesi yinelenme, tekrar, geri dönmek, iade etmek anlamlarına gelmektedir. “habilis” kelimesi ise uzman, ehil, becerili, yetkin anlamlarına gelmektedir. Günümüzdeki karşılığı ise “bir şeyi işleyen düzenine geri döndürme, eski onuruna ve ayrıcalıklı haline getirme” olarak ifade edilebilir (Türkmen, 2017, s. 712).

Suç sayılarındaki artış, cezaevlerindeki yoğunluk ve ceza hukukunda reform yapılmasına yönelik tartışmalar, özellikle kısa süreli hapis cezaları için bir alternatif arayışına girilmesine sebep olmuştur. Rehabilitasyon veya iyileştirme, suçlunun her şeyden önce “insan” olmasına yapılan özel bir vurgu olmakla beraber, mahkûmun, kendini suça iten sebeplerden, yeniden topluma kazandırılmasına kadar olan sürecinin özenle takip edilerek, sadece kapatma işlevi olan hapis cezası yerine sağaltımın esas alındığı bir tekniğin benimsenmesidir (Işıktaç, 2013, s. 630).

Avrupa konseyine üye olan devletlerin birçoğu tarafından kabul edilen anlamıyla sağaltım; mahkûmların hem bedensel hem de ruhsal sağlıklarını korumaları ya da geri kazanmaları ve suçluluk duygusundan arınmış olarak toplumda yaşamalarına ve sorumluluk edinmelerine teşvik edici nitelikteki tüm faaliyetlerdir (Özkan, 1998, s. 42).

Rehabilitasyonda uygulanması gereken prensipleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Düzenleyici değerlerin tanınması
2. İnsan haklarına saygı gösterilmesi
3. Risklerin tespit edilmesi

4. İhtiyaçların giderilmesi
5. İstemlerin düzenlenmesi
6. Özgür iradenin öncelenmesi
7. Çok yönlü değerlendirmede bulunma

Bu prensiplere bakıldığında, düzenleyici değerlerin tanınması öncelikli konudur. Rehabilitasyonun iki amacı, riski kontrol altında tutarak adaletin gerçekleşmesini sağlamak ve ihtiyaçlara tedavi yoluyla cevap vererek suçluları sağaltmaktır. Bu yapılırken hukukun iyileştirici etkisini maksimum seviyeye çıkarmak ve olumsuz etkilerini minimum seviyeye indirmek gerekmektedir. İnsan haklarına saygı gösterilmesi prensibi ise rehabilitasyonun insancıl olması ile alakalıdır. Mahkûmun özgüllüğü kısıtlanabilir, fakat bu kısıtlamanın haklı bir izahı olması gerekmektedir. İstemlerin düzenlenmesi ise rehabilitasyonun tecrübeli ve eğitimli uzman kişiler tarafından uygulanmasıdır. Mekân ve kişi sayısı da göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan haklarını göz önünde bulunduran bir bakış açısıyla yapılan iş birliği, mahkûmun davranışlarını olumlu yönde etkilemek amacına hizmet etmelidir. Bahsi geçen prensipler beraberinde rehabilitasyonun planlanmasında doğru stratejilerin seçilmesi önem arz etmektedir (Işıқтаç, 2013, s. 636).

Rehabilitasyondaki ana eğilim, suçluya, zihinsel olarak hasta ya da ihmal edilmiş bir birey olarak yaklaşmaktır. Bu insancıl uygulama suçlunun davranışlarını, tedavi ederek düzeltmeyi hedeflemektedir. Rehabilitasyon ideolojisinde, tam anlamıyla tıbbi yaklaşımlar olmamasına rağmen, suçluya bir hasta gibi yaklaşılr ve o bireyde suç davranışının tehlikeleri hakkında farkındalık oluşturularak kendilerini bu eğilimden kurtarmaları için çabalamaları sağlanmaktadır. Aslında rehabilitasyon modeli, enfekte olan bir uzvun alınması gibi, suç davranışını kolayca ortadan kaldırmaz. Sadece mahkûmu (hasta bireyi), olumlu davranışlarının ödülleri görmeye zorlar ve bu durumu ona bir model olarak göstererek, benimsemesi için cesaretlendirilir (Allen, Latessa ve Ponder, 2016, s. 55).

BÖLÜM ÜÇ

CEZALANDIRMANIN VE CEZAEVLERİNİN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ

3.1. Dünya’da Cezalandırmanın ve Cezaevlerinin Gelişimi

3.1.1. Bedensel Cezalar: Antik Dönem

Sicilya’da, Yontma Taş Devrine ait olan bir mağara duvarına, ayağa kalkmayı denediği takdirde kendisini boğacak biçimde bağlanarak oturtulmuş bir adam ve çevresinde ayakta duran insanların olduğu bir sahne resmedilmiştir. Cezalandırma tarihinin insanlık tarihi kadar eskilere dayandığını ispatlar nitelikte olan bu oyma, aynı zamanda cezalandırmanın da en eski kaydı olarak değerlendirilmiştir (Lyons, 2017, s. 7). Yazının gelişimiyle birlikte erken döneme dair ulaşılabilen en eski yasaların ise, M.Ö. 2050 civarında var olan Ur hanedanlığına ait olan **Ur-Nammu** yasaları olduğu bilinmektedir. Orijinal hali iyi korunamayan levhanın giriş kısmında öncelikli amaçlar anlatılmaktadır. Okunabilir olan kısımlarında beş kanun maddesi bulunmaktadır. Bu kanunlar da işkence ile sorgulamayı, köleler hakkındaki yaptırımları ve para cezalarını içermektedir. Bu kanun, “Eğer bir adam diğer bir adamın ayağını keserse, on gümüş şekel ödemeye mahkûm edilir” ve “eğer bir adam diğer bir adamın kemiklerini kırarsa, bir gümüş mina ödemeye mahkûm edilir” şeklinde cezalar içermektedir (Lyons, 2017, s. 18-20).

M.Ö. 1860’tan kalma oluğu tahmin edilen **Kral Lipit-İştär** ve **Eş-Nunna**’ya ait **Sümer kodları**, Hammurabi Kanunlarından yaklaşık yüzyıl öncesine dayanmaktadır (Allen ve Simonsen’den aktaran Dokgöz, 2002, s. 12). Kanunlarda belirttikleri ceza yöntemleri ise çoğunlukla para ve tazminat cezaları şeklindedir (Tosun ve Yalvaç’tan aktaran Özkan, 1998, s. 20).

Tarihte tam haline ulaşılan en eski kanunname, M.Ö. 1750 civarında yazılan ve ‘göze göz’ anlayışı ile düzenlenen **Hammurabi Kanunları**dır. Hala dünyada intikam ile özdeşleştirilen ve ağır yaptırımları ile bilinen bu kanunlar Babil Kralı Hammurabi’nin “Ülkede hukuk ve adaleti sağladım ve insanları mutlu ettim” sözleri ile başlamaktadır.

Kanunnamedeki kuralların büyük bir kısmı kısasa kısas prensibine dayanmaktadır: “Bir adam başkasının gözünü çıkarırsa, onun gözü de çıkarılır ya da başkasının dişini kırarsa, onun dişi de kırılır”. Bu anlayışa rağmen çağdaş hukuk otoritelerince, dönem şartlarına bakılarak, hümanist ve adil bulunmaktadır. Ancak adalet sadece statü bakımından eşit kimseler arasında işlemektedir ve sosyal farklara göre ceza şiddetleri değişkenlik gösterebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında ‘göze göz’ anlayışının mutlak olmadığı görülmektedir (Demirbaş, 2014, s. 66).

Antik Yunan’a bakıldığında, vatandaşlar sadece vatana ihanet suçlarından ya da hükümete olan borçlarından dolayı hapsedilmektedir. Hapsetme sadece tutuklama amacıyla değil, borçlu kimseleri borçlarını ödemeye zorlamak amacıyla da kullanılmıştır (Johnston, 2000, s. 5-6). Hapis cezaları dışında Atina mahkemeleri o dönemdeki suçlu kişilere: “Onursuzluğa ve köle durumuna sokma, kamuya açık alanlarda rezil etme, para cezaları, sürgün, dayak atmak suretiyle bedeni terbiye etme cezası ve zehirleyerek, iple asarak, topuzla vurarak, kılıçla keserek, boğarak, yakarak, uçurumdan atarak öldürme” cezaları vermektedir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 148). Aynı dönemde Platon ise, o döneme kadar olan anlayışın aksine, cezanın amacının intikam yerine caydırma ve ıslah etmeye yönelik olması gerektiğini öne sürmüştür. Ayrıca aslında üç tip cezaevinin olması gerektiğini ve bunlardan birinin şüphelilerin beklediği tutukevleri, ikincisinin norm dışı bireylerin kaldığı ıslahevleri, üçüncüsünün de asıl cezanın infazı için kent çeperlerine konumlanan hapisaneler olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda suça, koşullara ve suçlunun doğasına bağlı olarak ömür boyu değişen cezalar sistemini önermiştir ancak Platon’un bu ideali hiçbir zaman gerçekleştirmemiştir (Fairweather’dan aktaran Şanlı, 2019, s. 6).

Antik Mısır Krallığı zamanında esirler, casuslar ve görevi kötüye kullanan kimseleri hapsetmek amacıyla zindanlar veya hücreler kullanılmaktadır. Zorla çalıştırma uygulamasının da ön planda olduğu dönemde **Mezopotamya**’da hapis cezaları genellikle, isyan eden köleler, yabancı tutsaklar, rüşvet aldığı saptanan görevliler, borçlu olanlar ve hırsızlar için uygulanmaktadır. **Asur İmparatorluğu**’ndaki yaptırımlarda da benzer şekilde kaçakçıların, hırsızların, vergi kaçırانların ve yabancı tutsakların zorunlu şekilde çalıştırdıkları yerlere yakın olan mekanlarda hapsedildikleri bilinmektedir (Gül, 2015, s. 11).

Antik Yunan uygarlığının modern dünyaya en büyük katkısı demokrasidir, **Antik Roma**’nın ise katkılarından en öne çıkanı hukuktur. Öyle ki tapınakları ve kemerli su yolları harabe haline geldikten sonra bile, geliştirdikleri hukuk sistemi varlığını korumuş ve Avrupa hukuk sisteminin de temeli niteliğinde olmuştur. Roma dönemi, M.Ö. 450’de Forum önüne yerleştirilen ‘On İki Levha’ adlı bir kanunname ile başlamaktadır (Şekil 3.1) (Lyons, 2017, s. 75-80).

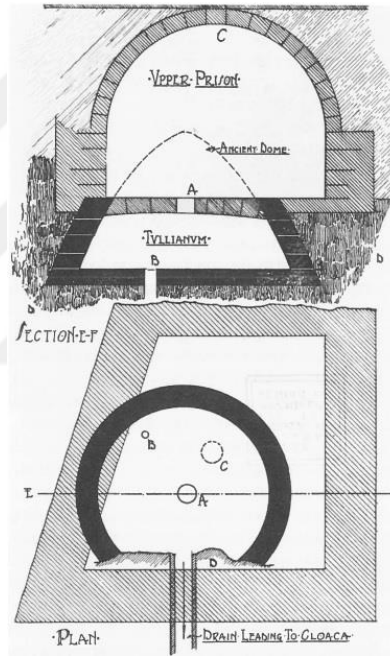

Şekil 3.1 On iki levha kanunları (Lyons, 2017, s. 77)

Bu kanunlar esasen bireyler arasındaki özel anlaşmazlıklarla ilgilidir ve yaptırımlar da genellikle, idam, sürgün ve zorla çalıştırmaya yöneliktir. Hapis cezalarının tek örneği ise borçlarla ilgili kanunlarda görülmektedir, borçlu olanlar yasal süre boyunca hapsedilir ve süre sonunda borcunu ödeyemediği takdirde köle olarak satılabilmektedirler (Peters, 1995, s. 14-15).

On İki Levha kanunları, dünya genelindeki pek çok ülkenin yargı sisteminin temelindeki süreçlerde belirleyici roledir. Örneğin kanunlardaki ilk hüküm, tanıkların çağırıldıkları takdirde mahkemeye gelmek zorunda olduklarını ifade etmektedir. İlerleyen dönemlerdeki başka bir hükme göre yargıçlar tarafsız ve dürüst olmak zorundadırlar, aksi taksirde ölüm cezasına çarptırılacaklardır. Ayrıca halkın çoğunluğunun rızası göz önünde bulundurularak kanunlarda değişiklik yapılması ve bu kanunların halkın hizmetinde olması mümkün kılınmıştır (Lyons, 2017, s. 80-81).

Roma hukukunda suçlu kimseye uygulanan bir hapis cezası bulunmamaktaydı. Cezaevleri, suçlu olduğu düşünülen kişinin yargılanması sırasında el altında bulundurulması ve cezasının infaz edileceği zamana kadar alıkonulduğu yerlerdi.

Şekil 3.2 Antik Roma Mamertine (Tullianum) Hapishanesi plan ve kesiti (Johnston, 2000, s. 7)

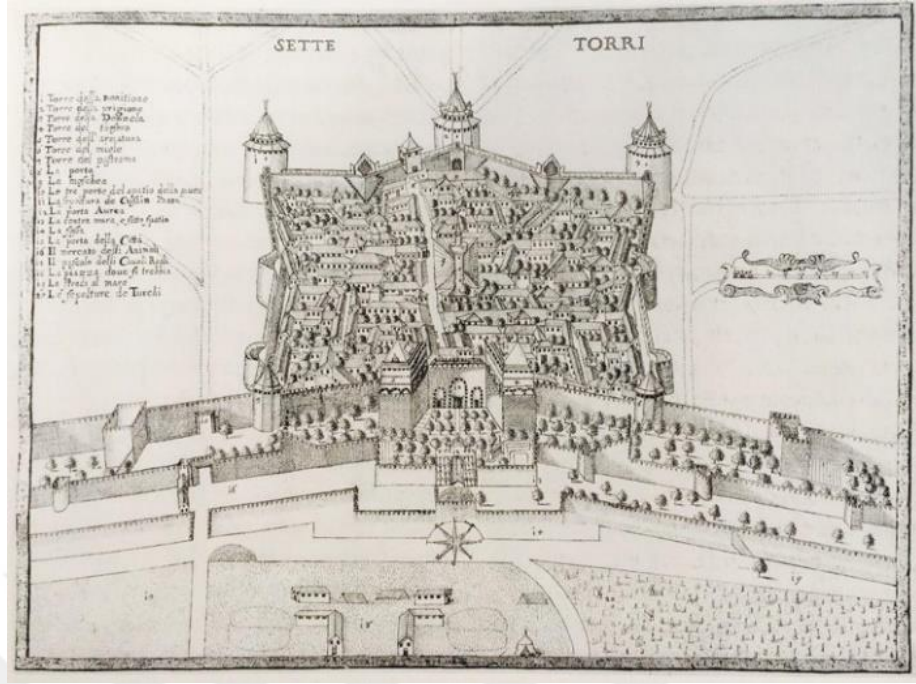
Hükmü kesinleşmeyen kişilerin üst kısımdaki odada beklediği, ölüm cezası alan suçluların ise alt kısımda bulunan çukurda yer aldığı bilinmektedir. Böylelikle, özellikle alt kısımda hapsedmenin, ölüm cezası yerine kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Johnston, 2000, s. 6-7).

3.1.2. Politik Gücü Temsil Eden Yapılarda Hapis Cezaları: Orta Çağ

17. yüzyıla kadar hapishaneler özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların yerine getirildiği kurumlar olarak kullanılmamışlardır. Bir başka ifadeyle kapatılma mekanları binlerce yıldır var olmakla beraber günümüzdeki gibi bir fonksiyonda değil, farklı amaçlarla kullanılmışlardır. Hapishaneler o dönemde, cezalandırılma durumları olan kimseler için devlet eli altında bulundurulmuş tutuklular ya da ölüm cezası kesinleşen kişilerin infazına kadar bekletildiği yerler olarak görülmüşlerdir. Hatta bu mekanlar, siyasi mücadeleler sırasında yaşanan iktidar değişimlerinde düşmanlarının kan akmadan ortadan kaldırılmasının sağlanması amacıyla ömür boyu kapatıldıkları yerler dahi olmuşlardır. Orta Çağ'a kadar olan cezalandırmalar genellikle beden bütünlüğünün bozulması ya da ölüm şeklinde uygulandığından, hapis cezaları ikinci planda kalmıştır ve sadece bu amaca hizmet eden yapılar bulunmamaktadır. Bu nedenle hapis cezaları, asıl amacı hapsedme olmayan, manastır, kale, sur, şehir kapısı, şato ve zindan gibi yapılarda infaz edilmiştir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 146-152).

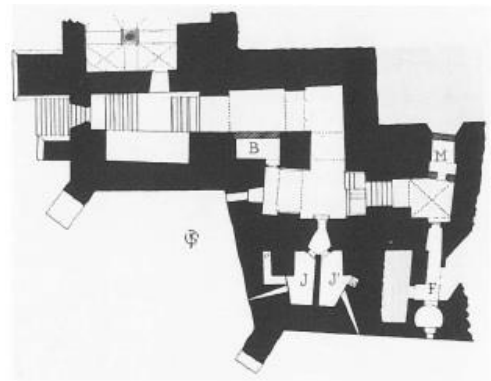
Politik açıdan istikrarsız olan Orta Çağ Avrupası'na bakıldığında kaleler, kendini otorite ilan eden derebeyi ve ailesinin meskenidir. Yönetimdeki diğer kişilerin de yerleşebildiği bu korunaklı yapılar aynı zamanda politik gücün de bir göstergesidir. Dönemin politik ve sosyal gelişmeleri, kalelerin mimarilerini de etkilemektedir. Ancak genel olarak, kalın koruyucu duvarlar arasında bulunan gözetleme kuleleri, açılır kapanır bir köprü vasıtasıyla erişilen büyük bir ana giriş kapısı ve yüksek surları olan yapılar şeklinde tarif edilebilir (Johnston, 2000, s. 8).

Kaleler idari ve askeri birimler olduklarından suçluların yargılanması, tutukluluk süreçleri ya da ölüm cezaları burada infaz edilmektedir. Ancak kale içindeki hapis sistemleri çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, önemli din adamları ya da siyasi suçlular, katiplerini veya kişisel hizmetlilerini yanlarında tutarak kendi işlerini yapmaya devam edebilme hakkı talep edebilmektedirler. Hatta kimi zaman kale sınırları içinde hareket etme özgürlüğüne bile sahiplerdir. Fakat daha farklı statülerden gelip, zindanlarda zincirlenen, işkencelere maruz kalan, hatta yeraltındaki hücrelerde ölüme terk edilen cezalılar da bulunmaktadır. İstanbul'daki Yedikule Zindanları ve Venedik'teki Spielberg Kalesi bu türdeki örneklerdendir (Şekil 3.3) (Fairweather'dan aktaran Ağcakale, 2010, s. 18-19).

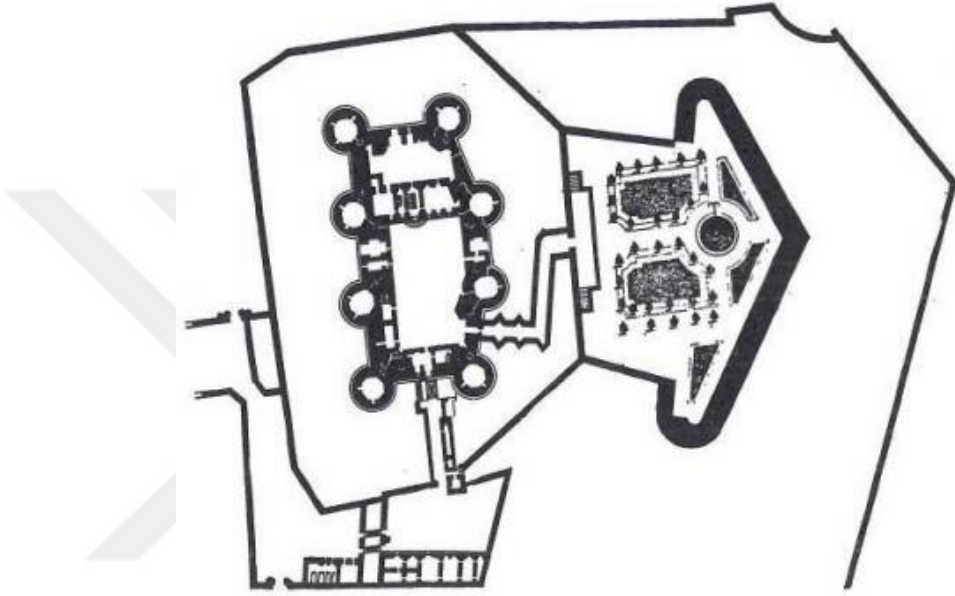
Şekil 3.3 Yedikule Zindanları aksonometrik görünüşü (Arkitera, 2020)

11. yüzyılın başlarında manastır ve kale olarak inşa edilen Mont-Saint-Michel manastırı, hapishane olarak kullanılan bir diğer yapıdır (Şekil 3.4). Fransa’da bulunan manastır, bazıları hücrelerde tavandan sarkıtılan, bazıları ise avlulara yerleştirilen demir kafesleri ile ünlüdür. 12. yüzyılda Mont-Saint Michel’in alt kısmına hapis cezaları için ikizler adı verilen iki küçük hücre inşa edilmiştir. Havalandırması kavisli geçitlerle sağlansa da hiç ışık almayan bu odaların altına, zamanla daha fazla hücre eklendi. 15. yüzyıla gelindiğinde, manastırın bir devlet hapishanesi olarak tayin edilmesine yetecek kadar zindan bulunmaktadır (Johnston, 2000, s. 8).

Şekil 3.4 Mont-Saint-Michel Manastırı perspektifi ve kısmi planı (Johnston, 2000, s. 8)

En ünlü kraliyet hapishanesi olan Bastille Sarayı ise, aslında Paris'in askeri savunması amacıyla inşa edilen bir şehir kapısıdır. O dönemde hapishane sistemi gelişmediğinden Fransa'daki mahkumlar kraliyet şatolarında tutulmaktadır. Bastille Sarayı, Kral XI. Louis tarafından hapishaneye dönüştürülmüş ve 15. yüzyılın başlarına kadar genişletilmeye devam etmiştir (Şekil 3.5) (Peters, 1995, s. 40).

Şekil 3.5 Bastille Hapishanesi planı (Ağcakale, 2010, s. 22)

3.1.3. Reform Sonrası Cezaevi Mimarisinin Geliştirilmesi: 16.- 18. Yüzyıl

16. yüzyılın başlarından itibaren hapis cezaları, hürriyeti bağlayıcı bir cezalandırma tekniği olarak kullanılmış ve infaz edilmesi için, sadece bu amaca hizmet edecek, mekanlar ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda gerçekleşen reform hareketleri ve hümanist düşüncenin gelişmesi, hürriyeti bağlayıcı cezaların ve bu cezaların infazında kullanılacak mekanların ortaya çıkışının sebeplerinden bazılarıdır (Demirbaş, 2000, s. 236). Ayrıca cezalandırma tekniğindeki bu keskin değişim, acı dolu şöenlerle sunulan bedensel cezaların yerini kapatılmaya bırakması da bir reform olarak görülmüştür. Cezanın tek amacının kefaret olamayacağı, suçlunun kapatılarak da ıslah edilebileceği düşüncesi gündeme gelmiştir. Hatta kapatılan kişilerin çalıştırılması fikri de ıslahın bir diğer yöntemi olarak sunulmuştur. Reform girişimini başlatan savunuculardan John Howard, Cesare Beccaria ve Jeremy Bentham'ın yaklaşımlarında, ölüm cezaları ve işkencelerin eleştirildiği, kapatılmanın ceza sisteminin merkezine yerleştirildiği ve mahkumları çalıştırmanın ıslahın ayrılmaz bir parçası olarak sunulduğu görülmektedir (Eren, 2022, s. 415).

3.1.3.1. Bridewell İslahevleri

Ceza yöntemindeki bu değişimin sosyoekonomik arka planına bakıldığında ise, çöküşe geçen feodalizm ve aynı düzenekler üzerine kendi mekanizmasını kurmakta olan kapitalizm bulunmaktadır. Öte yandan nüfus politikaları ile ortaya çıkan işgücü açığının karşılanması gerekmektedir. Böylelikle feodalizmin çözülmesiyle birlikte kırsaldan gelen serseri ya da aylak kesim kapitalizmin, emeğini satarak geçinmeye ikna olacak insan ihtiyacını karşılamaktadır. Bu nedenle aynı dönemde kapatılma mekanları olarak, ıslahevleri ve çalışma evleri kurulmaya başlamıştır (Eren, 2022, s. 416).

1553 yılında İngiltere Kralı VI. Edward, Londra'da kendine ait bir binayı evsiz çocuklar ile kadınların barınması için tahsis etmiş ve yakınındaki bir köprü olan 'Bridewell' adını vermiştir. Aynı dönemde serseriler, dilenciler, hırsızlar ve hayat kadınları, topluma yük olmamaları için kilise tarafından düzenli şekilde çalıştırılarak eğitilmişlerdir.

1597 yılından sonra ıslahevlerinin sayıları artmış ve cezaevinden ziyade çalışma evi işlevinde olan bu kurumların hepsine Bridewell ismi verilmiştir (Şekil 3.6). İlerleyen süreçte her kasabada bir ıslahevının kurulmasına karar verilmiş ve bu gelişme topluma yük olan kimselerin ıslah edilmeleri açısından önemli bulunmuştur. Fakat ıslahevleri aslında hapis cezalarının uygulandığı yerler olmamışlardır (Dönmezer ve Erman'dan aktaran Doğan, 2009, s. 89).

Şekil 3.6 Bridewell İslahevinde çalıştırılan kadınlar (Pevsner, 1976, s. 159)

“Bu kurumların açılmasındaki temel güdü, iktidarların topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmediğini düşündüğü işsizlere, dilencilere, otoriteye itaatsizlere karşı aktif bir tutum alma arzusudur. Bu tür insanların zorla çalıştırılarak ıslah edilmesi fikri, hapsedilmenin ortaya çıkmasının ardında yatan etmenlerden biridir. Yani modern hapishanelerin doğuşu, cezalandırma yöntemlerindeki değişimin ve yoksul, serseri, aylak yığınların “ıslah edilmesi” ihtiyacının kesişim noktasında açığa çıkmış ve hürriyeti bağlayıcı bir ceza olarak hapsetme ile hapiste çalıştırma olgusu, bir ve aynı sürecin parçası olarak tarih sahnesine adımını atmıştır” (Koç’tan aktaran Eren, 2020, s. 416).

3.1.3.2. Amsterdam Cezaevi

Net olarak bilinmemesine rağmen, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazını ve ıslah beraberinde mahkumun sosyalleşerek topluma kazandırılmasını amaçlayan ilk modern cezaevinin ise Amsterdam Cezaevi olduğu kabul edilmiştir.

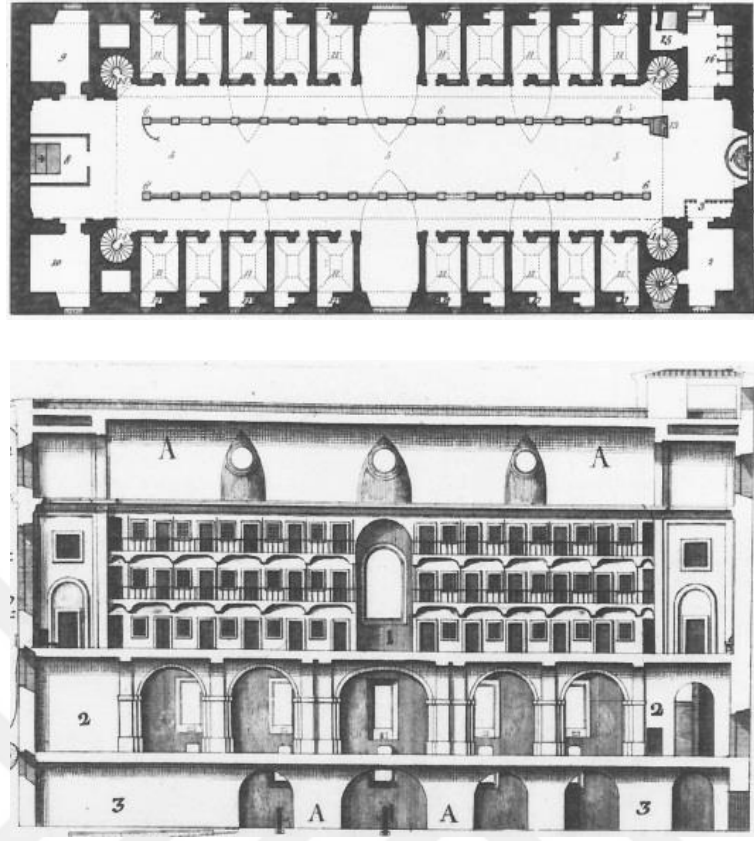
Hollanda'dan dünyaya yayılan Amsterdam Cezaevlerinin özelliği, özgürlüğü kısıtlamanın yanı sıra mahkumu iyileştirerek topluma geri kazandırmayı amaçlamasıdır. 16. yüzyılda başlayan ve Fransız İhtilaline kadar süren dönemden sonra aydınlanma aracılığıyla gelişen düşünceler bu süreçte etkili olmuştur. Özellikle Amerika'da oluşan cezaevi modelleri Avrupa'yı etkisi altına almıştır (Doğan, 2009, s. 90). Amsterdam sistemi de denilen ve ilk cezaevlerinde uygulanan infaz şekline göre, hürriyeti bağlayıcı cezalar toplu halde verilmektedir. Bu yaptırıma göre Amsterdam Cezaevinde mahkumlar gece-gündüz beraber tutulmakta ve bu sisteme de müşterek hapis sistemi (topluluk) sistemi denmektedir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 157-158).

3.1.3.3. St. Michele Hapishanesi

İlk hücre sistemi örneğine ise İtalya'da 1704'te inşa edilen St. Michele Hapishanesi'nde rastlanmaktadır. Esasen hastane olan yapı, Papa XI. Clement tarafından görevlendirilen mimar Carlo Fontana tarafından ekleme yapıp genişletilerek hapishane haline getirilmiştir. Genç suçluları ıslah etmeye yönelik olan St. Michele Hapishanesi, büyük bir çalışma alanı ve hücrelerden oluşmaktadır (Şekil 3.7). Üç katlı yapının ortasındaki avluda büyük bir çalışma alanı, bu alanın bir yanında on, diğer yanında on olmak üzere her katta yirmi hücre olacak şekilde tasarlanmıştır ve her hücrenin kendine ait tuvaleti bulunmaktadır (Şekil 3.8) (Pevsner, 1976, s. 162).

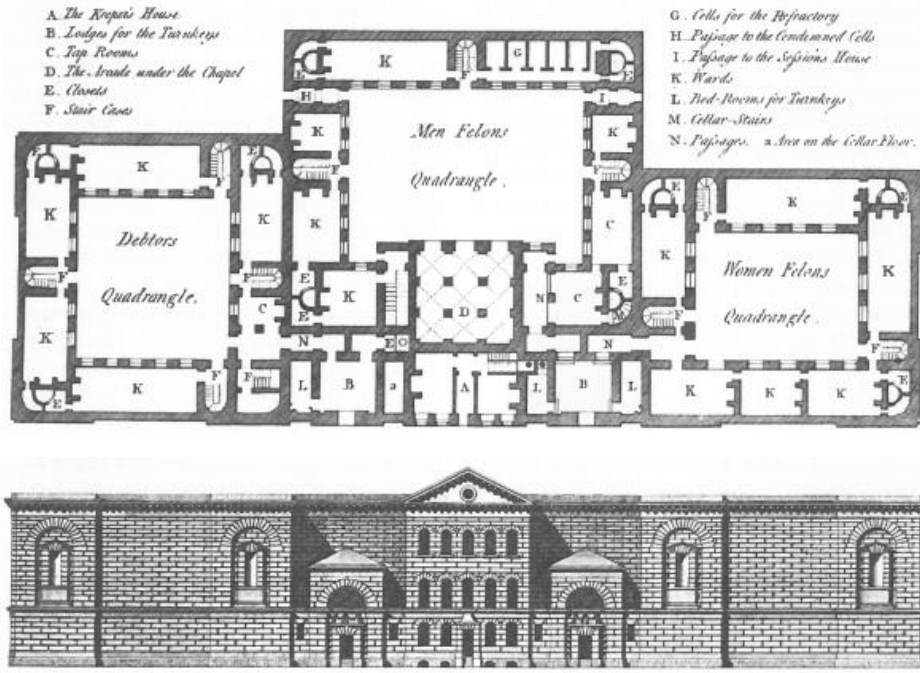
Şekil 3.7 St. Michele Hapishanesi perspektifi (Johnston, 2000, s. 37)

Şekil 3.8 St. Michele Hapishanesi planı ve görünüşü (Johnston, 2000, s. 38)

3.1.3.4. Newgate Hapishanesi

İngiltere’de inşa edilen hapishaneler arasında en bilinen örnek Newgate Hapishanesi’dir. Önceleri, şüphelilerin yargılandıkları süreçte beklemeleri ya da infaz edilmeleri için kullanılan bu yapı, büyük Londra yangınında yıkıldığından, mimar George Dance tarafından tasarlanarak 1769 yılında yeniden inşa edilmiştir. Görkemli bir dış görünüme sahip olan yapı, uzun vadede kalabalık koğuş sistemlerine ve sağlık koşullarının yetersizliğine çözüm getirememiştir. Üç tane karenin birleşiminden elde edilen formda, merkezlerde büyük avlular ve avluların etrafında düzenlenen odalar bulunmaktadır (Şekil 3.9). Newgate, kadınlar, erkekler ve borçlular için üç bölüme ayrılmış ve bu grupların bir araya getirilmesi fikri o dönem için etkileyici bulunmuştur. Ancak özel olarak yeniden inşa edilen bir hapishane olmasına rağmen, kalabalık ve ılık almayan mekanları ile gevşek yönetimi sebebiyle uzun vadede başarılı bulunmamıştır (Johnston, 2000, s. 34).

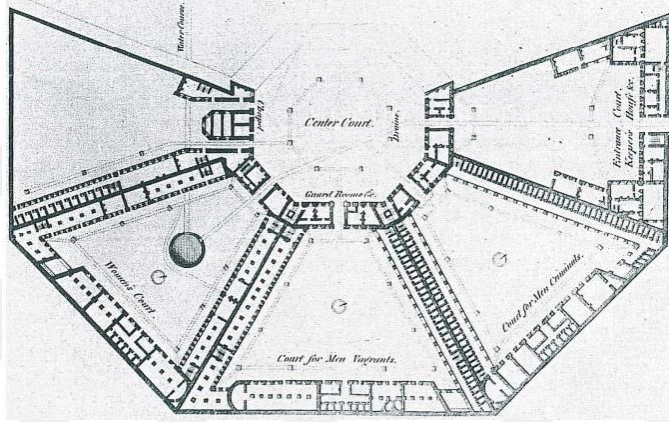
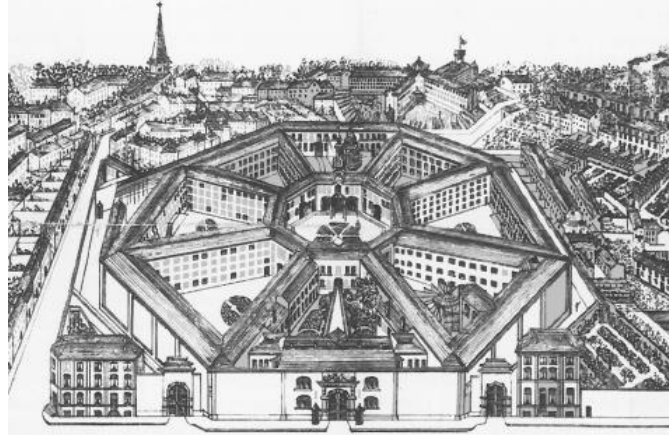

Şekil 3.9 Newgate Hapishanesi planı ve görünüşü (Johnston, 2000, s. 34)

3.1.3.5. Maison de Force

18. yüzyılda Belçika’da serseri ve aylak insan artışı başlamış ve bu sebeple hükümet Jean Jacques Philippe Vilain’den bir proje hazırlamasını istemiştir. Çözüm ise İngiliz ıslahevleri ve Amsterdam cezaevi modelini takip etmektedir. Vilain’in ‘Maison de Force’ isimli hapishane tasarımı, 1773 yılında Gent şehrinde inşa edildi ve örnek aldığı modellerden çok daha insancıl bulunmaktaydı (Johnston, 2000, s. 39).

Maison de Force hapishanesi merkezine şapel yerleştirilecek olan dairesel bir avluya sahip olan sekizgen bir hücre bloğudur. Sekizgen yapıyı çevreleyen kısımlara yönetim birimleri yerleştirilmiştir. Hapishanenin dış çeperine yerleştirilen idari birimlere bakıldığında, oluşturulan mimari kurgunun aynı zamanda güvenlik konusuna bir çözüm getirdiği görülmektedir. Merkez dışında, hücre blokları arasında kalan avlular da farklı mahkumların çalışacakları ortak alanlar olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.10) (Pevsner, 1976, s. 162).

Şekil 3.10 Maison de Force aksonometrik görünüşü (Johnston, 2000, s. 41) ve kısmi planı (Pevsner, 1976, s.162)

3.1.3.6. John Howard ve İngiltere Cezaevi Yasası

İslahla ilgili reformlara katkısı olan düşünürlerden John Howard, Türkiye de dahil, Avrupa'daki cezaevlerini gezerek, mevcut koşulları ile ilgili bir inceleme başlatmıştır. 1777 yılında yayınladığı 'Cezaevlerinin Durumu' adlı raporunda Howard, ziyaret ettiği cezaevleri hakkındaki gözlemlerinden bahsetmiş ve buralardaki kötü koşullar ile disiplinsizliği vurgulamıştır. Howard'a göre hükümlülerin, çalışma ve din yardımıyla uslandırılması gerekmektedir. Ayrıca mahkumlara sağlıklı bir bina, sistemli bir denetleme yöntemi ve yeterli bir beslenme programı sunulmalıdır çünkü öncelikli olan, mahkûmun yeniden sosyalleştirilmesinden ziyade mevcut halinin daha çok bozulmamasıdır. Howard'ın önerisine göre, bazı gruplar haricinde, mahkûmlar geceleri mutlak bir hücre hapsine, gündüzleri ise belirli şartlarla topluluk sistemine tabi tutulmalıdır. Ancak bu şekilde uslanmaları sağlanabilecektir (Gülşen, 1993, s. 15).

Howard'ın yazdığı raporun etkisi zamanla yayıldı ve yeni bir sistem kurulması amacıyla, 1779 yılında İngiltere'de Cezaevi Yasası yürürlüğe girdi. Söz konusu yasada cezaevinin dört özelliğinden bahsedilmekteydi. Bu özellikler, 'güvenli ve temiz bir bina, mahkumların kurallara uymalarını sağlayacak bir denetim, mahkumlara ücretsiz sunulan yemekler ve reformcu bir rejim' olarak sıralanabilir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 160). İyi niyetlere rağmen 1779 Kanunu'nun getirdiği yenilikler, bir süre sonra psikolojik işkencenin yeni şekillerini meydana getirmiş ve mahkumların, yoğun fiziksel güç gerektiren ağır işlerde çalışmalarına neden olarak onları derin bir yalnızlığa sürüklemiştir (Lyons, 2017, s. 147).

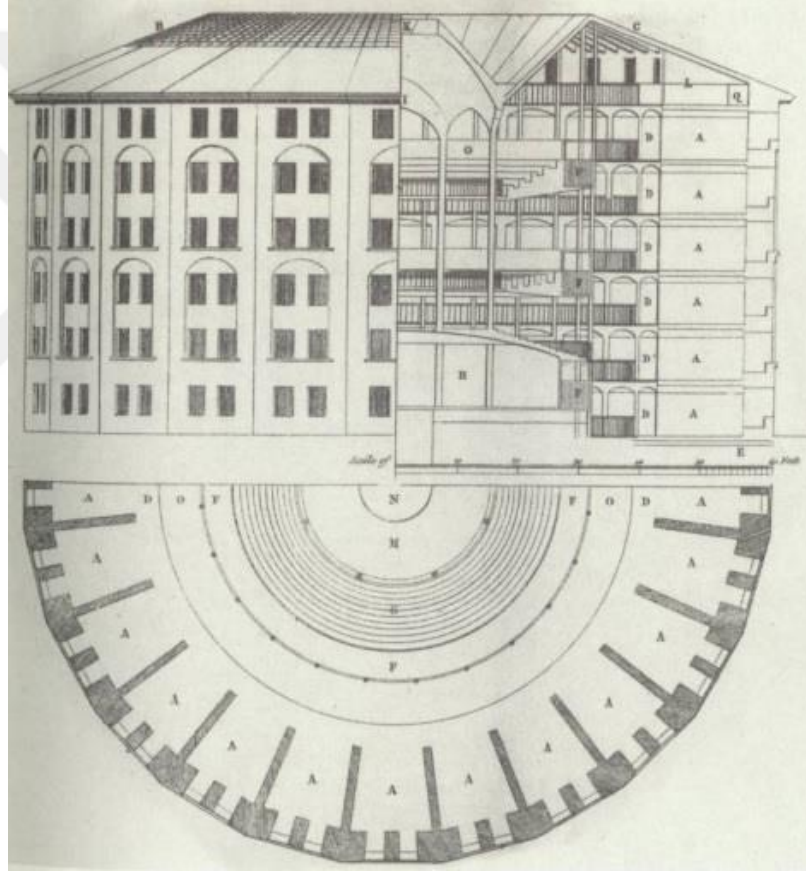
Mahkûmun hapsedilmesi ve çalıştırılması hem eğitiminin hem de tedavisinin eş zamanlı olarak sürdürülmesini sağlamıştır. Suçluların, akıl hastalarının veya ayaklanma çıkaran işçilerin bu şekilde kontrol edilmeleri ve davranışlarının normal düzeylere getirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde uygulanan hapis cezalarının görevi aslında toplum düzenini bozmaya meyilli olan riskli grupları kapatarak dönüştürmek ve onlardan yeni bir birey yaratmaktır (Doğan, 2009, s. 95).

3.1.3.7. Panoptikon

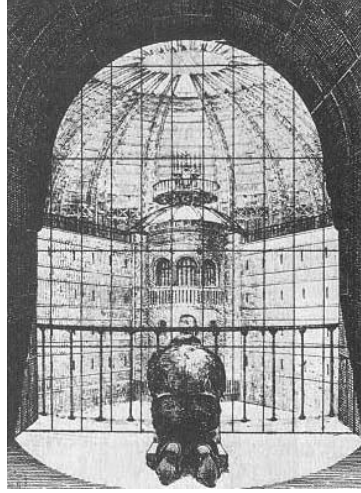
Modern toplumlarda iktidarlar insanların itaatkâr ve disiplinli olmalarını istemektedirler. Toplumu disiplinize etmek, yani onları dolaylı olarak terbiye etmek için çoğunluğun sürekli gözetlenmesi gerekmektedir. Böylelikle modern zamanların modern kurumu olan hapishaneler bu görevi üstlenerek önce orada bulunan insanları tek tek 'birey' olarak ele almış ve sonrasında da onları tek tipleştirmiştir. Bu sisteme damgasını vuran hapishane modeli ise 1791'de Jeremy Bentham tarafından tasarlanan Panoptikon modelidir. Bu hapishane modeli, merkezinde her yeri görebilen bir gözetleme kulesi ve kulenin etrafında merkeze dönük olan hücrelerin bulunduğu altı katlı dairesel bir bina olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.11). Kulede bulunan gardiyanlar, içi tamamen görünen hücreleri yirmi dört saat gözetleyebilmektedirler ancak mahkumlar gardiyanların onları izleyip izlemediklerini görememektedirler (Şekil 3.12) (Ergüden, 2007, s. 43).

Foucault'nun dediđi üzere:

“Panoptikon’un büyük etkisi buradan kaynaklanmaktadır: Tutukluda, iktidarın otomatik işleyişini sağlayan bilinçli ve sürekli bir görülebilirlik hali yaratmak. Gözetim altında tutmanın, eylemi itibariyle kesintili olsa bile, sonuçları itibariyle sürekli olmasını sağlamak; bu mimari aygıtın, iktidarı icra edeninkinden bağımsız bir iktidar ilişkisini yaratan ve destekleyen bir makine olmasını sağlamak; kısacası tutukluların bizzat kendilerinin de taşıyıcısı oldukları bir iktidar durumunun içine alınmalarını sağlamak” (Foucault, 2019, s. 297).

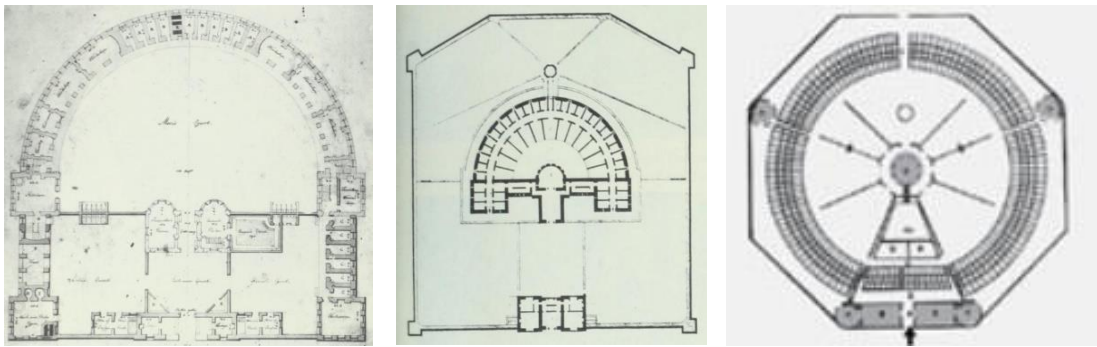
Şekil 3.11 Panoptikon modeli görünüşü ve kısmi planı (Foucault, 2019, s. 18)

Şekil 3.12 Bir mahkum hücrelerinden Panoptikon'a bakış (Foucault, 2019, s. 21)

Bentham'ın düşü olan, bir kişinin herkesi gözetleyebildiği Panoptikon aslında inşa edilmemiştir. Bentham'a göre Panoptikon elbette mimari bir biçimdir, ancak mimariden daha çok bir yönetim biçimidir; zihin için zihin üzerinde bir iktidar biçimidir (Foucault, 2015, s. 135).

Panoptikon hapishane modeli o dönemde hayata geçirilmemiş olsa da ondan esinlenen hapishane şemaları olduğu görülmektedir. Panoptikon'dan esinlenen ve ona yakın formlarda tasarlanan hapishanelere örnek olarak, Richmond Virginia Hapishanesi, Edinburgh Bridewell Islahevi, Lancaster Kadın Hapishanesi ve Pittsburg Western Hapishanesi verilebilir (Şekil 3.13) (Pevsner, 1976, s. 165).

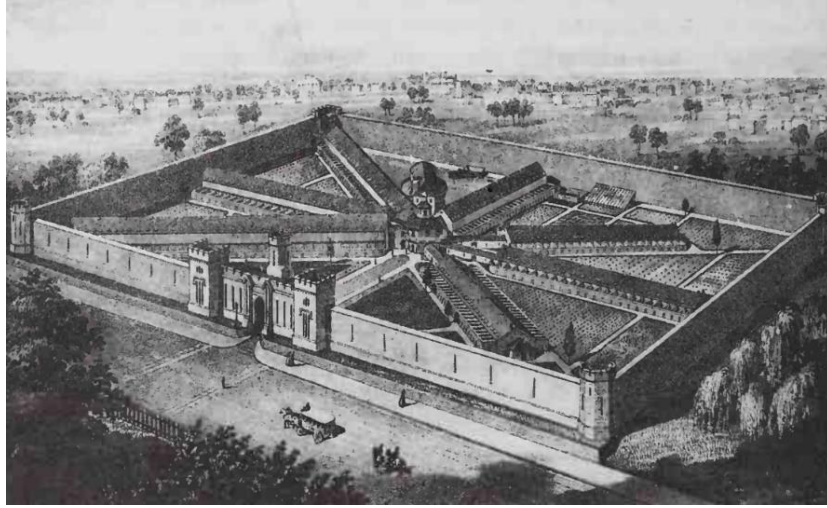
Şekil 3.13 Panoptikon modelinden esinlenen bazı hapishane planları (soldan sağa: Richmond Virginia Hapishanesi, Edinburgh Bridewell Islahevi, Pittsburg Western Hapishanesi) (Pevsner, 1976, s. 164-165)

3.1.4. Cezaevlerinde ‘Yalnızlaştırma’ ve ‘Sessizleştirme’ Sistemleri: 19. Yüzyıl

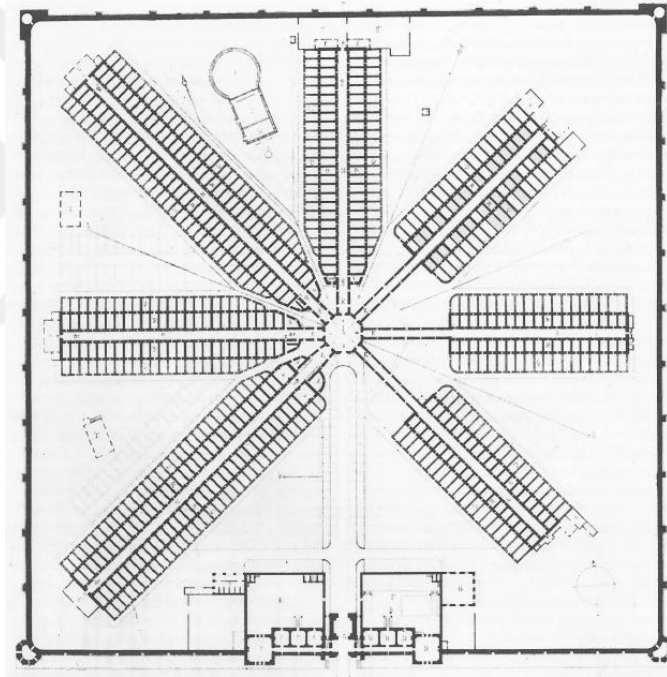
18. yüzyılın sonlarından itibaren Amerika’daki cezaevi tasarımları Pennsylvania ve Auburn şemaları etrafında gelişmektedir. Aslında farklı şemalara sahip olan iki hapishane sisteminin de temelinde toplumsal izolasyon, dua-tefekür sistemi ve istikrarlı bir çalışma rutini bulunmaktadır. Aralarındaki farklılıklara ve karşıt görüşlere rağmen Pennsylvania ve Auburn’ün savunucuları, iki hapishanenin de rehabilite etme potansiyeli üzerinde durmuşlardır. Mahkumlara dayatılan çalışma rutinlerinin onları yasalara uyan birer vatandaşa dönüştüreceğine inanmaktadırlar. Ortak varsayımları, hükümlünün doğuştan ahlaksız olmadığı, ancak aile, kilise, okul veya toplum tarafından eğitilemediği için suça yöneldiği ve bu durumdan hapishanelerin düzenlenmiş rutinleri tarafından kurtarılabileceği yönündedir. Bu açıdan bakıldığında, artık hapsedmenin amacı caydırıcılık değil reformdur (Rothman, 1995, s. 117).

3.1.4.1. Pennsylvania Sistemi-Doğu Eyalet Hapishanesi

Pennsylvania sisteminin en önemli örneği 1821’de Philadelphia’da inşa edilen Doğu Eyalet Hapishanesi’dir. Aynı zamanda Amerika’nın mimari tasarıma sahip olan ilk cezaevi, düzenlenen yarışma sonucunda önerisi seçilen John Haviland tarafından tasarlanmıştır. Işınsal formda olan Doğu Eyalet Hapishanesi’nde tek merkezden çıkan yedi blok ve her bloğun ortasında merkezden gözetlenebilen koridorlar bulunmaktadır. Yapı tipolojisine bakıldığında John Haviland’ın, John Howard’a da ilham olan iki örneğin farklı kısımlarından etkilendiği söylenebilir, bunlar ‘St. Michele’ ve ‘Maison de Force’ hapishaneleridir. St. Michele hapishanesi bir avlunun iki yanına sıralanan ve dışarı bakan pencereleri olan hücrelerden oluşmaktaydı. Maison de Force hapishanesi ise ışınsal bir forma sahipti ve sırt sırta yerleştirilen hücrelerden oluşmaktaydı. Doğu Eyalet Hapishanesi’nde bu iki şemanın bir araya getirildiği, Maison de Force’un ışınsal formunun ve St. Michele’nin koridorun iki yanına yerleştirilen hücre düzeninin örnek alındığı görülmektedir (Şekil 3.14) (Şekil 3.15) (Litchfield’dan aktaran Ağcakale, 2010, s. 39).

Şekil 3.14 Doğu Eyalet Hapishanesi perspektifi (Rothman, 1995, s. 118)

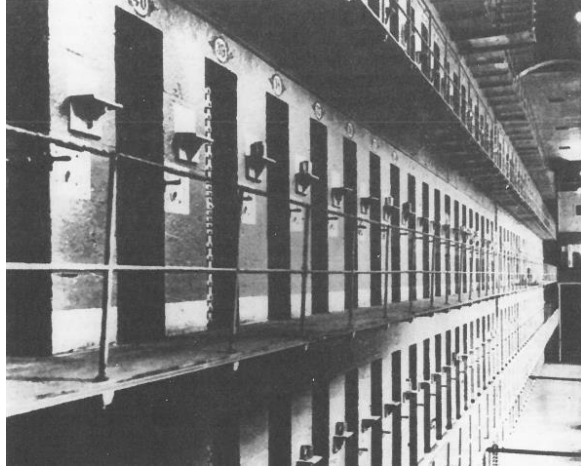
Şekil 3.15 Doğu Eyalet Hapishanesi planı (Johnston, 2000, s. 72)

Pennsylvania sisteminde, cezaevine giren mahkûmun diğer mahkûmlarla teması yasaklanmıştır. Gün içinde belirli saatlerde hücrelerinden çıkabilen mahkûm, koridorda veya avluda dolaşırken diğer mahkûmlar tarafından tanınmamak için sadece göz yerlerinde delikler bulunan kukuletalardan takmak zorundadır. Ayrıca gün boyunca hücrelerinde olan mahkûm, ayakkabıcılık, dericilik ve terzilik gibi işlerde çalıştırılmıştır (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 161).

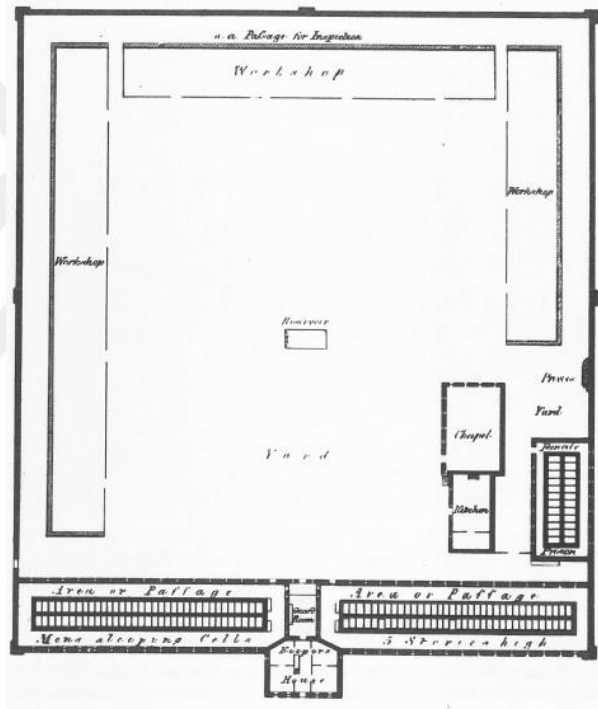
John Howard, 1777 yılında yayınladığı ‘Cezaevlerinin Durumu’ adlı kitabında hücre sisteminin cezanın amacına ulaşmasındaki rolünü, “İnziva (tek başına yaşama) ve sükût (susma, konuşmama) suçun en büyük düşmanıdır. İnsanı düşünceye ve düşündükçe nedamete sevk eder. İnziva ve sükût en şiddetli cezalardan, en ulvi dini telkinlerden daha ziyade insanı iyiliğe ve dürüstlüğe kavuşturur” şeklinde açıklamıştır. Pennsylvania sistemi de bu doğrultuda, mahkumları hem toplumdan hem de diğer mahkumlardan uzaklaştırıp yalnız kalmalarını sağlayarak, işledikleri suçları düşünecekleri, pişmanlık duyacakları, bağışlanmayı dileyerek düzelmek isteyecekleri ve en sonunda başarılı bir şekilde ıslah edilecekleri düşüncesi üzerine kurulmuştur (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 162).

3.1.4.2. Auburn Sistemi-Auburn Hapishanesi

John Haviland’ın Pennsylvania sistemi Avrupa’da, 19. yüzyıl hapishane inşalarında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Ancak o dönemde Amerika Birleşik Devletleri’ndeki hapishanelere tamamen farklı bir mimari hakimdir ve bu doğrultuda Pennsylvania’ya rakip bir sistem geliştirilmiştir. New York’taki Newgate Hapishanesi ile ilişkilendirilen yeni sistem, oradaki aşırı kalabalığı rahatlatmak için harekete geçmiştir. Bu nedenle aynı eyalete, adını bulunduğu bölgeden alan ve sisteminin ilk örneği olan Auburn Hapishanesi kurulmuştur. 1825’te inşa edilen hapishane, Amerikalı mimar John Cray ve Boston Hapishane Disiplin Derneği’nden Louis Dwight tarafından tasarlanmıştır. Dikdörtgen formunda olan yapı beş katlıdır ve her katta sırt sırta yerleştirilmiş toplam 550 hücre bulunmaktadır. Hücreleri boydan ayıran uzun ara duvar 60 cm, yatayda ayıran ara duvarlar ise 30 cm kalınlığındadır. Hücre kapılarının üst kısımları, ışığı ve ısıyı geçirebilmeleri adına demir ızgara şeklinde yapılmıştır ancak oldukça kalın yapıdadır. Hücrelere erişim ise tüm katlarda balkonlar aracılığıyla sağlanmakta ve binanın her iki ucunda bulunan taş merdivenler balkonları birbirine bağlamaktaydı (Şekil 3.16) (Şekil 3.17).

Şekil 3.16 Auburn Hapishanesi iç görünüş (Johnston, 2000, s. 76)

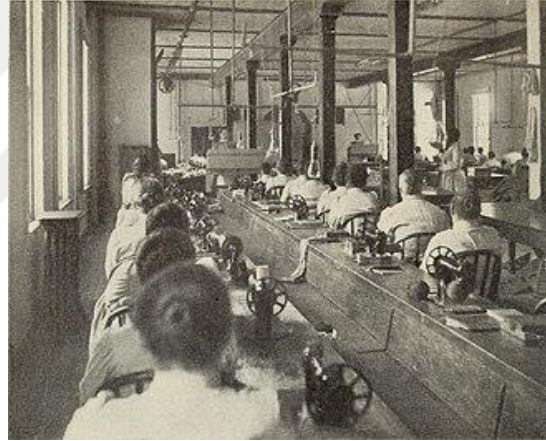

Şekil 3.17 Auburn sistemine göre tasarlanan bir hapishane planı (Ohio Hapishanesi) (Johnston, 2000, s. 79)

Auburn sisteminde üç tür hapis cezası belirlenmiştir. Birincisine göre, ağır suçlardan hapis cezası alan mahkumlar cezalarının tamamını hücrelerinde geçireceklerdir. İkincisine göre, orta şiddetteki suçlardan hapis cezası alan mahkumlar, tövbe edene kadar hücreye kapatılacak, ardından sabahları topluluk içinde çalıştırılacak ve sadece uyumak için gece hücrelerine gönderileceklerdir.

Son olarak hafif suçlardan hapis cezası alan mahkûmlar ise cezalarının tamamı boyunca bireysel gece hücrelerinde kalıp sabahları toplu rejimde çalıştırılacaklardır (Johnston, 2000, 75-76).

Sessizlik sistemi olarak bilinen Auburn’de hücreler, Doğu Eyalet Hapishanesi’nin hücrelerinden daha küçüktür ve çalışma yeri olarak değil, sadece geceleri uyumaları için tasarlanmıştır. Ayrıca Auburn Hapishanesi’nde ‘karma’ sistem olarak bilinen yeni bir disiplin tarzı uygulanmıştır. Bu sistem kapsamında mahkûmlar gündüzleri toplu halde çalışmakta, geceleri ise hücrelerinde İncil okuyup af dileyerek tek başlarına uyumaktadırlar (Şekil 3.18). Toplu yemeklerde yüz yüze oturtulmaları ve kalabalık halde çalışmalarına rağmen konuşmaları yasaktır, sadece gardiyanlarla, kısık sesle konuşabilmektedirler. Mahkûmlar arasında herhangi bir sözlü alışveriş olması durumunda kırbaç cezası uygulanmaktadır (Allen, Latessa ve Ponder, 2016, s. 29).

Şekil 3.18 Auburn Hapishanesi’nde toplu halde çalışan kadınlar (Wikipedia, 2023)

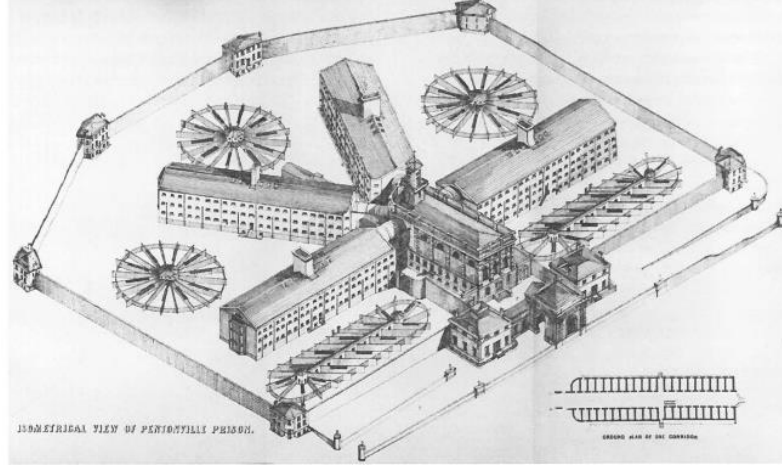
Hem Pennsylvania hem de Auburn Hapishane sistemlerindeki ana tema, yalnızlığın, sessizliğin ve dini rejimin mahkûmu iyileştireceği inancıdır. Pennsylvania sisteminin savunucuları, mahkûmu bu sistem aracılığıyla kontrol etmenin daha kolay olduğunu, birbirlerinden tamamen ayrılmasının meditasyon ve tövbe için daha fazla imkân sağladığını iddia etmektedirler. Bu sistemde avantaj olarak gördükleri bir diğer nokta ise, mahkûmlar birbirlerini hiç görmedikleri için sadece cezaevi yönetimi tarafından tanınmaktadırlar ve bu da dışarı çıktıklarında toplumda damgalanmalarını önlemektedir.

Öte yandan Auburn sisteminin destekçileri de ucuz bir sistem olduğundan ve daha iyi bir mesleki eğitim verildiğinden devlete daha çok kazanç sağladıklarını öne sürmektedirler. Bu tartışma sonucunda, ekonomik kazanç ikna edici bir güç olmuş ve Auburn sistemi, Doğu Eyalet Hapishanesi de dahil olmak üzere tüm Amerikan hapishanelerinde benimsenmiştir (Allen, Latessa ve Ponder, 2016, s. 30).

3.1.4.3. Pentonville Hapishanesi

19. yüzyılda, Pennsylvania ve Auburn sistemleri Avrupa’da da tartışılmaktaydı. Avrupa’da Amerikan etkilerini yansıtan ilk hapishane 1842’de İngiltere’de inşa edilen Pentonville Hapishanesi’dir. Pennsylvania sistemini örnek alan bu hapishanede hücre sistemi daha modern çözülmüştür. Ancak bu tek kişilik hücreler mahkûmun iyileşme sürecindeki aşamaların sadece bir kısmı içindir. Uzun süreli hapis cezaları için tasarlanan bu cezaevinde mahkûm, önce bir buçuk yıl boyunca sürekli hücrede kalmaktadır. Bu süreci sorunsuz geçirdiği takdirde belirli bir İngiliz kolonisine katılma hakkı kazanırdı (Demirbaş, 2000, s. 237).

Pentonville Hapishanesi aslında bir ideale olan inancın anıtıdır. İleriki yıllarda birçok hapishane için bir model olmuş ve dünya çapında ilgi görmüştür. Işınsal formdaki hapishane yarım daire şeklindeki dört kanattan oluşmakta ve merkezden bakıldığında her bir hücrenin kapısı gözetlenebilmektedir (Şekil 3.19). Sessizliğe önem verilen Pentonville’de hücre duvarları yaklaşık 45 cm kalınlığındadır, böylece mahkûmların birbirleriyle iletişimi engellenmektedir. Hatta gardiyanlar bile sessizliği bozmamak amacıyla dolgu ayakkabılar giymektedirler. Ayrıca bu sistem cezanın bireyselleşmesini amaçladığı kadar, mahkûmun bireyselliğinin izlerini silmek için de elinden geleni yapmaktadır. Pennsylvania modelindeki gibi, mahkûmlar hücrelerinden çıkarken başlık takmak zorunda bırakılmış ve isimleri numaralarla değiştirilmiştir (Şekil 3.20). Mahkûmlara egzersiz yapabilecekleri, çalışabilecekleri ve ibadet edebilecekleri alanlar sunulmuş ve buralarda da tamamen ayrı tutulmuşlardır. Kısaca Pentonville, tamamen kontrol altında olan reforme edilmiş bir çevreyi ve tek tipte birey üretme fikrini temsil etmektedir (Mcgowen, 1995, s. 101).

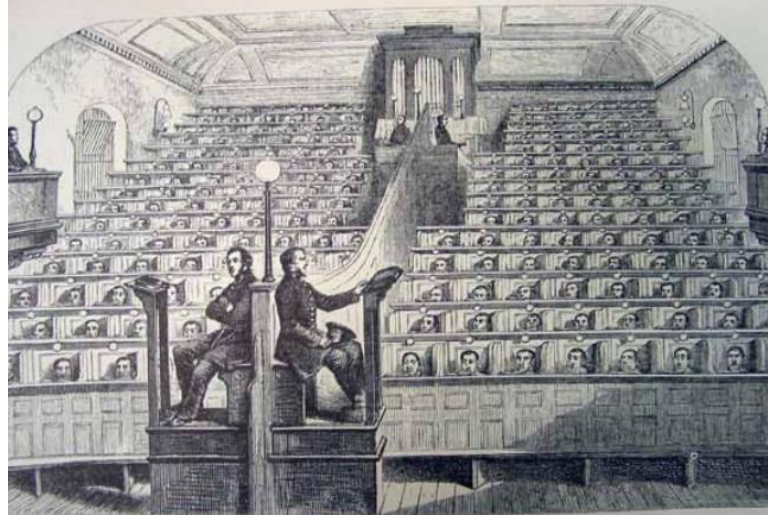
Şekil 3.19 Pentonville Hapishanesi perspektifi (Johnston, 2000, s. 91)

Şekil 3.20 Pentonville Hapishanesi'nde başlık takarak yürüyen mahkûmlar (Mcgowen, 1995, s. 102)

Bu yapı aynı zamanda İngiliz mühendisliğinin de bir anıtıdır, sıhhi tesisattan aydınlatmalara kadar her detay ustaca çözülmüştür ve tüm hücreler birbiriyle aynıdır. Mahkûmların sadece egzersiz, okul ya da dini törenler için ayrılacakları hücreler, uyumaları ve çalışmaları için yeterli şekilde tasarlanmıştır. Pencereler, mahkûmun dışarıyı görmesine izin vermeyecek kadar yükseğe yapılmış ve hücrelere dokuma tezgâhı vb. gibi iş ekipmanları yerleştirilmiştir (Johnston, 2000, s. 91).

Pentonville Hapishanesi'nin asıl dikkat çeken kısmı ise, şapelde mahkûmlar için özel olarak tasarlanan oturma birimleridir (Şekil 3.21). Yükseltilmiş platform üzerinde kademeli halde arka arkaya dizilen oturma birimleri ahşap platformlarla ayrılmıştır. Bu ahşap birimler yaklaşık 250 hücre oluşturmaktadır ve mahkûmlar birbirleri ile hiçbir temasa geçmeden buradaki dini törenlere katılıp vaazları dinleyebilmektedir (Johnston, 2000, s. 92). Bu tasarım bile başlı başına Pentonville'de tecrit etme ve yalnızlaştırma sistemlerinin ne denli önemsendiğini göstermektedir.

Şekil 3.21 Pentonville Hapishanesi'nde dini törenler için tasarlanan ahşap platformlar (Johnston, 2000, s. 92)

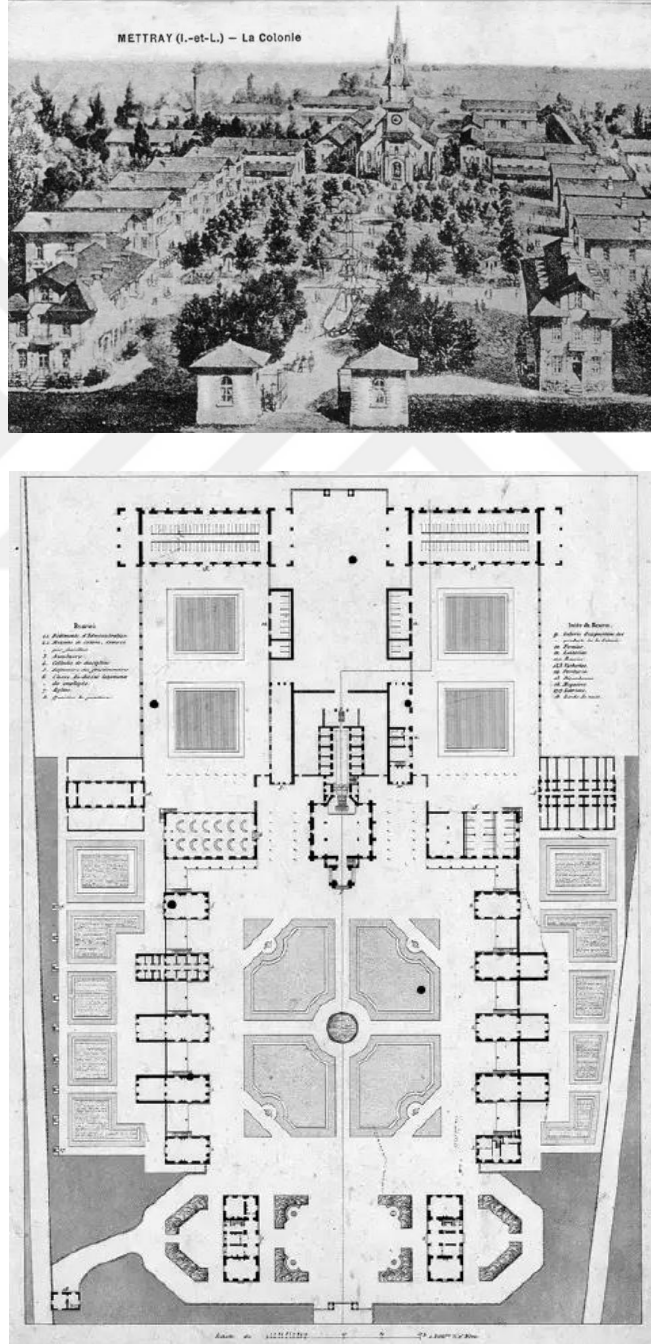
3.1.4.4. Mettray Islahevi (Mettray Ceza Kolonisi)

Mettray Islahevi, dezavantajlı, yetim ya da serseri olan erkek çocuklarına bakmayı üstlenmiş bir kurumdur. Mettray'ın yapım aşamasında, tanınmış bir yargıç olan Frederic Auguste Demetz ve Fransız mimar Guillaume-Abel Blouet beraber çalışmışlardır. Bentham'ın Panoptikon modelinin varyasyonları olan yaklaşık altmış hapishanenin tasarımlarında rol alan Blouet, hapishane tasarımı konusunda bir otorite olarak bilinmektedir. Koloni fiziksel olarak, her şeyden önce 'düzen' temasıyla karakterize edilmiştir. Çağdaş metinlerden birinde 'küçük bir köyde hüküm süren tekdüzelik, düzen ve simetri' olarak anlatılmıştır (Ripley, 2006, s. 411).

Kolonide, bir tarafta sembolik bir şapelin bulunduğu büyük bir meydan ve devamında ağaçlarla çevrili uzun bir cadde yer almaktadır. Diğer tarafa ise müdür odası ve öğretmenlerin yetiştirildikleri okul yerleştirilmiştir. Meydanın iki yanına ise, birbirinin tıpatıp aynısı olan on adet üç katlı köşk inşa edilmiştir (Şekil 3.22). Çocukların hem yaşadıkları hem de çalıştıkları yerler olan bu köşkler 'ev' olarak anılmaktadır. Yatakhane, çalışma atölyesi ve yemekhane bulunan evlerin her birine yargıç Demetz tarafından seçilen bir öğretmen ve kırk adet erkek çocuğu yerleştirilmektedir. Bu konsept, kolonideki her evde bir aile yapısının taklit edilmesi amacıyla organize edilmektedir.

Çünkü Mettray'deki çocukların orada bulunmalarının sebebinin biyolojik ailelerinin başarısızlığı olduğu düşünülmektedir (Mettray Penal Colony, 2023).

Mettray'ın öne çıkan bir diğer özelliği ise parmaklık ve duvar gibi sınırları olmamasıdır. Çevre duvarları olmayan ıslahevindeki bazı birimlerde ceza hücreleri bulunmaktadır. Ayrıca sık sık yoklamalar yapılmakta ve firar edilmesi durumuna karşı, köylülere kaçanları yakalamaları için ödül vaat edilmektedir (Davis, 2017).

Şekil 3.22 Mettray İslahevi'nin perspektifi ve planı (Ripley, 2006, s. 3-4)

Michel Foucault'ya göre Mettray İslahevi, erkek çocukları için oluşturulan model bir hapishaneden çok daha fazlasıdır. 'Hapishane'nin Doğuşu' kitabında, Mettray'ı modern hapishane statüsündeki en önemli değişiklik olarak gördüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Eğer hapishane sisteminin oluşumunun ne zaman sona erdiğini saptamaya kalkışsaydım, ne 1810'u ve ceza yasasını ne de hücreye kapatma ilkesini ortaya koyan 1844'ü seçerdim... Mettray'ın resmi açılış tarihi olan 22 Ocak 1840'ı seçerdim.... Neden Mettray? Çünkü burası en yoğun haldeki disiplinsel biçim, davranış biçimlerine yönelik bütün bastırma teknolojilerinin yoğunlaştıkları modeldir. Burada 'manastırdan, hapishaneden, kolejden, alaydan' bir şeyler vardır.... her gün adalet dağıtımı yapılmaktadır: En küçük itaatsizliğe ceza verilmektedir... verilen cezaların başında hücre hapsi gelmektedir... hapishane olmasın diye yapılmış olan yasal ceza sisteminin dışında kalan tüm cezalandırma kurumu hücrede zirveye çıkmaktadır; burada duvarın üzerinde kara harflerle 'Tanrı sizi görüyor' diye yazılmıştır” (Foucault, 2019, s. 425-426).

3.1.4.5. Kademeli Serbestlik (İrlanda) Sistemi

Esasen İngiltere kaynaklı olan bu sistem, özellikle Walter Crofton tarafından İrlanda'da uygulandıktan sonra 'İrlanda Sistemi' adını almıştır. Bu sistemde mahkûm öncelikle yedi yirmi dört hücrede hapsedilmektedir. Bir süre sonra Auburn rejimine geçirilerek yalnızca geceleri hücrede tek başına bırakılmakta, sabahları ise sessizlik içinde, diğer mahkûmlarla beraber çalıştırılmaktadır. Bu kademede iyi hal gösteren ve düzeldiğine karar verilen mahkûm, hapishane ve serbest yaşam arasında bir alışma sürecine tabi tutulmaktadır. Bir süre de dışarıda çalıştırılan mahkûm tamamen uslandığını ispat ederse, cezasını tamamlaması beklenmeksizin şartlı olarak serbest bırakılmaktadır. Geri kalan ceza süresini dışarıda uslu bir şekilde geçirirse tamamen serbest kalmakta, aksi takdirde cezaevine geri gönderilmektedir (Taner'den aktaran Artuk ve Alşahin, 2016, s. 169).

Kademeli serbeslik sisteminin ilk örneği Avustralya'daki İngiliz kolonilerine yönetici olarak gönderilen Alexander Maconochie tarafından Norfolk adasındaki mahkumlara uygulanmıştır. Bu sisteme göre, cezaevine girdiklerinde tüm hükümlülere suçları ağırlığınca bir not verilmekte, devamında sergiledikleri çalışma ve düzelme performanslarına göre de bir ceza süresi belirlenmektedir. İyi hal göstermemeleri durumunda ise sunulan avantajlar ertelenmektedir (Gülşen, 1993, s. 20).

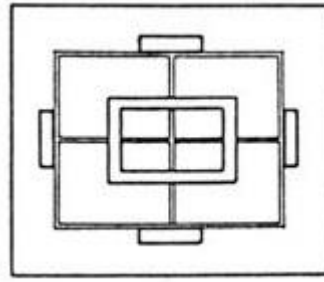
3.1.5. Cezaevi Mimarisinde Yeni Form Denemeleri: 20. Yüzyıl

Aydınlanma dönemiyle birlikte başlayan, ceza infaz kurumlarındaki düzeltmeler ve mahkûma yönelik iyileştirme çabaları, özellikle 19. yüzyılda hız kazanmıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulanmasında uluslararası boyutta ortak standartların belirlenebilmesi için 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kongreler düzenlenmeye başlamıştır. Ancak aynı dönemde başlayan Dünya Savaşları ve sistem iyileştirmelerine karşı çıkan totaliter rejimler bu çabaları engellemeye çalışmışlardır. Tüm olumsuz koşullara rağmen 20. yüzyılda uluslararası reform hareketlerinin ses getirmesiyle beraber ilk kez infaz hukuku alanında bir ülkenin iç hukukunu yönlendirecek kurallar ortaya konmuştur. Avrupa konseyi ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası platformlarda alınan kararlar, modern infaz uygulamalarına standart kurallar getirilmesini sağlamıştır (Yayak, 2009, s. 18).

Ayrıca 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde hapisane mimarisinin gelişmesi, bir diğer önemli reform hareketi olarak görülmüştür. Hapisane mimarisinin, mahkûmdaki hem fizyolojik hem de psikolojik etkileri üzerine araştırmalar yapılmış ve bulgular doğrultusunda sorunların çözülmesi adına yeni mimari arayışlar başlamıştır. Hükümlülere daha fazla kişisel alan sunulmasına ve gözetim mekanizması korunarak diğer hükümlülerle ya da gardiyanlarla doğrudan iletişime geçmelerinin sağlanmasına fırsat tanıyan bir anlayış geliştirilmiş ve bu anlayış 20. yüzyılda yeni mimari modeller aracılığıyla somutlaştırılmaya çalışılmıştır (Özden, 2012). Bu döneme kadar etkili olan hapisane tasarımları ve 20. yüzyılda eklenen yeni modeller, mimari formlarına göre 7 ana başlıkta incelenebilir.

3.1.5.1. Avlu Modeli

Avlu modeli, Hollanda'daki ıslahevleri ile Londra'daki Newgate Hapishanelerine kadar uzanan bir tarihe sahiptir. Amerika'daki Danbury, Connecticut ve Michigan cezaevleri, bir iç mekânı çevreleyen ve böylelikle güvenliğini sağlayan büyük hapishane binalarının 20. yüzyıldaki ilk örneklerindendir. Avlulu hapishane tasarımları 1950-1960 yıllarında özellikle Türkiye ve Portekiz gibi ülkelerde oldukça yaygındır. 1950 sonrasındaki tasarımları kategorize etmek zor olsa da çoğu zaman iç avluları olan ve bir dizi dikdörtgen binadan oluşmaktadır (Şekil 3.23) (Johnston, 2000, s. 149).

Şekil 3.23 Avlu modeli plan şeması (Fairweather, 1975)

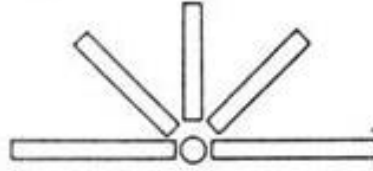
Avlu modelindeki farklı yerleşim sistemlerine örnek olarak ise 1970 yılında New Jersey'de inşa edilen Leesburg Hapishanesi ve 1978 yılında İngiltere'de inşa edilen Low Newton Hapishanesi verilebilir. Low Newton Hapishanesi'nde dört konut birimi bulunmaktadır ve bu birimler birbirlerine kapalı yürüme yolları ile bağlıdır. Leesburg Hapishanesi de kapalı formdaki altı konut biriminden oluşmaktadır (Şekil 3.24). Her birimde peyzajlı iç avlular ve bu avluya bakan cam duvarlı koridorlar bulunmaktadır (Johnston, 2000, s. 150).

Şekil 3.24 New Jersey Leesburg Hapishanesi (Ağcakale, 2010, s. 54)

3.1.5.2. Işınsal (Radyal) Model

Radyal plan tipi, 18. yüzyılın sonlarında birçok hapisane tasarımında benimsenmiştir. Merkezi bir noktadan yayılan doğrusal hücre blokları şeklinde tasarlanan radyal modelin popüleritesi, 19. yüzyılın başlarındaki Pennsylvania modelinin ortaya çıkışıyla artmıştır. Radyal model, hücre alanlarının tanımlı ve kolay şekilde bölünmesini sağlamaktadır. Bu modelde tüm birimler doğrusal bir biçimde merkeze doğru akmakta ve farklı mahkûm grupları birbirinden kolayca ayrılabilir (Şekil 3.25). Ayrıca mahkûmların sosyal ihtiyaçlarına yanıt verilmesi önemli bulunduğu ve radyal model gerekli durumlarda ayırım şemalarına izin verdiği için, belirlenen organizasyonu fiziksel olarak destekleyen bir formdur. Öte yandan radyal modelde mahkûm gözetimi, üst düzey beklentilere rağmen sınırlı bulunmaktadır. Gardiyanlar merkezden baktıklarında uzun koridorları ve geniş avluları izleyebilmekte ancak hücre içlerini yalnızca koridorlarda yürüyüş yaparken görebilmektedirler. Bu durum teftişi tahmin edilebilir hale getirdiğinden mahkûmlar, gardiyan gelmeden önce kendilerini düzeltme fırsatı bulmaktadırlar (Emberson, 2016, s. 65-66).

Şekil 3.25 Işınsal (Radyal) Model plan şeması (Fairweather, 1975)

Radyal hapisane modeli 20. yüzyılda bazı ülkeler tarafından bir süre daha tercih edilmiştir. Amerika’da 1954 yılında inşa edilen Washington Walla Walla Hapishanesi ve 1968 yılında inşa edilen New Jersey Yardville Gençlik Hapishanesi erken örneklerindendir (Şekil 3.26). 1950 sonrası İspanya’da popülerleşen radyal model, bir süre sonra haç modelinde planlar üzerinden inşa edilmiştir. Savaş sonrasındaki İspanyol hapisanelerinin en büyüğü ise iç savaş sırasında yıkılan orijinal modelin yerine Madrid’de inşa edilen Yeni Carabenchel Hapishanesi’dir ve büyük bir merkezi kubbeye bağlanan yedi doğrusal kanattan oluşmaktadır (Şekil 3.27) (Johnston, 2000, s. 150).

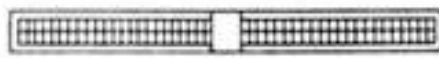
Şekil 3.26 New Jersey Yardville Gençlik Hapishanesi (Johnston, 2000, s. 150)

Şekil 3.27 Madrid Yeni Carabenchel Hapishanesi (Johnston, 2000, s. 151)

3.1.5.3. Dikdörtgen Model

Sırt sırta yerleştirilen dikdörtgen hücre bloğu şemasının ilk örneği Auburn Hapishanesi'dir. Dış duvarlardan kopuk bir ada esasına dayanan bu sistemde hücreler hem tek kütlede bir araya gelerek ekonomik bir çözüm sunmakta hem de dış duvarlarla temas etmemeleri sebebiyle güvenli konusunda avantaj sunmaktadır (Şekil 3.28). Ayrıca hücre yerleşimi konusunda sonraki hapishane tasarımlarına ışık tutmuştur (Ağcakale, 2010, s. 40).

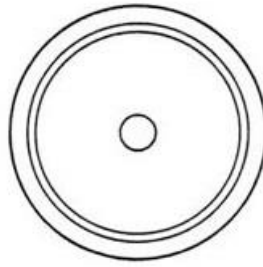

Şekil 3.28 Dikdörtgen hücre yerleşimi plan şeması (Fairweather, 1975)

1945 sonrasında bazı hapishaneler bu şekilde birbirine paralel dikdörtgen hücre bloklarıyla inşa edilmiştir. Savaş sonrasında Avrupa’da inşa edilen ilk hapishanelerden biri, İngiltere Hull yakınlarındaki Eventhorpe Hapishanesi’dir. 1958 yılında inşa edilen bu hapishenede iki adet dikdörtgen hücre bloğu ve bir adet idare binası, büyük bir karenin üç cephesini oluşturmaktadır. Eventhorpe Hapishanesi İngiltere’nin en büyük ilk hapishanesidir ancak bir süre sonra, deneyim eksikliğinden kaynaklanan tasarım hataları fark edilmiştir. Daha sonra bu şema üzerinde iyileştirmeler yapılarak, Almanya’da 1968 yılında Darmstadt-Eberstadt Hapishanesi ve Meksika’da 1957’de Ixtapalapa ve 1975’te Hermosillo Hapishaneleri inşa edilmiştir (Johnston, 2000, s. 149).

3.1.5.4. Panoptik Model

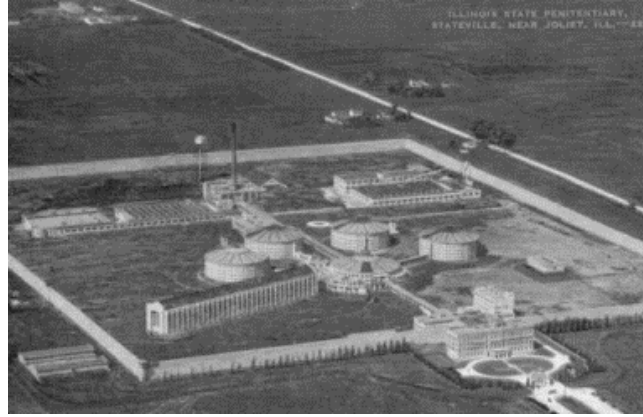
Jeremy Bentham tarafından 18. yüzyıl’ın sonlarında tasarlanan Panoptikon modeli, mahkumların yaşam alanlarının görsel erişime tamamen açık olduğu esasına dayanmaktadır. Dairesel forma sahip olan hapishanenin merkezinde bir gözetleme kulesi ve büyük bir atriyum içinde kuleye dönük dikey yerleşimi olan hücreler bulunmaktadır (Şekil 3. 29) (Emberson, 2016, s. 64).

Şekil 3.29 Panoptik Model plan şeması (Fairweather, 1975)

Gözetlemeyi ve denetlemeyi kolaylaştıran bu modelde mahkûmun görünürlüğü önemlidir. Ayrıca ne zaman izlenip ne zaman izlenmediğini bilmeyen mahkûm, bir süre sonra toplumsal kalıplara girmek zorunda kalmaktadır (Sawant, 2023). Panoptikon Hapishanesi kendi döneminde tamamlanamamış ancak ilerleyen dönemde ondan esinlenen yarım daire ya da dairesel formlarda olan benzer hapishaneler inşa edilmiştir. Bunlardan bazıları Richmond Virginia Hapishanesi, Edinburgh Bridewell İslahevi ve Pittsburg Western Hapishanesi’dir.

Panoptik modelin uzun yıllar varlığını sürdüren tek örneği Amerika Illinois'deki Stateville Hapishanesi'nin F binasıdır (Şekil 3.30) (Şekil 3.31) (Lyons, 2017, s. 140).

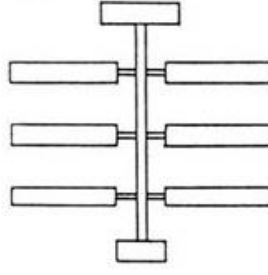
Şekil 3.30 Illinois Stateville Hapishanesi perspektifi (Ağcakale, 2010, s. 54)

Şekil 3.31 Illinois Stateville Hapishanesi iç görünüşü (Morris, 1995, s. 229)

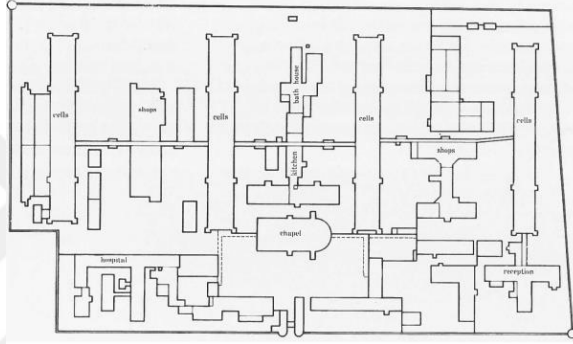
3.1.5.5. Telefon Direği (Omurga) Modeli

Yirminci yüzyılda biçim ve düzen değişikliğine gidilerek daha verimli ve etkili kullanım hedeflenmiştir. Aynı dönemde doğrudan denetim fikri önem kazandığından, doğrusal bir görüş hattı sunan ‘telefon direği’ modeli ortaya çıkmıştır. Kontrollü harekete izin veren bu modelde hücreler diğer modellere göre daha fazla ışık alabilmektedir. Bütün programlar ve binalar arasında koridorlar aracılığıyla bağlantı sağladığı için tercih edilen bir modeldir. Ayrıca kolay genişleyebilen ve denetlemesi basit bir model olduğundan mahkumları kolayca sınıflandırabilme avantajına sahiptir (Şekil 3.32) (Emberson, 2016, s. 67).

Şekil 3.32 Telefon direği (Omurga) modeli plan şeması (Fairweather, 1975)

Bu modelin ilk örnekleri Fransa'daki Mettray İslahevi ile Fresnes Hapishanesi ve İngiltere'deki Wormwood Scrubs Hapishanesi'dir (Şekil 3.33).

Şekil 3.33 İngiltere Wormwood Scrubs Hapishanesi planı (Johnston, 2000, s. 96)

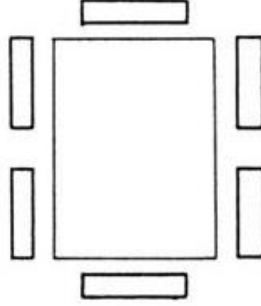
Avrupa'da ortaya çıkan modelin Amerika'daki ilk örneği ise 1914 yılında Stillwater'da inşa edilen Minnesota Hapishanesi'dir (Şekil 3.34). Ardından Amerika'da federal hapishaneler ve eyalet hapishaneleri için kopyalanmaya başlayan telefon direği modelinin varyasyonları 1970'lere kadar Batı Avrupa, Orta Doğu ve Güney Amerika'daki birçok ülkede inşa edilmiştir (Johnston, 2000, s. 151-152).

Şekil 3.34 Stillwater Minnesota Hapishanesi (Minnesota Historical Society Library, bt)

3.1.5.6. Kampüs Modeli

Kampüs modeli birden fazla bina halinde ve birbirinden bağımsız biçimde tasarlanan bir plan şemasına sahiptir (Şekil 3.35). Konaklama, yönetim ve hizmet birimlerinin işlevlerini ayrı binalarda sürdürdükleri kampüs modelinde kurum statüsü tektir ve tüm birimler tek bir yönetime bağlıdır (Emiroğlu, 2003, s. 63).

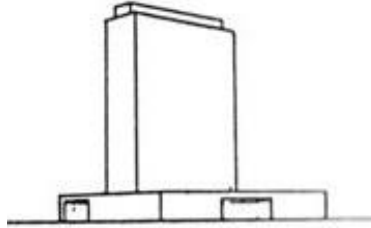

Şekil 3.35 Kampüs Modeli plan şeması (Fairweather, 1975)

Kampüs düzeni, öncelikli olarak nüfusun büyük kısmını temsil eden hükümlüler için tasarlanmıştır. Bu kurumlar tipik olarak kampüs yerleşimine uygun olan kırsal alanlara konumlandırılmaktadır. Bu alanların seçilmesindeki bir diğer sebep ise hapishanede operasyonel anlamda esneklik ve özgürlük sağlanması için güvenli bir çevreye ihtiyaç duyulmasıdır (Dokgöz, 2002, s. 73).

3.1.5.7. Gökdelen Modeli

Gökdelen modeli, gelişmiş ülkelerde hafif suçlardan ceza alan mahkumlar için tercih edilen dikey mimariye sahip bir hapishane tasarımıdır (Şekil 3.36). Zeminde yayılmaması sebebiyle kent merkezinde ihtiyaç duyulan hapishaneler için tasarlanmıştır (Ağcakale, 2010, s. 55).

Şekil 3.36 Gökdelen Modeli plan şeması (Fairweather, 1975)

İlk örneklerinden biri 1960 yılında Uruguay Montevideo’da inşa edilen Eğitim ve Emek Kolonisi’dir. Devamında Yeni Zelanda, Almanya, Hollanda ve İspanya’da da gökdelen modellerinin varyasyonları inşa edilmiştir. Auckland Cezaevi ve Chicago İslahevi bu modelin güncel örneklerindendir (Şekil 3.37). Ayrıca gökdelen modelinde inşa edilen hapishanelerin kentsel ortamda güvenli tesisler olmaları beklenmesine rağmen kırsal alanlarda inşa edilen örnekleri de bulunmaktadır (Johnston, 2000, s. 152).

Şekil 3.37 Chicago İslahevi (Özden, 2012)

3.2. Türkiye’de Cezalandırmanın ve Cezaevlerinin Gelişimi

3.2.1. Osmanlı Dönemi

3.2.1.1. Tanzimat Öncesi Dönem-İslam Hukuku

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi’ne kadar büyük oranda İslam Hukuku esas alınmıştır. İslam hukukunda cezalar: had cezaları, kısas cezaları ve tazir cezaları olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Had cezaları, şiddeti ve uygulama şekli Kur’an ve sünnette belirtilen, değişmeyen cezalardır. Hırsızlık, zina, şarap içme, dinden dönme ve isyan suçlarına verilmektedir.

İkinci olarak kısas cezaları, cinayet suçları için geçerlidir ve fail, işlediği suçun aynısı ile cezalandırılmaktadır. Osmanlı kanunnamelerinde, had ve kısas cezaları ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Tazir cezaları ise miktarı önceden belirlenmemiş cezalar olup, devlete ve devletin yargı organlarına bırakılan cezalardır. Böylelikle Osmanlı'daki kanunnameler, İslam tarafından devlete ve padişahlara verilen yetkiler vasıtasıyla fikhin boş bıraktığı alanları doldurmaktadır (Demirbaş, 2014, s. 90).

İslam Hukuku'ndaki cezaların bedene yönelik olduğu ve hapis cezalarına yer verilmediği bilinmektedir. Bundan dolayı hapis cezalarının infazı için bir hapishane de bulunmamaktadır. İslamiyetin erken dönemlerinde, suçluların tutulmaları için geçici mekanlar olarak hapishanelere rastlanmaktadır. Ancak bu hapishaneler, hapis cezalarının infaz edildiği mekanlar olarak değil, cezası henüz belli olmayan suçlunun hükmünün verilmesini beklediği ya da borçlu kişinin borcunu ödeyene kadar tutulduğu yerler olarak kullanılmaktadır. İslam Hukuku'nda, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazına yönelik mekanlardan bir kural olarak bahsedilmemektedir. Fakat taziren cezalandırılan suçlarda, hükümdar ya da onun adına yetkisini kullanan kimselerin tayin ettikleri cezalardan biri hapis cezası olabilmektedir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 174).

Diğer hukuk sistemleri gibi müstakil bir sistemi olmayan ve İslam hukukuna dayanan Osmanlı hukukunun esaslarını 'şer'i hukuk' oluşturmaktadır. Osmanlı hukukunun yapısını oluşturan, şer'i hukukun boşluk bıraktığı alanları dolduran ve bu hukuka aykırı olmamak koşuluyla padişah tarafından kanunname ile uygulanan bir diğer hukuk da 'örfi hukuk' tur. Devlet tarafından koyulan hukuk anlamına gelen örfi hukuk pek çok alanda uygulanmıştır, bu alanlardan biri de ceza hukukudur (Özkan, 2022, s. 243).

Osmanlı Devleti'nde örfi hukuk alanında ceza hukuku ile ilgili pek çok kanunname bulunmaktadır. Hükümdarlar için hazırlanan bu kanunnameler ve tazir cezaları aracılığıyla İslam Ceza Hukuku'nun tamamlanması amaçlanmıştır. Bu alandaki ilk kanunname 'Fatih Sultan Mehmet' Kanunnamesidir. Burada İslam Ceza Hukuku'ndaki suçlar tekrarlanmış, ek olarak para cezaları hakkında birtakım esaslara yer verilmiştir. İkinci kanun üç maddeden oluşan 'Kanuni Sultan Süleyman' Kanunnamesidir.

İlk maddede zina suçlarına, ikinci maddede kavga, cinayet, siyaset vb. suçlara, üçüncü maddede de şarap içmek, hırsızlık, gasp gibi suçlara karşı tazir cezaları öngörülmektedir. Bir diğer önemli kanun ise IV. Mehmet Kanunnamesidir. Kendinden önceki kanunnamelere benzer tazir cezalarını içermektedir. Ek olarak devlet görevlileri ve zanaatkarlara ait suçlar ve cezalar yer almaktadır (Demirbaş, 2014, s. 91).

3.2.1.2. Tanzimat Sonrası Dönem-Osmanlı Ceza Hukuku

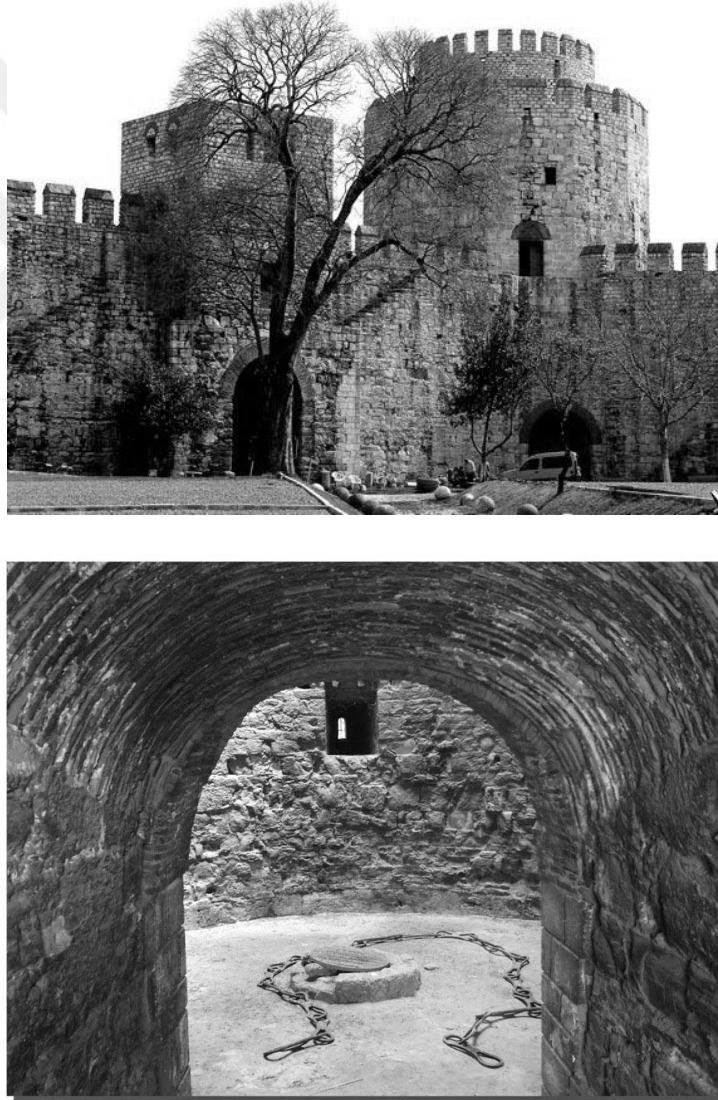
Sultan Abdülmecid devrinde, 3 Kasım 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayununun (Tanzimat Fermanı) ilanının akabinde Osmanlı Devleti'nde batılılaşma anlamında pek çok alanda ıslahatlar yapılmıştır (Özkan, 2022, s. 247). Tanzimat döneminde başlayan ıslahatların en önemlilerinden biri de hukuk alanında olanıdır. Tanzimat zihniyeti, ilerleme ve yenilikler hususunda Batı'nın örnek alınması ve kanunların içerik olarak milli ancak biçim itibarıyla Batılı tarzda düzenlenmesi şekillerinde kendini hukuk alanında göstermiştir (Akgündüz, 2010, s. 41).

Tanzimat fermanının akabinde hukuk alanında gerçekleşen reformlarda, Müslüman ve gayr-i müslim tebaa ile farklı dinlere mensup gayr-i müslim tebaa arasındaki ceza ve ticaret davalarında karma mahkemelerin kurulması ve bu mahkemelerde kullanılması amacıyla yeni ceza kanunlarının hazırlanması öngörülmüştür. Hazırlanacak kanunların temel ilkelerinden birinin tüm tebaanın namus ve can güvenliğinin korunmasına dayandırılması vurgulanmış, ayrıca fermana belirtilen kurallara uyulması ve ihlal durumunda cezai yaptırımlarda bulunulabilmesi için bir ceza kanununun gerekliliğinden bahsedilmiştir. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin, kuruluşundan beri şer'i kanunlara bağlı olduğu ancak son yüz elli yılda çeşitli gerekçelerle bu kanunlara uyulmadığından güç kaybı yaşadığı ve bu sebeple yeni hazırlanacak kanunlarda şer'i kanuna uyulması gerektiği ifade edilmiştir. Fermana belirtilen bu hususlar göz önünde bulundurularak üç ceza kanunnamesi hazırlanmıştır (Özkan, 2022, s. 247-248).

Tanzimat fermanında öngörülen ceza kanunu 3 Mayıs 1840'ta yürürlüğe girmiştir. Tüm vatandaşları kapsaması açısından önemli olan bu kanunda, had ve kısas cezaları hususunda İslam Hukukuna atıf yapılmış olup sadece tazir cezalarıyla ilgili düzenleme yapılmıştır. 1840 (1256) Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayununda, fermana bahsedilen konuların yanı sıra o dönem yaygın olan rüşvet ve devlet memurlarının görevlerini kötüye kullanmalarını önleyen maddelere de yer verilmiştir. Fakat bu kanundan beklenen sonuçlar karşılanamamıştır. Sonrasında, bu kanunun eksikliklerini tamamlamak amacıyla 1851 (1267) Tarihli Kanunu Cedit yayınlanmıştır. Bu kanunun neden hazırlandığına dair açıklama, önsözde, “İlk kanunda bazı suçların cezalarının bulunmadığı, mevcut bazı cezaların infazının ise zor olduğu, önceki kanuna değişik zamanlarda yapılan ilavelerin ayrı ayrı yerlerde olması sebebiyle bunların birleştirilmesi lüzumu” şeklinde yapılmıştır. Ancak nitelik yönünden 1840 tarihli kanunun aynısı olduğundan, 1851 Kanunu da amacına hizmet edememiştir. Tanzimat Fermanı'ndaki ilkelerin her dinden vatandaşa uygulanacak olması, batıdan bir ceza kanunu alınmasını gerektirmiştir. Bu nedenle 1810 Fransız Ceza Kanunu tercüme edilmiş ve tercümeğe uygun olarak 1858 (1274) Ceza Kanunname-i Hümayunu yürürlüğe girmiştir. 1858 Kanunu 1840 ve 1851 tarihli ceza kanunlarının aksine laik hükümlere dayanmaktadır. Ancak bazı dini hükümler eklenerek Batı ve İslam Hukuku ikililiği korunmuştur (Demirbaş, 2014, s. 91-92).

Osmanlı Devleti'nde hapis cezalarından ilk olarak, 1840, 1851 ve 1858 tarihli Ceza Kanunnamelerinde bahsedilmektedir. 1858 tarihli Kanunname de hürriyeti bağlamaya yönelik cezalar, kalebentlik, kürek ve hapis cezaları olarak belirtilmiştir. Hürriyeti kısıtlamaya yönelik cezalar ise, sürgün ve Zaptiye Nezareti altında bulundurulmaktan ibarettir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 174-175). Hafif ve orta şiddetteki suçlar için para veya hapis cezaları, ağır suçlar için ise 16. yüzyıldan itibaren kürek, 18. Yüzyıldan itibaren ise kalebentlik cezaları verilmektedir. Kişinin ait olduğu bölgeden uzaklaştırılarak tehlikesiz hale getirilmesini hedefleyen sürgün cezası ve bir kalenin ya da şehrin surları içinde yaşama zorunluluğu olan kalebentlik cezası, Osmanlı'daki yaygın cezalardandır. Bunun dışında 16. yüzyıldan imparatorluğun sonuna kadar uygulanan bir diğer ceza da pranga cezasıdır.

Osmanlı’da hapis kavramı ise, bir kural olarak, tutuklama anlamına gelmektedir. Hapis cezalarının uygulanması için herhangi bir mekân kullanılabilmekte ve bu mekanlar mahbes olarak adlandırılmaktadır. Uzun bir süre mahbes olarak kullanılan mekanlara, 19. yüzyıldan itibaren, karanlık ve dehşete düşüren yer anlamına gelen ‘zindan’ adı verilmiştir. Zindan olarak kalelerin mahzenleri ya da şehir surlarının kuleleri kullanılmaktadır. Örnek olarak Yedikule, Baba Cafer ve Tersane Zindanları İstanbul’da en çok kullanılan mahbeslerdir (Şekil 3.38). Osmanlı Devleti’nde hapis, bir ceza infaz kurumundan ziyade suçlunun hükmü verilene kadar bekletildiği kısa süreli tutuklama yeri olarak kullanılmaktadır (Yıldız, 2015, s. 93).

Şekil 3.38 Yedikule Zindanları perspektifi ve iç görünüşü (Tarihe Bakış, 2014)

1831’de İstanbul’daki zindanlar kaldırılmış ve yerine, Sultanahmet’te bulunan İbrahim Paşa Sarayı’nın bir kısmına Hapishane-i Umumi kurulmuştur. Ancak İstanbul dışındaki şehirlerde kale surlarının zindan olarak kullanılmasına devam edilmiştir (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 175).

İlk hapishane ise 1870 yılında İstanbul Sultanahmet’te açılmıştır. Bu hapishanenin yapılmasıyla beraber Sultanahmet Meydanı düzenlenmiş ve Millet Meydanı olarak adlandırılmıştır. 1878’de imzalanan Berlin Anlaşmasına kadar Osmanlı Devleti’nin her tarafına yeni hapishaneler açılmaya devam etmiştir. İlerleyen süreçte, 1861 yılında Sivas, Harput, Amasya ve Doğu Anadolu’daki diğer şehirlerde, 1862 yılında Trabzon’da, 1864’te Diyarbakır’da ve 1867 yılında Kırklareli’nde hapishaneler inşa edilmiştir. Sınırlı bütçelerle inşa edilen bu hapishaneler genellikle iki katlı ve alçak yapılardır. Ayrıca düzenli bir ısıtma sistemleri bulunmamaktadır (Balı, 2021, s. 23). O dönem hapishanelerde karşılaşılan bir diğer problem ise, hükmü verilmeyen suçluların tutukluluk durumlarının uzun sürmesi ve adalet sisteminin yavaş ilerlemesidir. Bu durum aynı zamanda hapishanelerdeki doluluk oranının artmasına sebep olmuştur. Söz konusu sorunların çözülmesi amacıyla mekân değişikliğine gidilmiş ancak kesin çözümler üretilenmemiştir (Yıldız, 2015, s. 96).

Sonraları, Tanzimat Fermanı’nda ilan edilen ilkelere göre verilecek cezalar her dine mensup vatandaşları kapsadığından, hapishane konusu Avrupalı devletler tarafından Osmanlı’ya karşı bir koz olarak kullanılmaya başlamıştır. Yabancı elçiler Osmanlı hapishanelerinin olumsuz koşullarını ileri sürerek kendi vatandaşlarının teslim edilmesini istemiş, hatta bu kişilerin cezalarını kendi ülkelerinde çekebileceklerini belirtmişlerdir (Balı, 2021, s. 24).

Osmanlı Devleti’nde ceza ve tutukevlerindeki sorunların giderilmesine yönelik ilk hüküm Islahat Fermanı’nda şu şekilde açıklanmıştır:

“İnsan haklarını adaletle bağdaştırmak için, kendilerinden kuşkulanılan kişilerin ya da cezalıların, hükümlü veya tutuklu olarak bulundukları bütün hapishanelerde ve öteki tutukevlerinde, tutukluluk koşullarının olabildiğince kısa bir sürede düzeltilmesine başlanmalıdır ve cezaevlerinde devlet tarafından konulmuş disiplin kurallarına uygun olan işlemler dışında, bedensel ceza, eziyet ve işkenceye benzer eylemler tümüyle kaldırılmalıdır.

Bundan başka uygulanacak sert davranışlar yasak olup, yapanlar, cezalandırılacağı gibi, böyle davranışlarda bulunulmasını emreden görevliler ile bu eylemleri yapan kişilerin de ceza yasası uyarınca görev yerleri değiştirilip, kendileri cezalandırılmalıdır” (Artuk ve Alşahin, 2016, s. 175).

1893’te hapishane koşullarının iyileştirilmesi için bir nizamname önerisi hazırlanmıştır. Temel şikâyet konularına öncelik verilmiş, sağlık koşullarının iyileştirilmesine ve hapishanelerin iç düzenlerine yönelik tedbirlerden bahsedilmiştir. İslah çalışmaları kapsamında II. Abdülhamid döneminde, 1898 yılında ilk defa kaloriferli ve tam donanımlı bir hapishane projesi hazırlanmıştır. 400 hücreden oluşan bu hapishane projesi ilerleyen süreçte, devletin içinde bulunduğu ekonomik imkansızlıklardan dolayı hayata geçirilememiştir. 20. Yüzyılın başlarında da ıslah çalışmaları için çaba harcanmış, 1912, 1914 ve 1917 yıllarında yapılan çalışmalar sonucu tüm hapishanelerin tek tip bir mimari plan doğrultusunda düzenlenmesi ve sağlık koşullarının da modern esaslara uygun olarak iyileştirilmesi önerilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin son dönemlerde girdiği savaşlar, bu alandaki ıslah çalışmaları için yeterli ekonomik imkanların sağlanamamasına sebep olmuştur. Böylelikle hapishaneler konusundaki sorunların çözülmesi Cumhuriyet Dönemi’ne kalmıştır (Yıldız, 2015, s. 96).

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı Hapishaneleri maddi olanaksızlıklardan dolayı, amaçlanan şekilde ıslah edilememiştir. O dönemdeki Tanin gazetesi yazarlarından Ahmet Şerif, 1909 ve 1914 yılları arasındaki köşe yazılarında gezdiği Anadolu hapishanelerini anlatmıştır. Anlatımlarından bazıları aşağıdaki gibidir:

“[Şakirkaraağaç’taki hapishane için] Büyücek bir oda genişliğinde olan bahçeyi geçtim ve asıl hapishane denilen yere girdim. Koku o kadar kuvvetli bir surette yayıldı ki, elimle burnumu kapamaya mecbur kaldım. Burada hava yok, ziya [ışık, aydınlık] ise hiç yok!

Duvarda yanan ufak bir lamba, hafif ziyasıyla, güneşin bile sokulmadığı, her şeyin bittiği bu sefaletaneyi tenvire [aydınlatmaya], mahpus diye buraya atılan zavallılara, biraz hayat vermeye çalışıyordu. Tavan çökmüş, duvarlar çarpılmış, zeminin döşemesini teşkil eden tahtalar parçalanmış, rutubetten her şey sararmış... Hükümetin abdesthanesi bu odaya bitişik, galiba lağım da altından geçiyor, taaffün koku oradan intişar ediyor” (Gazel’den aktaran Eren, 2013, s. 101).

“[Nallıhan’daki hapishane için] Tam, Nallıhan hükümetine, mahkemesine layık bir hapishane. Sağlam, zinde girip de bir müddet kalan bir adamın hasta, sarı benizle çıkacağına şüphe yoktur. Sanki hükümetle tabiat, hapishanelerimize iltifat etmemeğe orada çekilen sefaletleri görmemek, işitmek hususunda ittifak etmişlerdir. Hükümet bu diri adamların mezarlarına ne kadar ilgisiz ise, güneş, hava daha çok ilgisizdir. Evet ışık yok, hava yok, hastalık, açlık var, hekim ve ekmek yok. Soğuk var, ateş yok. Tabiat tembel değildir, herkes için koruyucu ve merhametlidir. Hiç olmazsa, hükümet, ışık ve havanın bu sefaletaneye girmesine izin verse, pek yüce bir harekette bulunmuş olurdu” (Gazel’den aktaran Eren, 2013, s. 102).

Osmanlı dönemindeki hapishaneler bu halleriyle Cumhuriyet dönemine devrolmuş ve kullanılmaya devam edilmiştir. Bunlara ‘birinci jenerasyon cezaevleri’ denmektedir. Çoğu başka amaçlarla yapılan bu yapılar, sonradan tamirat ve tadilatlarla hapishaneye dönüştürülmüşlerdir. Örneğin, Artvin Hapishanesi eskiden bir kilise olarak kullanılmış ancak 1937 yılında tadilat yapılarak 100 kişi kapasiteli bir cezaevi haline getirilmiştir (Balı, 2021, s. 62).

Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk, 1923’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı açılış konuşmasında bu tip hapishanelerin bakımı ve onarımına şu sözleriyle dikkat çekmiştir:

"Efendiler, cezaevleri sorunu çok önemlidir. Kişisel özgürlüğü kaldırılan vatan evladının ceza süresi sonunda topluma yararlı olacak bir eleman olarak yetiştirilmesi olarak gereğinin sağlanması için İçişleri Bakanlığı çok dikkatli bir şekilde araştırma ve istatistikler hazırladı.

Cezaevlerinden mümkün olanların modern bir şekilde onarımlarına veya yeni cezaevleri inşasına girişebilmek için bir inşaat programı hazırladı. Bu program gereğince her yıl belirlenmiş bir oranda inşaatla devam etmek üzere 1923 yılında çağın gereklerine uygun bir genel cezaevi ile beş liva ve 28 ilçe cezaevinin inşası kararlaştırılmış ve gelecek yılın bütçesine ödenek konmuştur" (Balı, 2021, s. 31).

Bu konuşmadan anlaşıldığı üzere cezaevleri sorunu Mustafa Kemal Atatürk tarafından önemsenmiş ve bu alanda gerekli çalışmalar başlatılmıştır. 1 Temmuz 1926'da Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre suçlar, ağır suç ve daha az ciddi bir suç anlamına gelen kabahat olarak tasnif edilmiştir. 1941'de yayınlanan Ceza ve Tevkif Evleri Nizamnamesinde birçok yeni yaklaşım ortaya çıkmış, bu yaklaşımlarda adliye olan her yerde cezaevi ve ıslahevlerinin de bulunması gerektiği öne sürülmüştür. 1965 yılında ise, Türk Ceza Kanunu modernize edilmiş, cezalar sürelerine göre ayrılmış, mahkumların tasniflerine ve iyileştirilmelerine yönelik bazı tedbirler alınmıştır (Dokgöz, 2002, s. 77). Bu ceza kanununa göre cezaevleri bazı kategorilere ayrılmıştır.

3.2.2.1. Açık Cezaevi

Fırlara karşı güvenlik tedbirlerinin az ve basit tutulduğu, dışarıdan herhangi bir koruması olmayan cezaevleridir. İyi hal gösteren, çalışabilecek durumda olan ve firar girişiminde bulunmayacağına kanaat getirilen mahkumlar bu cezaevlerine gönderilmektedir. Görevli memurlar beraberinde dışarı çıkılması ya da ziyaretçilerle rahatça görüşülmesi mümkündür. Ancak bu cezaevlerindeki mahkumların bir işte çalışmaları zorunludur. Yaptıkları işe verdikleri emek karşılığında ücret verilmektedir (Türkiye'de cezaevleri, 2022).

3.2.2.2. Yarı Açık Cezaevi

Koruma ile görevli personel bulundurmaya ancak firar durumlarına karşın fiziki engelleri olan cezaevleridir. Burada açık cezaevlerindeki gibi dışarı çıkışlar serbest değildir. Ayrıca hükümlüler bir iş ya da sanat dalında çalışmak zorundadırlar.

Günümüzde artık yarı açık cezaevleri bulunmamakta, mevcut yarı açık cezaevlerinin tamamı açık cezaevlerine dönüştürülmektedir (Türkiye’de cezaevleri, 2022).

3.2.2.3. Kapalı Cezaevi

Hem içeride hem de dışarıda koruma görevlileri bulunan ve dışarı ile teması engelleyen cezaevleridir. Ülkemizde müstakil tutukevi bulunmadığı için kapalı cezaevleri tutukevi olarak da kullanılmaktadır. Fakat tutuklular hükümlülerden ayrı tutulmaktadır. Kadın tutuklular hükümleri kesinleştiğinde ayrı bölümlere, çocuklar ise suçları sabit görüldüğü takdirde çocuk eğitim evlerine gönderilmektedir. Kapalı cezaevleri kapasitelerine, tesislerine ve mimari yapılarına göre sınıflandırılmaktadır. Öte yandan bazı cezaevleri yapı itibariyle özeldir ve belirli bir tipleri yoktur. Kullanım amaçlarına ve bölgelerine göre özel planlara sahiptirler. Örneğin Ulucanlar Cezaevi, hizmet verdiği yıllarda belirli bir tipte eşleştirilmemiştir (Türkiye’de cezaevleri, 2022).

3.2.2.4. A, A1, A2, A3 Tipi Kapalı Cezaevleri

İlçe tipi hapisanelerdir ve üç yıldan daha az ceza almış mahkumları kabul etmektedir. Bu kurumlar A1, A2 ve A3 olmak üzere üç tipten oluşmaktadır (Dokgöz, 2002, s. 78).

A1 tipi ceza infaz kurumları 1950 ve 1970 yılları arasında ilçelere inşa edilmeye başlamıştır. Bu tip cezaevlerinde dört adet koğuş ve iki adet hücre bulunmaktadır. Koğuşlarda mutfak mevcuttur. Ayrıca kadın ve çocuk mahkumlar için ayrı bölümler bulunmaktadır. Konferans salonu ve kütüphane gibi birimlerin yer aldığı bu tip cezaevleri normalde 24 kişi kapasitelidir ancak gerekli durumlarda 40 kişi kapasitesine çıkarılabilmektedir. A2 tipi ceza infaz kurumlarında beş adet koğuş ve iki adet disiplin hücresi bulunmaktadır. Bu tip cezaevlerinde de kadın ve çocuklar için ayrı kısımlar mevcuttur. Resmiyette 40 kişilik kapasiteye sahiptir. A3 tipi ceza infaz kurumlarının diğer A tiplerinden farkı, altı koğuşunun olması ve 60 kişilik kapasitesinin olmasıdır (Balı, 2021, s. 63-64).

3.2.2.5. B Tipi Kapalı Cezaevleri

B tipi ceza infaz kurumları yedi adet koğuş ve iki adet disiplin hücresinden oluşmaktadır. Kadın ve çocuk mahkumlar için ayrı bölümleri bulunan bu tipte, her koğuş içim özel havalandırma bahçeleri yer almaktadır. Resmîyete göre 62 kişilik kapasiteye sahiptir (Balı, 2021, s. 64).

3.2.2.6. C Tipi Kapalı Cezaevleri

C tipi ceza infaz kurumlarında sekiz adet koğuş ve dört adet disiplin hücresi bulunmaktadır. Kadınlar ve çocuklar için ayrı bölümleri olan bu tipte, konferans salonu, mutfak ve kütüphane de mevcuttur. Normal şartlarda 164 kişilik kapasiteye sahip olan C tipi cezaevleri, gerekli durumlarda 300 kişilik kapasiteye çıkarılmaktadır (Balı, 2021, s. 65).

3.2.2.7. D Tipi Kapalı Cezaevleri

11 blok bulunan D tipi ceza infaz kurumlarında bloklardan biri idare tarafından kullanılmaktadır. Toplamda 230 hücresi olan D tipi cezaevinde bulunan E bloğa, çamaşırhane, kütüphane vb. gibi ortak alanlar, H ve L bloğun alt katlarına ise disiplin hücreleri yerleştirilmiştir. G blokta ise 10 adet müşahede odası ve revir vardır (Türkiye’de cezaevleri, 2022).

3.2.2.8. E Tipi Kapalı Cezaevleri

E tipi ceza infaz kurumları büyük şehirler ve merkezler için inşa edilmişlerdir. İki katlı koğuş sistemine uygun olarak yapılmış, daha sonra iki, dört, altı, sekiz ve on kişilik odalar haline getirilmiştir. Her hücrenin kendine ait havalandırma alanı bulunmaktadır. Alt katlara yemekhaneler, üst katlara ise yatakhaneler yerleştirilmiştir (Türkiye’de cezaevleri, 2022).

3.2.2.9. F Tipi Kapalı Cezaevleri

F tipi ceza infaz kurumları, Türk infaz sisteminde yüksek güvenlikli cezaevlerine verilen addır. Tecrit sistemine dayanmaktadır. Bu tip cezaevleri, devlete karşı işlenen suçlar, terör suçları ve organize suçlardan dolayı hükümlü veya tutuklu olan kişileri kabul etmektedir. Tek kişilik ya da üç kişilik hücrelerden oluşan F tipi cezaevlerinde mahkumların diğer mahkumlarla ve memurlarla olan iletişimleri sınırlandırılmıştır. 370 kişi kapasiteli tasarlanan F tipi cezaevleri üç ana bloktan oluşmaktadır. Tek kişilik hücre sayısı 61 ve üç kişilik hücre sayısı 103'tür. Hepsi aynı mimari plan üzerinden inşa edilen F tipindeki tek kişilik hücreler, tuvalet ve duş bölümleri de dahil olmak üzere yaklaşık 11 m²'dir. Üç kişilik hücreler ise çift katlı ve 25 m² olarak tasarlanmıştır. Hücreler iyi aydınlatılmıştır ve havalandırma alanları vardır. F tipi cezaevleri, genelleştirilmiş bir sosyal tecrit uygulaması sebebiyle ve onur kırıcı muameleler beraberinde ceza yaşağına aykırı olduğu gerekçesiyle hem ulusal hem de uluslararası insan hakları örgütleri tarafından eleştiri almıştır. İnfaz rejimi hakkındaki eleştirilere rağmen, F tipi cezaevlerindeki tecrit sisteminde henüz bir iyileştirme sağlanamamıştır (Türkiye'de cezaevleri, 2022).

3.2.2.10. H Tipi Kapalı Cezaevleri

H tipi ceza infaz kurumları 70'li yıllarda 350 kişi, 80'li yıllardan itibaren ise 500 kişi kapasiteli olarak tasarlanmıştır. İki bloktan oluşan ve iki katlı olan bu tip hücre sistemine dayalı bir plan şemasına sahiptir (Balı, 2021, s. 70).

3.2.2.11. K, K1 ve K2 Tipi Kapalı Cezaevleri

K tipi ceza infaz kurumları ilçelere inşa edilmektedir ve dört adet koğuş, 2 adet disiplin hücresi şeklinde tasarlanmıştır. Kadın ve çocuk mahkumlar için ayrı bölümleri bulunmaktadır. Konferans salonu, kütüphane vb. ortak alanları olan K tipi cezaevlerinde her koğuşa havalandırma bahçesi, banyo ve mutfak yerleştirilmiştir. Bu tip cezaevleri 42 kişi kapasitelidir.

K2 tipi ceza infaz kurumları ise 60 kişilik kapasiteyle kurulmuştur. Altı koğuş ve iki disiplin hücresi bulunmaktadır. K1 tipi ceza infaz kurumlarıyla hemen hemen aynı özelliklere sahiptirler. K2 tip cezaevlerinde ek olarak Jandarma personeli için ayrı bir bölüm vardır (Balı, 2021, s. 70).

3.2.2.12. L Tipi Kapalı Cezaevleri

Bu tip hapishaneler, büyük şehirlerdeki eski hapishanelerin yerine veya kapasite sorunu yaşanan cezaevlerinin yoğunluğunu azaltmak amacıyla inşa edilmektedir. Uluslararası şartları sağlamak şartıyla kurulmuşlardır ve hücre sistemi esas alınmıştır. Bu cezaevinde hücrelerin kapıları belirli saatlerde açık tutulmaktadır (Balı, 2021, s. 71).

3.2.2.13. R Tipi Kapalı Cezaevleri

R tipi ceza infaz kurumları Türkiye’de yeni yaygınlaşmaya başlayan kurumlardır. İhtiyaçlarını karşılayamayan hükümlü ve tutukluların destek almaları ve tedavi edilmeleri amacıyla inşa edilmektedir. Türkiye’de toplam 2 adet R tipi cezaevi bulunmaktadır. Bu tip cezaevlerinde özel gereksinimli mahkumların tutulmasına bağlı olarak, diğer kurumlardan daha fazla sayıda psikolog, fizyoterapist ve sağlık memuru bulunmaktadır (Balı, 2021, s. 73).

3.2.2.14. T Tipi Kapalı Cezaevleri

L tipi cezaevlerine benzer olarak büyük şehirlerdeki eski cezaevlerinin yerine veya kapasite yetersizliği nedeniyle uluslararası şartlara uygun olarak inşa edilen hapishanelerdir. Mahkumların iyileşmesine yönelik alanlar bulunmaktadır. Ayrıca kültürel ve sportif faaliyetler gerçekleştirebilmeleri için elverişli mekanlar da tasarlanmıştır (Balı, 2021, s. 73).

BÖLÜM DÖRT

MİMARİ YARIŞMALAR BERABERİNDE CEZAEVİ MİMARLIĞI: 21. YÜZYIL

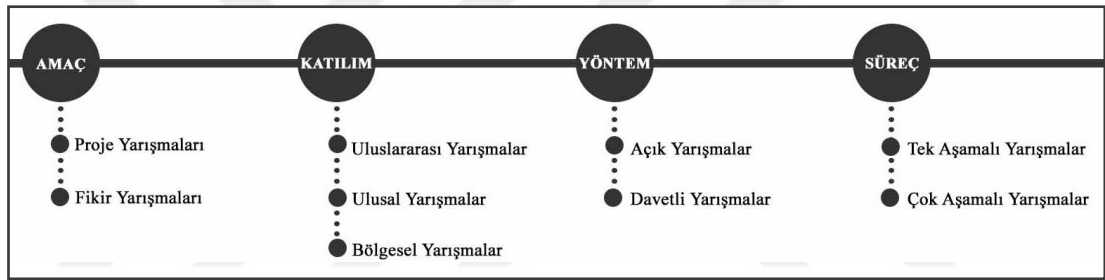
4.1. Mimari Yarışmalar

Latince ‘com currere: beraber koşmak’ fiilinden türeyen yarışma kavramının kelime kökeni, çabalamak ya da beraber aramak anlamlarına gelmektedir. Etimolojik açıdan yapılan birliktelik vurgusu, kolektif üretimin altını çizmektedir (Tostrup’tan aktaran Çıkırıkçı, 2021, s. 55.) Tasarım yarışmaları söz konusu olduğunda ise bu tanım genişlemektedir. Mimarlık ortamı içinde düzenlenen yarışmalara bakıldığında, kolektif üretim pratiklerini güçlendirdiği, yeni tartışma alanları oluşturarak tasarım yaklaşımlarını, teknolojiyi ve kamuoyu görüşlerini değiştirme etkisinin yüksek olduğu açıktır. En iyiye ulaşmanın hedeflendiği mimari yarışmalarda seçim kriterleri ve yarışma kurgusu, içinde bulunulan zaman, çevre, kültür ve politik çerçeveye göre biçimlenmektedir (Çıkırıkçı, 2021, s. 56).

Helene Lipstad’ın “The Experimental Tradition: Essays on Competition in Architecture” adlı kitabında mimari tasarım yarışmaları, “karşıt fikirlerin ve uzlaşmaz çözümlerin çarpıştığı savaş alanları, sınırları görünmeyen dev tasarım stüdyoları” şeklinde tanımlanmıştır. Yarışmalar, Lipstad’ın da vurguladığı gibi doğasında bulunan rekabet, özgür bir platformda sunulan özgün üretim imkanları ve ödüllendirme gibi esaslara dayanması sebebiyle mimarlık disiplininde ayrıcalıklı bir yapı oluşturmaktadır. Mimarlara, farklı alanlar, konular, ölçekler için söz hakkı sunması ve bu doğrultuda kendilerini geliştirmelerine ortam hazırlaması bu yapının temel özellikleridir. Özetle mimari yarışmalar, genel olarak algılandığı haliyle, sadece bir iş alma/iş verme yöntemi olmaktan ziyade, mimarlığı yaşama ve yaşatmaya yönelik fırsatlardır (Sayar, 2004).

Sürdürülebilir bir yöntem olarak yarışmalar, bir yapı elde etme sürecini tariflemektedir. Mimarlık üzerine tartışma ortamı oluşturacak kadar güçlü bir potansiyeli olan yarışmalar, bölgesel, ulusal ya da uluslararası boyutlarda, bir ülkenin mimarlığının gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Gökmen, 2018, s. 37).

Mimari yarışmalar katılım açısından, bölgesel, ulusal veya uluslararası olarak düzenlenmektedir. Ayrıca katılacak olan tasarımcıların jüri tarafından özelleştirildiği, davetli/sınırlı katılımlı yarışmalar olduğu gibi, herhangi bir kısıtlama bulunmayan açık yarışmalar da vardır. Yarışmalar süreç bakımından incelendiğinde, tek aşamalı ya da çok aşamalı olarak gerçekleşmektedir (Şekil 4.1). Tek aşamalı yarışmalarda, katılan tasarımlar jüri tarafından değerlendirilir ve sonuç kolokyum ile açıklanır. Çok aşamalı yarışmalarda ise ilk aşamayı geçen katılımcılara jüri tarafından sonraki aşamalar için öneriler verilebilmektedir. Süreç sonunda değerlendirme gerçekleşir ve sonuç kolokyum ile açıklanır. Mimari yarışmalarda sonuçlar ödüller aracılığıyla duyurulmaktadır. Jüri değerlendirmesi sonucunda projeler, birincilik ödülü, ikincilik ödülü, üçüncülük ödülü, eşdeğer birincilik ya da ikincilik, satın alma ödülü, mansiyon ve eşdeğer mansiyon şeklinde sıralanabilmektedir (Belge, 2019, s. 23).

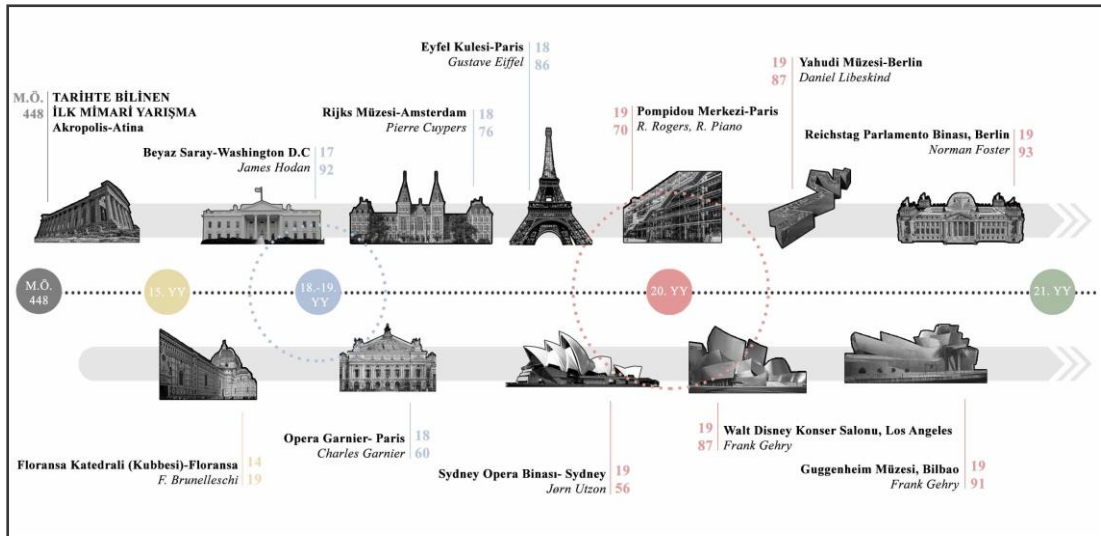

Şekil 4.1 Mimari yarışma türleri ve biçimleri

Çağın gereklerinden biri olan kolektif üretimi ve birlikte düşünme yetisini geliştiren yarışma ortamları, farklı disiplinleri bir araya getirme, geleceğe dönük senaryolar oluşturmayı mümkün kılma ve tasarım camiasına farklı perspektifler kazandırma gibi unsurları barındırmaktadır. Bu özellikleri bakımından mimari yarışmalar, bünyelerindeki tüm aktörler açısından (katılımcılar, jüri, idare, kamuoyu) eğitici ve öğretici bir süreci tanımlamaktadır (Nalbantoğlu, 2011, s. 69).

Tarihsel arka planda ise mimari tasarım yarışmaları yaklaşık 2500 yıldır pek çok katılım arasından bir mimarı ya da bir tasarımı seçmek, estetik ve işlevde en iyiyi ayırt ederek ödüllendirmek ve genç mimarlar yetiştirmek için kullanılmaktadır. Günümüzde özümseven rekabet prosedürü de temelde buradaki eski usullere dayanmaktadır. Kabul edilen anlayışa göre mimari yarışmalar “bir projenin, aynı yerde ve aynı anda, iki ya da daha fazla rakip mimar tarafından hazırlanması” olarak tariflenmektedir ve bu bakımından, doğrudan yapılan projelerden ayrılmaktadır (Lipstadt, 1989, s. 9).

M.Ö. 448 yılında Atina’da inşa edilen Akropolis’in mimari bir yarışma sonucunda elde edilen ilk yapı olduğu tahmin edilmektedir. Akropolis’in ve birçok Orta Çağ katedralinin elde edilmesinde rol oynayan yarışmalar, erken Rönesans döneminde klasik kültürün doğuşuyla beraber İtalya’da tekrar canlanmıştır. 15. Yüzyılın başlarında belgelenen ilk yarışma ise Floransa Katedrali’nin kubbesi için düzenlenmiş olup, Filippo Brunelleschi tarafından kazanılmıştır. Bu sayede ‘yarışma’ fikri sanat tarihinde bir dönüm noktası haline gelmiştir. 17. yüzyılın sonlarına kadar yarışmalar ağırlıklı olarak dini yapılar için, krallar, prensler ya da kilise başkanları tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca halka açık yarışmaların giderek artması, sunulan tasarımlar beraberinde mimarların statülerinin güçlenmesini ve popüleritelerinin artmasını sağlamıştır. İlerleyen dönemde yarışmalar Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’ne yayılmış, yeni form ve çözüm arayışları gibi farklı amaçlar doğrultusunda düzenlenmiştir. 18. yüzyılda demokrasilerin gelişmesiyle yarışmadaki aktörler değerlendirme bakımından genişleyerek bünyesine, profesyonel danışmanları, jüri üyelerini ve teknik komiteleri dahil etmiştir. Devamında sanayi devrimi ve dünyadaki çeşitli gelişmelerin ardından, yeni malzemelerin keşfedilmesi, erişilmesi ve mimari yapılarda kullanılması ile yeni bir dönem başlamış, 19. Yüzyıldaki yarışmaların odağı sembolik anlam taşıyan kamu yapıları tasarlamaya kaymıştır. 20. yüzyılda ise Dünya Savaşları’nın sonuçları doğrultusunda mimari yarışmalara yeni düzenlemeler getirilmiş ve kentsel canlandırmalar nedeniyle yarışmalar kamu yararına değerlendirilmiştir (Şekil 4.2) (Çinar, 2021, s. 45-46).

Şekil 4.2 Mimari yarışmaların kısa tarihi

Mimari yarışmalar aracılığıyla ortaya çıkan öneriler, mimarlığın geleceğine yönelik birtakım ipuçları sunmaktadır. Kent kültürü ve mimarlık ortamı üzerinde güçlü bir potansiyeli olan yarışmalar aynı zamanda bir ülkenin mimarlığının gelişimine de önemli katkılar sağlamaktadır. Yarışmalar, yapılı çevrenin düzenlenmesinde ve bina elde etme sürecinde, diğer yöntemlere kıyasla meslek adına daha fazla geliştirici özellik taşımaktadır. Kısaca mimarlıkta yeni eğilimlerin ve yeni fikirlerin ortaya çıkması için gerekli ortam yarışmalar beraberinde sağlanmaktadır (Gökmen, 2018, s. 37).

4.2. Cezaevi Mimarlığı Üzerine Düzenlenen Mimari Yarışmalar

Cezaevi mimarlığı kapsamındaki mimari yarışmaların, bu alanda üretilen mimarlığın yetersiz kalmasından ve nitelikli bir tasarımın ihtiyaç haline gelmesinden dolayı düzenlendikleri düşünülmektedir. Uluslararası bağlamda bakıldığında, son yıllarda bu alanda açılan yarışmaların sıklığı, hatta, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde, cezaevlerinin elde edilme süreçlerinde mimari yarışmaların aktif rol oynadığı görülmektedir. Ulusal yarışmalar ise mevcut cezaevlerinin yeniden işlevlendirilmeleri amacıyla düzenlenmektedir.

Tez kapsamında, cezaevi mimarlığında yeni yaklaşımların irdelenebilmesini mümkün kılmaları bakımından, uluslararası yarışmalarla elde edilen cezaevi projelerinden örnekler ve uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler incelenmiştir. Uluslararası platformda düzenlenen ‘Art Prison’ yarışması ve Türkiye’de düzenlenen ‘Ulucanlar Merkez Kapalı Cezaevi Ulusal Fikir Yarışması’, ‘Taşköprü Belediyesi Eski Cezaevi Alanının Düzenlenmesi Mimari ve Kentsel Tasarım Fikir Projesi Yarışması’ ve ‘Mamak Askeri Cezaevi Değerlendirme Mimari Proje Yarışması’, yeniden işlevlendirme amacıyla düzenlendikleri ve yeni bir cezaevi yaklaşımı sunmadıkları gerekçesiyle çalışmaya dahil edilmemişlerdir.

4.2.1 Uluslararası Yarışmalarla Elde Edilen Cezaevi Projelerinden Örnekler

4.2.1.1 East Jutland State Prison (Enner Mark Prison)

2001 yılında Danimarka'nın Horsens kentinde, ülkenin Adalet Bakanlığının ve Danimarka Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisinin iş birliğiyle düzenlenen bir mimari proje yarışmasında birincilik ödülü almış ve inşası 2006 yılında tamamlanmıştır. Bölgede 150 yıllık geçmişi olan eski Horsens Devlet Hapishanesi'nin yerini alması adına yeni ve modern bir hapishanenin talep edildiği yarışmada katılımcılardan, önceki hapishanenin aksine kurumsal bir karaktere sahip olmayan, statik ve dinamik açıdan güvenli bir tasarım beklenmektedir. Yarışma sonucunda jüri tarafından birincilik ödülüne layık görülen teklif ise Danimarkalı Friis & Moltke Architects adlı mimarlık ofisinden gelmiştir (Enner Mark Prison, 2022).

Proje alanı, etrafı yeşil alanlar, tarlalar ve çiftliklerle çevrelenen açık ve tepelik bir arazi olup, geniş ve kesintisiz manzaraya sahiptir. Bölgedeki eski hapishane daha yüksek bir tepeye inşa edilmiş, ayrıca otoritesini simgeler şekilde görkemli ve çok katlı olarak tasarlanmıştır. Katılımcının eski hapishaneden farklı olma kaygısı, yeni hapishanenin proje alanındaki yerleşiminden itibaren oldukça belirgindir. Öncekinin aksine arazinin daha alçak bir kısmına yerleştirilen projede, az katlı ve sade bir tasarıma gidilmiştir. Uzaktan bakıldığında dikkat çekmeyecek şekilde düzenlenen hapishane dışarıdan, 6 metre yüksekliğinde ve yaklaşık 4 km uzunluğunda beton bir duvar ile çevrelenmiştir. Çevre duvarının içinde kalan kısım ise, bireysel birimlere odaklanan ilkeler üzerinde temellenerek, sekiz küçük birimden oluşan bir köy şeklinde kurgulanmıştır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 East Jutland State Prison aksonometrik görünüş (Friis & Moltke Architects, bt)

Hapishaneyi çevreleyen duvar, arazinin dış hatlarını takip ederek manzara boyunca kıvrılmaktadır. Böylelikle yapı hem dışarıdan bakıldığında çevreyle nispeten uyumlu görünerek tasarımın dikkat çekmeme çabasını karşılamış, hem de içeriden bakıldığında duvarın üzerinden manzaranın görülmesine izin vermiştir (Şekil 4.4). Bu yaklaşımda hapishane içindeki binaların dışarıdaki manzarayla ilişkisini güçlendirmek ve mahkumların hapsedilmişlik hissini azaltmak hedeflenmiştir (Petersen, 2013, s. 16-18).

Şekil 4.4 Hapishane duvarı üzerinden sürdürülen bina-manzara ilişkisi (Friis & Moltke Architects, bt)

Projenin amaçlarından bir diğeri de yarışmanın hedefleri doğrultusunda, yapıdaki kurumsal karakteri yumuşatmak ve mahkumları ileride, duvarların dışında bir hayata devam etmeleri için motive eden bir ortam yaratmaktır. Bu amaçla oluşturulan tasarımda, net bir yapısal bölünmeye gidilmiş ve bu bölünme peyzajla desteklenmiştir. Böylelikle açık havada zaman geçiren mahkumların rekreasyonel alan gereksinimlerinin de karşılanacağı öngörülmüştür (Friis & Moltke Architects, bt).

Merkezdeki göletin çevresinde konumlandırılan binaların dördünde ‘normal bölümler’ olarak adlandırılan hücreler bulunmaktadır. Çevre duvarının çıkıntılı olduğu kısma yerleştirilen binada yüksek güvenli bölüm vardır ve bu bölüm, hapishanenin geri kalanı ile herhangi bir temas kurmamaktadır. Diğer binalarda ise, giriş ve yönetim birimleri, market, spor salonu, kütüphane ve ibadethane ortak olarak kullanılan bölümler bulunmaktadır. Öte yandan, İskandinavya’nın işlevselci geleneğini yansıtan bir tarzda inşa edilmiştir. Yapıda kullanılan baskın malzemeler, ülkenin yapı yönetmeliğinde belirtilen doğal malzemelerden sarı tuğla, çinko ve betondur.

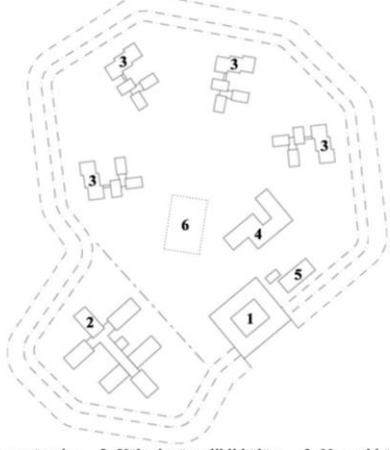
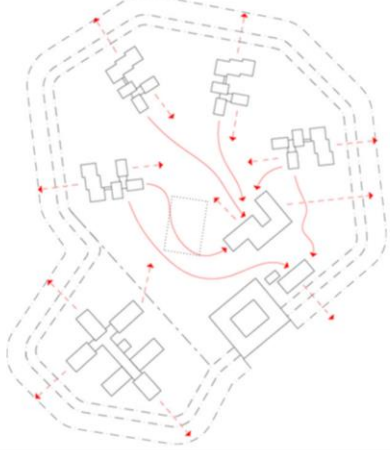
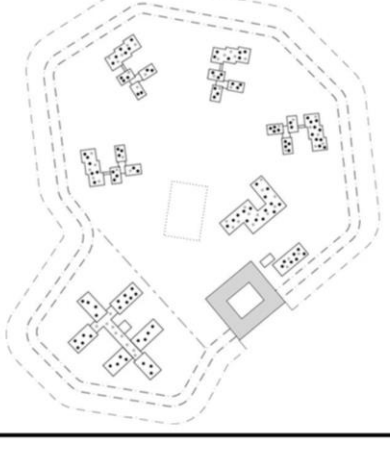
Binalarda hem teras çatı hem de eğimli çatılar kullanılmıştır, pencerelere ise metal bantlar yerleştirilmiştir (Şekil 4.5) (Petersen, 2013, s. 18-19).

Şekil 4.5 East Jutland State Prison cephe görselleri (Friis & Moltke Architects, bt)

Tasarımda ceza süreci, bölümlere ayırma, normalleştirme ve yeniden sosyalleştirme şeklinde üç ana ilke üzerinde şekillenmiştir. Buradaki cezaevi memurları sadece güvenlikten sorumlu değildir. Aynı zamanda mahkûmların sosyalleşebilmeleri için bölümdeki grupların dinamiklerine odaklanarak mahkûm ve görevli arasında gayri resmi bir temas sağlamaktadırlar. Burada mahkûmlara, normal yaşam standartlarına olabildiğince yakın bir ortam sunulması amaçlanmaktadır. Bu konuda iç mekânda alınan önlemler ise gürültü azaltma, hapishane tarzında olmayan mobilya seçimleri ve dekoratif öğe kullanımı şeklindedir. Böylelikle mahkûmun odağı hapishanenin genel yapısından nispeten kaydırılmaktadır. Kazanan öneri için Danimarka Adalet Bakanlığı tarafından sunulan rapordaki değerlendirme ise şu şekildedir: “Tasarımdaki bölünme kurgusu doğrultusunda küçük birimlerin oluşturulması yönetimi kolaylaştırmakta, mahkûmlar ve görevliler açısından da uygun ve net bir topluluk fikri sunmaktadır. Yeniden sosyalleşme önerisi de mahkûmun gelişiminde önemli bir nokta olarak görülmektedir ve bu doğrultuda önerilen mimarinin de mahkûmların görevliler ile sosyalleşmeye yönelik çalışmaları için çeşitli imkanlar sağladığı düşünülmektedir” (Tablo 4.1) (Petersen, 2013, s. 16-17).

Tablo 4.1 East Jutland State Prison

4.2.1.1 East Jutland State Prison (Enner Mark Prison)	
Ülke: Horsens, Danimarka Yarışma yılı: 2001 Yapım yılı: 2006 Yarışma türü: Uluslararası mimari proje yarışması Düzenleyen: Danimarka Adalet Bakanlığı & Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisi Ödül: Birincilik ödülü Tasarlayan: Friis & Moltke Architects Güvenlik sınıfı: Maksimum güvenli Kapasite: 28.500 m² / 228 kişi	Yerleşim planı: 1- Giriş ve yönetim 2- Yüksek güvenli bölüm 3- Normal bölüm 4- Kültür merkezi 5- Ziyaret bölümü 6- Açık egzersiz alanı
Anahtar kavramlar: -Yumuşak (kurumsal olmayan) karakteristik -Dinamik güvenlik (mahkum-gardiyan arasında pozitif iletişim) -Sosyalleşme -Köy kurgusu -Küçük ve yönetilebilir birimler	Mahkum-çevre ilişkisi:
Aksonometrik görünüş:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Perspektif:	
İç mekan (Ortak alanlar, hücre):	
Semboller: — — — Çevre sınırı — — — Görsel erişim — — — Kontrol Alanı — — — Gözetleyen — — — Bina sınırı — — — Fiziksel erişim — — — Hücre/Oda — — — Gözetlenen	

4.2.1.2 Halden Prison

2001 yılında Norveç'in Østfold kentinde, ülkenin Adalet Bakanlığının ve Norveç Kamusal Yapı ve Mülkiyet Müdürlüğünün iş birliğiyle düzenlenen bir mimari proje yarışmasında birincilik ödülü almış ve inşası 2010 yılında tamamlanmıştır. Uluslararası ve davetli olarak düzenlenen yarışmanın sonucunda jüri tarafından birincilik ödülüne layık görülen teklif ise Danimarkalı grup Erik Møller Architects ve Norveçli HLM Arkitektur AS ortaklığından gelmiştir (Halden Prison, 2023).

Proje alanı geniş ve ormanlık bir arazidir. Sunulan tasarım önerisi de bu ormanlık alana yayılan, her biri görünüm ve malzeme bakımından farklı karakteristiğe sahip binalardan oluşacak şekilde kurgulanmıştır (Şekil 4.6) (Şekil 4.7). Buradaki amaç hapishanede, gündelik hayattaki gibi bir çeşitlilik yaratmaktır.

Şekil 4.6 Halden Prison kuşbakışı görünüşü (Vox, 2019)

Halden Hapishanesi ile yeniden gündeme gelen tartışma, hapishanelerin gerçek amacının cezalandırmak mı yoksa rehabilitasyon mu olduğu sorusudur. Tasarım ekibi bu hapishanede sert ve yumuşak ceza arasında bir orta yol bulunmasını hedeflenmiştir. Hüküm giyen suçluların özgürlüklerinin iptal edilerek zaten cezalandırıldıkları ve yeni önerilen hapishane sistemi aracılığıyla iyileşme yoluna girecekleri fikri öne çıkarılmak istenmiştir (Vinnitskaya, 2011).

Halden Hapishanesi'nin esas amacı mahkumların dışarıya çıktıktan sonraki hayatlarına hazırlanmalarını sağlamaktır. Norveç yasalarında müebbet hapis cezası yoktur ve suçun boyutu fark etmeksizin verilebilen maksimum ceza süresi 21 yıldır.

Dolayısıyla, buradaki hükümlülerin er ya da geç dışarı çıkıp topluma karışacakları ve sosyal yaşamın herhangi bir evresinde karşılaşılacağı öngörülerek, ‘iyi bir komşu’ konsepti belirlenmiştir. Bu amaçla projede benimsenen ilkelerden en önemlisi ‘normallik’ ilkesidir. Mahkumlara günlük yaşamdan kesitler sunularak kendilerini normal hissetmeleri ve odaklarının hapisane gerçeğinden nispeten kayması istenmiştir. Hücrelerinin ve çalışmaları için kurulan atölyelerin farklı kitlelerde tasarlanması, mahkumların her sabah uyanıp işe gider gibi bir binadan diğerine geçmelerini gerektirmektedir. Bunu yaparken binalar arası mesafeler arttırılarak yürüyüş süreleri uzatılmış, böylelikle açık havada daha fazla zaman geçirmeleri sağlanmıştır (Benko, 2015).

Şekil 4.7 Halden Prison maket çalışması (Archdaily, 2011)

Öte yandan hapishanenin tamamlayıcı özelliği olan çevre duvarı mahkumların gittikleri her yerden görülmektedir ve kaçınılmaz bir hatırlatıcı işlevi görmesi istenmiştir. Hapishane içindeki binalar, hiçbiri iki kattan fazla olmayacak şekilde, kasıtlı olarak insan ölçeğinde inşa edildiğinden duvar mahkûmun gözünde dev bir hale gelmektedir. Hapishanenin iki temel amacı olan gözetim ve rehabilitasyonun birbirleriyle sürekli gerilim içinde tutularak proje boyunca mahkumlara hissettirilmeleri için duvar bir sembol olarak kullanılmıştır (Şekil 4.8) (Benko, 2015). Cephelerde kullanılan malzemeler ise blokların güvenlik seviyelerine bağlı olarak işlenmemiş ahşaptan en sert tuğlaya kadar değişkenlik göstermektedir. Ayrıca binalarda ağırlıklı olarak doğal malzemeler kullanılmış, bölgedeki kayalıklarda ve bitki örtüsünde bulunan renkler yinelenmiştir (Şekil 4.9). Tasarımda ise basit ve yekpare şekillere gidilerek çevredeki ağaç tiplerine ve ormandaki topografyaya zıt bir yaklaşım sergilenmiştir (Vinnitskaya, 2011).

Şekil 4.8 Hapishanenin çevre duvarı (MoMA, 2014)

Şekil 4.9 Cephelerdeki malzeme kullanımı (HLM Arkitektur, bt)

İnsan ölçeğinden uzak olarak tasarlanan çevre duvarı sayesinde sağlanan dış güvenlik, iç mekanlarda esnek davranılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu sayede mahkumlara daha fazla hareket özgürlüğü sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca mahkumlara gün içinde çalışmaları ve cezaevi içindeki harcamalarını yapmak üzere para kazanmaları için birtakım meslekler öğretilmektedir. Marangozluk, araç tamiri, aşçılık, müzik, resim gibi atölyelerde meslek kazandırılmakta ve bu atölyelere katılmayı reddettikleri takdirde yemek ve havalandırma saatleri dışında hücrelerinde kilit altında tutulmaktadırlar. ‘Boşta kalan eller’ teorisi doğrultusunda mahkumlar, öğrenmeye, çalışmaya ve sosyalleşmeye teşvik edilmektedir çünkü ne kadar meşgul olurlarsa sorunlardan da o kadar uzak duracakları düşünülmektedir (Snyder, 2014, s. 35).

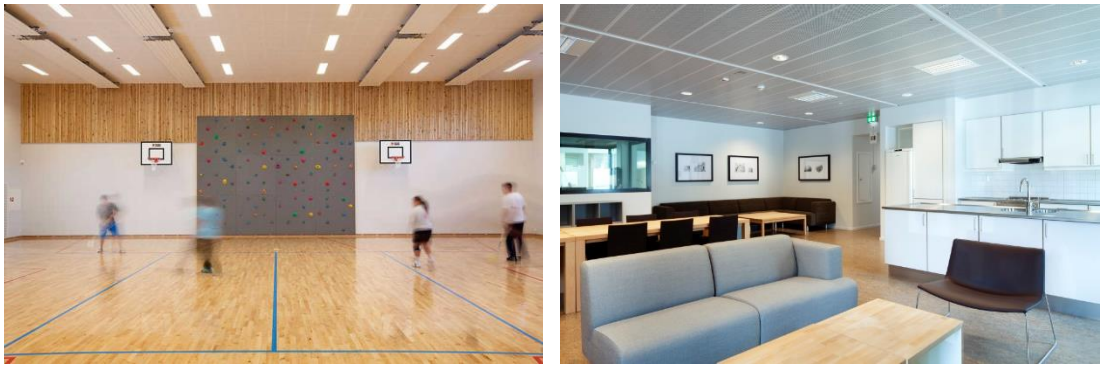
Hapishanede, çevre duvarına bitişik bir giriş birimi, ilerisinde ziyaretçilerin kabul edildiği görüş birimi, yönetim ve ana güvenlik birimi, üç adet hücre birimi ve eğitim, meslek atölyeleri, kütüphane, spor salonu, market, ibadethane ve müzik stüdyosunun bulunduğu eğitim birimi olmak üzere yedi ayrı bina bulunmaktadır.

Binaların çevrelerinde dikenli teller, keskin nişancılar ya da elektrikli teller gibi geleneksel güvenlik önlemleri yoktur. Tasarımdaki güvenlik camları ve beton duvarlar yeterli görülmüş, hatta dış mekanlar haricinde koridorlarda ve ortak alanlarda güvenlik kamerası dahi yerleştirilmemiştir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Güvenlik camı kullanılan hücre ve ortak alan pencereleri (Archdaily, 2011)

Mahkumların dış dünyayla bağları hapishanedeki her noktada güçlü tutulmaya çalışılmıştır. Çevre duvarının iç kısmına ve hapishane içindeki birçok yere Norveçli bir resim sanatçısı tarafından çizimler yapılmıştır. Ayrıca iç mekândaki ortak alan ve hücrelerin tasarımlarında mahkumların ihtiyaçları ve günlük hayatlarındaki rutinlerine yönelik her şey detaylıca düşünülmüştür (Şekil 4.11). Öyle ki 2010 yılında iç mekân tasarımı ile Arnstein Arneberg Ödülü'nü kazanmıştır (Halden Prison, 2023).

Şekil 4.11 Ortak kullanım alanlarından örnekler (Snyder, 2014)

Projedeki her dokunuşun mahkumları rehabilite etmeye ve onları motive ederek yeni yaşam kalıplarına teşvik etmeye yönelik olduğunu belirten tasarım ekibi bu hapishanenin Norveç Devletinin insan haklarına saygı gösterme iradesini temsil ettiğini belirtmiştir (Tablo 4.2) (HLM Arkitektur, bt).

Tablo 4.2 Halden Prison

4.2.1.2 Halden Prison

Ülke: Norveç, Østfold

Yarışma yılı: 2001

Yapım yılı: 2010

Yarışma türü: Uluslararası, davetli, mimari proje yarışması

Düzenleyen: Norveç Adalet Bakanlığı & Kamusal Yapı ve Mülkiyet Müdürlüğü

Ödül: Birincilik ödülü

Tasarlayan: Erik Møller Architects & HLM Arkitektur AS

Güvenlik sınıfı: Maksimum güvenli

Kapasite: 27.500 m² / 250 kişi

Anahtar kavramlar:

- Günlük yaşam taklidi
- Dinamik güvenlik (mahkum-gardiyan arasında pozitif iletişim)
- Katı dış sınırlar- esnek iç sınırlar
- Sosyalleşme
- Mesleki eğitim

Aksonometrik görünüş:

Perspektif:

İç mekan (Ortak alanlar, hücre):

Yerleşim planı:

1- Giriş 2-Yönetim ve ana güvenlik bölümü 3-Yeni mahkum böl.
4- Atölyeler 5- Spor salonu, ibadethane 6- Normal bölüm
7- Ziyaret bölümü 8- Açık egzersiz alanı

Mahkum-çevre ilişkisi:

Mahkum-gözetim ilişkisi:

Semboller:

— · — · — Çevre sınırı	— · — · — Görsel erişim	■ Kontrol Alanı	● Gözetleyen
— Bina sınırı	— · — · — Fiziksel erişim	□ Hücre/Oda	● Gözetlenen

4.2.1.3 Storstrøm Prison (New Danish State Prison)

2010 yılında Danimarka'daki Falster adasında, Danimarka Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisi tarafından düzenlenen bir mimari proje yarışmasında birincilik ödülü almış ve inşası 2017 yılında tamamlanmıştır. Yarışmada katılımcılardan maksimum güvenli, kurumsal bir yapıda olmayan ve 250 kişi kapasiteli bir tasarım beklenmektedir. Yarışma sonucunda jüri tarafından birincilik ödülüne layık görülen teklif ise Danimarkalı CF Møller Architects adlı mimarlık ofisinden gelmiştir (CF Møller Architects, bt).

Proje alanı yeşillikle çevrili düz bir arazidir. Tasarımda çevreye uyum sağlayan, küçük bir taşra topluluğunun yapısını ve ölçeğini yansıtan bir tesis önerilmiştir. Buradaki amaç mahkûmların hapis cezaları tamamlandıktan sonra topluma yeniden katılma arzularını ve kapasitelerini harekete geçiren bir mimari elde etmektir. Tasarımcı, mahkûmların zihinsel ve fiziksel refahını destekleyen mimarinin aynı zamanda cezaevi personeli için de hoş ve güvenli bir işyeri ortamı oluşturduğunu belirtmiştir. Toplamda 35.000 m²'lik bir alanı kapsayan hapishane, dördü standart biri yüksek güvenli olmak üzere, beş binada 250 mahkûm barındırmaktadır. Ayrıca ziyaretçi birimi, personel birimi, etkinlik ve atölye birimleri bulunmaktadır. Binaların tamamı birbirinden ayrı ve proje alanına yayılarak tasarlanmıştır (Şekil 4.12) (CF Møller Architects, 2017, s. 4).

Şekil 4.12 Storstrøm Prison aksonometrik görünüş (Archdaily, bt)

Hapishanenin kurumsal atmosferini ortadan kaldırmak ve içeride küçük bir kasaba yaratmak amacıyla, bina, sokak, meydan ve merkezi konumlarda ortaklaşa vakit geçirilen birimler şeklinde günlük hayatın içinden öğeler yerleştirilmiştir. Mahkumların gün içinde vakit geçirdiği, hücre, atölye, yemekhane vb. ortak alanların tümünde, hapishanenin çevre duvarına kadar, çeşitli peyzaj manzaraları olması planlanmıştır (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 Her alana yerleştirilen peyzaj manzaraları (Archdaily, bt)

Kentsel çevreyi taklit etme amacıyla yaratılan çeşitlilik, form ve malzeme seçimlerine de yansıtılarak, cepheler ve çatılar farklı formlarda tasarlanmış, malzemeler ise açık renkli tuğlalar, beton ve çelik kombinasyonu etrafında dönüşümlü olarak kullanılmıştır (Şekil 4.14). Tüm hava koşullarına dayanıklı ve fazla bakım gerektirmeyen malzemeler olmaları tercih sebebi olarak gösterilmiştir (Vinnitskaya, 2010).

Şekil 4.14 Form ve malzeme seçimlerindeki çeşitlilik (Archdaily, bt)

Hücre blokları merkezdeki aktivite binasının etrafına yerleştirilmişlerdir ve her birimde dört ila yedi hücre bulunmaktadır. Birimlerdeki mahkumların ortak olarak kullanabilecekleri bir oturma alanına ve isterlerse kendi yemeklerini hazırlayabilecekleri mutfığa erişimleri vardır. Ortak alanların duvarlarında ve zeminlerinde kullanılan canlı renklerin de kurumsal atmosferi ortadan kaldırmaya yardımcı olacağı düşünülmüştür (Şekil 4.15). Fakat bu durum sadece ortak alanlar için geçerli olup hücrelerde nötr renkler tercih edilmiştir. Böylelikle mahkumlara yaşadıkları alanı kendi zevkleri ve istekleri doğrultusunda düzenleme hakkı tanınmıştır (CF Møller Architects, bt).

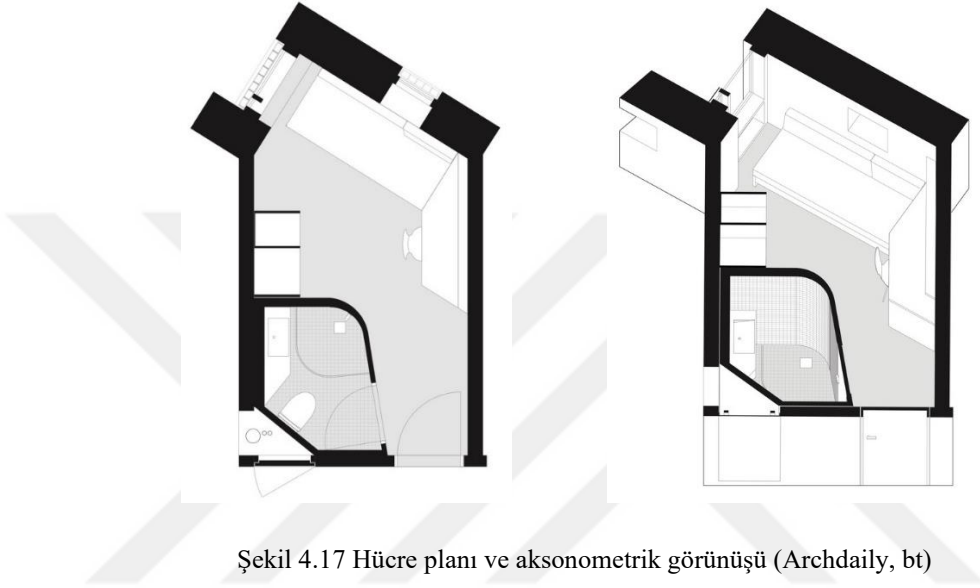
Şekil 4.15 Ortak alanlardaki renk kullanımı (Archdaily, bt)

Hapishane tasarımında önemli bulunan bir diğer unsur ise gün ışığı kullanımıdır. Hücre tasarımları güneş ışığının sağlık açısından önemi göz önünde bulundurularak şekillendirilmiş, her hücrenin iki cephesinden gün ışığı akışı sağlanmıştır. Hücrelerin bir cephesine ufak bir pencere, diğer cephesine ise kat yüksekliğinde büyük bir pencere yerleştirilmiştir. Pencereler bloklara karşılıklı kanatlardan görülemeyecek bir açıyla yerleştirilmiştir (Şekil 4. 16).

Şekil 4.16 Hücrelerdeki pencere yerleşimi (Archdaily, bt)

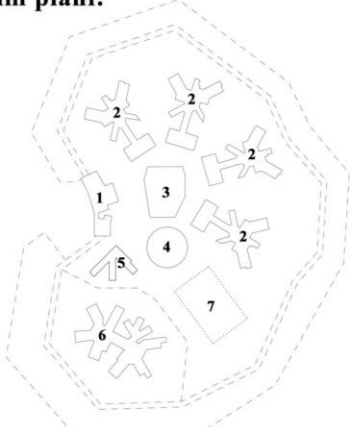
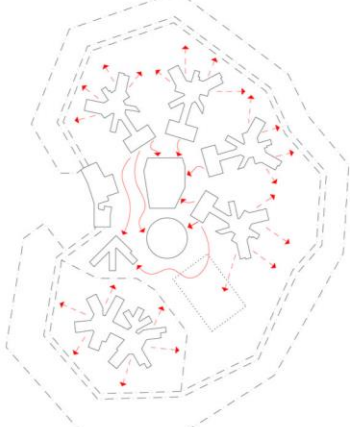
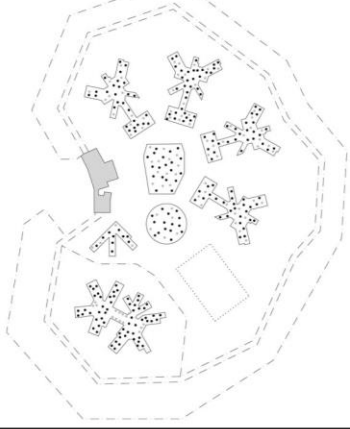
Burada amaç mahkûmlar arasında istenmeyen iletişimlerin önlenmesi ve mahremiyet duygularının güçlenmesidir. Ayrıca banyolar da dahil olmak üzere hücrelerdeki duvarlar köşeli değil kavisli olarak yenilikçi bir şekilde tasarlanmıştır (Şekil 4.17). Böylelikle hücrenin büyük bir kısmı kapıdan bakan personel tarafından görülebilecek, mekandaki keskin köşelerin sayısı azalmış olacak ve maksimum alan kullanımı sağlanacaktır (CF Møller Architects, 2017, s. 5).

Şekil 4.17 Hücre planı ve aksonometrik görünüşü (Archdaily, bt)

Normal bölümlerden ayrı olarak yüksek güvenli bir bölüm de düşünülmüştür. Bu bölümün çevresi duvarlarla çevrilmiştir ve olumsuz davranışlar sergileyen mahkûmlar buraya alınarak diğer mahkûmlarla fiziksel temasta bulunmaları engellenmiştir. Bu birimdeki görevliler için çeşitli yönlerde görüş alanına sahip olan korumalı odalar bulunmaktadır. Normal birimlerdeki görevliler için ise mahkûmlarla iç içe bir yerleşim planlanmış, ortak alanlardaki açık masalarda bulunmaları istenmiştir. Personelin kendini güvende hissetmesi için alınan önlemlere her birimde tasarlanan güvenli odalar ve kaçış yolları da eklenmiştir. Mimari tasarım, farklı mahkûm kategorilerine ve belirli acil durumlara hızlı uyum sağlayabilen esnek bir ortam yaratmak için kullanılmıştır (CF Møller Architects, 2017, s. 6). Tesisin genel düzeni ise kentsel çevreyi taklit eden bir mekânda, mahkûm için ‘kendi sınırları içinde imkanları bulunan bir dünya’ algısı oluşturmaktır (Tablo 4.3) (Vinnitskaya, 2010).

Tablo 4.3 Storstrøm Prison (New Danish State Prison)

4.2.1.3 Storstrøm Prison (New Danish State Prison)	
Ülke: Danimarka, Falster Yarışma yılı: 2010 Yapım yılı: 2017 Yarışma türü: Uluslararası, davetli, mimari proje yarışması Düzenleyen: Danimarka Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisi Ödül: Birincilik ödülü Tasarlayan: CF Møller Architects Güvenlik sınıfı: Maksimum güvenli Kapasite: 35.000 m² / 250 kişi	Yerleşim planı: 1- Giriş ve yönetim 2- Mahkum bölümleri 3- Atölyeler 4- Aktivite bölümü 5- Ziyaret bölümü 6- Yüksek güvenli bölüm 7- Açık egzersiz alanı
Anahtar kavramlar: - Yumuşak (kurumsal olmayan) karakteristik - Zihinsel ve fiziksel refah - Dinamik güvenlik (mahkum-gardiyan arasında pozitif iletişim) - Kentsel çevre taklidi - Gün ışığının maksimum kullanımı	Mahkum-çevre ilişkisi:
Aksonometrik görünüş:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Perspektif:	
İç mekan (Ortak alanlar, hücre):	
Semboller: — Çevre sınırı — Bina sınırı — Görsel erişim — Fiziksel erişim ■ Kontrol Alanı □ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen	

4.2.1.4 Holmsheidi Prison

2012 yılında İzlanda'nın Reykjavik kentinde, ülkenin İçişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen bir mimari proje yarışmasında birincilik ödülü almış ve inşası 2017 yılında tamamlanmıştır. Yarışma sonucunda jüri tarafından birincilik ödülüne layık görülen teklif İzlandalı ARKİS Arkitektar adlı mimarlık ofisinden gelmiştir (EU-Mies Van der Rohe Award, bt).

Yarışma öncesi dönemde İzlanda'da toplam beş hapisane bulunmaktadır. Hepsi farklı amaçlarla inşa edilip sonradan dönüştürülen bu hapisaneler farklı sebeplerden dolayı yetersiz görüldüklerinden yeni bir hapisane ihtiyacı doğmuştur. Öyle ki İzlanda'nın, baştan amacına uygun olarak tasarlanan ve ilk modern hapisanesi olan Holmsheidi Hapishanesi inşa edildikten sonra eski cezaevlerinin bir kısmı kapatılmıştır (Gunnlaugsson, 2021 s. 29-30).

Proje alanı düz ve çalılık bir arazidir. Hapishane, kısa süreli hapis cezası alanlar ve kadın hükümlüler için tasarlanmıştır, aynı zamanda gözaltı merkezi olarak da kullanılmaktadır. Maksimum güvenli olan yapı haç biçiminde hafif çıkıntılı, tek katlı ve avlulu biçimde planlanmıştır. Güvenliğin ön planda olduğu hapisane tel örgülü çitlerle çevrelenmiştir (Şekil 4.18) (Gunnlaugsson, 2021 s. 31).

Şekil 4.18 Holmsheidi Prison aksonometrik görünüş (Árni Sæberg, 2021)

Cezaevinin tasarımı üç temel unsura dayanmaktadır. Birincisi, merkezde bulunan ve silindirik formda olan ana kontrol istasyonudur. Çevresinde ıııklık tasarlanan ve koridorları aydınlatan kontrol istasyonu, binanın keskin hatlarıyla zıtlık oluşturan düzgün bir koni şeklinde binanın üzerinde yükselmektedir. Bu istasyon hapishane personeli için bir sığınak niteliğindedir ve dışarıdan bakıldığında içerisi gözükmemektedir (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Hapishanenin merkezinde bulunan silindirik kontrol istasyonu (Arkıs Arkitekter, bt)

İkincisi, her hücre bloğunun kalbini oluşturan avlulardır. Avlular hem gün ışığının blok içerisini aydınlatmasına izin vermekte hem de mahkumlara açık havada zaman geçirme imkânı tanımaktadır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 Avlunun görünüşü (Arkıs Arkitekter, bt)

Üçüncü unsur ise hücrelerin cephelerinde çıkıntılı şekilde yerleştirilen pencerelerdir. Bu pencereler mahkumlara görüş ve gün ışığı sağlamak gibi bir amaca hizmet ederken, cephedeki çıkıntılı tasarım ise hücreler arası görsel teması sınırlandırmaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 Hücrelerdeki pencere yerleşimi (Arkís Arkitektar, bt)

Tasarımın kullanıcıya kaliteli bir mimari sunarak hem biçim hem de malzeme bakımından doğal çevreye uyum sağlaması hedeflenmiştir. Dış cephede, yapı yerleşimi, renk paleti ve malzeme seçimleri, Holmsheidi manzarasındaki toprak tonlarını tekrarlayacak şekilde düzenlenmiştir (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 Dış cephedeki malzeme seçimleri (Arkís Arkitektar, bt)

Doğal çevre ile kurulan iletişimin, mahkumlara rehabilitasyon olanağı sağlayan bir yaklaşım olacağı düşünülmüştür. Bu hedeflere ulaşmak amacıyla tesiste, bol miktarda gün ışığı alan bölümler, doğayla uyum içinde tasarlanan iç ve dış mekanlar, iletişimi kolaylaştırdığı düşünülen merkezi kontrol istasyonu ve net şekilde tanımlanmış sınırlar oluşturulduğu belirtilmiştir (Tablo 4.4) (Architizer, bt).

Tablo 4.4 Holmsheidi Prison

4.2.1.4 Holmsheidi Prison

Ülke: İzlanda, Reykjavik
Yarışma yılı: 2012
Yapım yılı: 2017
Yarışma türü: Uluslararası mimari proje yarışması
Düzenleyen: İzlanda İçişleri Bakanlığı
Ödül: Birincilik ödülü
Tasarlayan: ARKİS Arkitektar
Güvenlik sınıfı: Maksimum güvenli
Kapasite: 3600 m² / 56 kişi

Anahtar kavramlar:

- Güvenlik merkezli yaklaşım
- Avlulu kurgu
- Çıkıntılı hücre tasarımı
- Doğal çevreyle uyum
- Net şekilde tanımlanmış sınırlar

Aksonometrik görünüş:

Perspektif:

İç mekan (Ortak alanlar, hücre):

Yerleşim planı:

1- Giriş (mahkum) 2- Giriş (personel) 3- Ana güvenlik bölümü
4- Mahkum birimleri 5- Açık egzersiz alanı 6- Avlu
7- Teras

Mahkum-çevre ilişkisi:

Mahkum-gözetim ilişkisi:

Semboller:

— — — Çevre sınırı	— — — Görsel erişim	■ Kontrol Alanı	● Gözetleyen
— — — Bina sınırı	— — — Fiziksel erişim	□ Hücre/Oda	● Gözetlenen

4.2.1.5 Nuuk Prison

2013 yılında Grönland'ın Nuuk kentinde, Grönland hapishane sistemini yöneten Danimarka Adalet Bakanlığı ve Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisi iş birliğiyle düzenlenen bir mimari proje yarışmasında birincilik ödülü almış ve inşası 2019 yılında tamamlanmıştır. Yarışma sonucunda jüri tarafından birincilik ödülüne layık görülen teklif Danimarkalı Friis & Moltke Architects ve Schmidt Hammer Lassen Architects ortaklığından gelmiştir (Friis & Moltke Architects, bt).

Yarışma öncesi dönemde Grönland'daki hükümlüler 50 yılı aşkın süredir, kendi ülkelerindeki cezaevinin açık cezaevi sisteminde olması ve bu cezaevinin yüksek güvenli ve kapatılma gerektiren hükümlüler için elverişli olmaması sebebiyle, Danimarka'daki cezaevlerine nakledilmişlerdir. İskandinav ülkelerinin birçoğu suç oranlarının düşük olması ile bilinmektedir ancak Danimarka Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisi'nin verilerine göre sadece Grönland'da cezaevine gönderilen vatandaşların sayısı, İskandinav bölgesinin geri kalanındakilerden üç kat daha fazladır. Bu sebeple, Grönland vatandaşı olan hükümlülerin, başka kültüre ve dile sahip olan bir ülkede 'sürgün' niteliğinde bir ceza çekmesine son vermek amacıyla, Nuuk'ta 1960'larda inşa edilen mevcut hapishanenin kapatılmasına ve yerine yeni bir tesis inşa edilmesine karar verilmiştir (Lazarus, 2018).

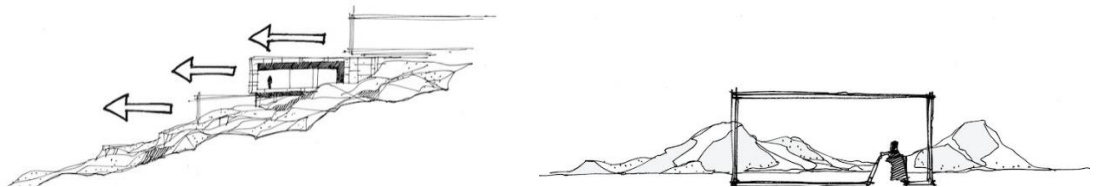
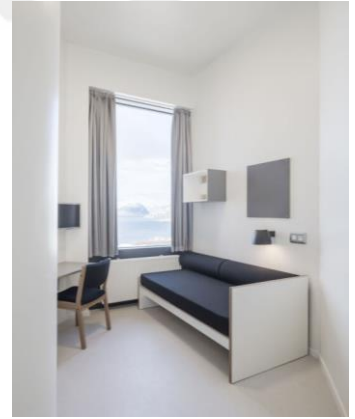
Proje alanı, sahil kenarındaki engebeli bir arazidir. Proje ekibi, mimarının adalet sistemini insancılaştırmaya yönelik bir gücü olduğunu savunarak bu tesisi, mahkumlara amaç ve umut duygusu vermek, onları ceza süreçlerinde aileleriyle aynı ülkede bir arada tutmak ve daha iyileştirici bir ortamda rehabilite etmek adına tasarladıklarını belirtmişlerdir (Archdaily, bt).

Nuuk Hapishanesi'nin baş mimarı Thomas Ruus Christensen projeyi, konut blokları, işyerleri, eğitim ve spor tesisleri, kütüphane, sağlık birimleri ve ibadethaneden oluşan küçük bir köy mantığında kurguladıklarını belirtmiştir (Şekil 4.23). Toplamda 8000 m² olan tesiste 76 tane hücre bulunmaktadır. Bu hücrelerin 40 tanesi maksimum güvenli koruma gerektiren hükümlüler için kapalı, 36'sı ise normal mahkumlar için açık olarak tasarlanmıştır.

Şekil 4.23 Nuuk Prison aksonometrik görünüş (Friis & Moltke Architects, bt)

Hücre pencerelerine parmaklık yerleştirilmemiştir. Özel hücreler 12 m² büyüklüğündedir ve açık deniz manzarasına bakacak şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 4.24). Christensen bunun tasarımın önemli noktalarından biri olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: “Büyük bir duvarla çevrili olduğu için hapisaneden kaçamazsınız ancak manzaraya bakarak zihninizden kaçabilirsiniz ve bu önemlidir” (Lazarus, 2018).

Şekil 4.24 Deniz manzarasına yönelen hücreler (Archdaily, bt)

Kurgulanan insani tesis konsepti günlük hayatın ritmini ve yapısını taklit etmektedir. Burada mahkumların serbest kaldıktan sonra topluma tekrar entegre olma süreçlerinde sorun yaşamamaları ve tekrar suça yönelme oranlarının düşürülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, mahkumların yanı sıra cezaevi personeli için de çağdaş bir çalışma ortamı olarak hizmet vermektedir. Hem mahkumlar hem de personel için yüksek düzeyde güvenlik önlemleri alınmıştır, bunlar hem acil durumları yönetebilmek hem de yasa dışı giriş çıkışları engellemek amacıyla yapılmıştır (Archdaily, bt). Tesis güvenliğini yönetmek adına atılan adımlardan bir diğerinin ise farklı alanlar arasındaki insan akışının yönlendirilmesine ve hangi mahkumların birbirleriyle karşılaştığının kontrol edilmesine olanak tanıyan üç seviyeli tasarım olduğu belirtilmiştir. Böylelikle şiddet olasılıklarının azalacağı, personelin silah taşımaya bile gerek kalmayacağı ve mahkumlarla daha iyi ilişkiler geliştirebilecekleri öngörülmüştür (Lazarus, 2018).

Açıklık, ışık, görüş, güvenlik ve esneklik kelimeleri projeyi özetleyen anahtar kelimelerdir. Güzel ve sert arasındaki kontrast ise tasarımda yinelenen temalardan bir diğeridir ve bu karşıtlık malzeme seçimlerinde de sürdürülmüştür. Beton, ahşap ve korten çeliğinden oluşan malzeme seçimi aynı zamanda hapishaneyi doğal peyzaja uyarlama arzusunun kaynaklanmaktadır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Malzeme seçimlerindeki kontrast (Archdaily, bt)

Bu karşıtlık hissi sayesinde cezalandırma ve rehabilitasyon arasındaki dengeye odaklanılması hedeflenmektedir.

Ayrıca fiziksel çevrenin insan davranışında önemli bir rolü olduğu ve gelişmesi yönünde tetikleyici bir güç olduğu anlayışıyla ortak alanlar da çevrenin kesintisiz manzarasını sunan açıklıklarla çevrilmiştir (Şekil 4.26) (Friis & Moltke Architects, bt).

Şekil 4.26 Ortak alanlardan manzaraya kesintisiz görsel erişim (Archdaily, bt)

Yapının her noktası için hümanist bir yaklaşımla çalışan tasarım ekibi, cezaevi personelinin konforunu da kurguya dahil ederek onlar için hem fiziksel hem de zihinsel olarak çalışabilecekleri bir işyeri ortamı, mahkumlar için ise çevreyle bağlarını sürdürebildikleri esnek ve tanıdık bir ortam sunduklarını belirtmiştir. Bireye ve hayata karşı şefkat ve saygıya dayanarak geliştirilen bu hümanist dil, başarılı bir rehabilitasyon ile umutsuz bir geleceğin önüne geçmeyi arzulamaktadır (Tablo 4.5) (Rowe ve McGown, 2021).

Tablo 4.5 Nuuk Prison

4.2.1.5 Nuuk Prison

Ülke: Grönland, Nuuk

Yarışma yılı: 2013

Yapım yılı: 2019

Yarışma türü: Uluslararası, davetli, mimari proje yarışması

Düzenleyen: Danimarka Adalet Bakanlığı & Hapishane ve Şartlı Tahliye Servisi

Ödül: Birincilik ödülü

Tasarlayan: Friis & Moltke Architects & Schmidt Hammer Lassen Architects

Güvenlik sınıfı: Maksimum güvenli

Kapasite: 8387 m² / 76 kişi

Anahtar kavramlar:

- Köy kurgusu
- Dinamik güvenlik (mahkum-gardiyan arasında pozitif iletişim)
- Kesintisiz deniz manzarası
- Günlük yaşam taklidi
- Esneklik

Aksonometrik görünüş:

Perspektif:

İç mekan (Ortak alanlar, hücre):

Yerleşim planı:

1- Giriş 2- Ana güvenlik bölümü 3- Ziyaret alanı
4- Yemekhane, spor salonu, atölyeler 5- Yüksek güvenli bölüm
6- Eğitim 7- Normal bölüm 8- Açık egzersiz alanı

Mahkum-çevre ilişkisi:

Mahkum-gözetim ilişkisi:

Semboller:

--- Çevre sınırı	--- Görşel erişim	■ Kontrol Alanı	● Gözetleyen
— Bina sınırı	— Fiziksel erişim	□ Hücre/Oda	● Gözetlenen

4.2.2 Uluslararası Mimari Fikir Yarışmalarından Örnekler

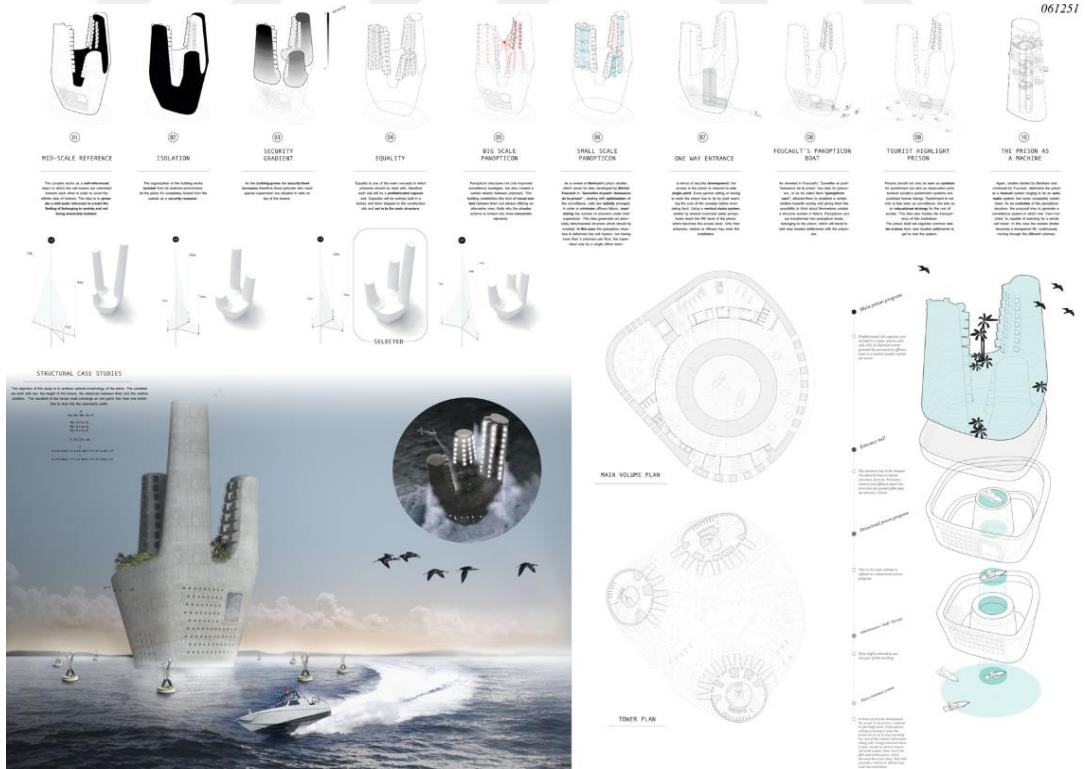
4.2.2.1 New Ocean Platform Prison

2011 yılından kurulan İngiltere merkezli yarışma platformu '[AC-CA] Architectural Competitions' mimarlar ve mimarlık öğrencileri için uluslararası fikir yarışmaları düzenlemektedir. 2013 yılında New Ocean Platform Prison adlı uluslararası mimari fikir yarışmasını düzenleyen [AC-CA], proje alanı olarak Dünya'daki okyanus bölümlerinin en büyüğü olan Pasifik Okyanus'unu belirlemiştir. Yarışmanın amacı, referans yapı olarak eski bir petrol platformunu kullanarak Pasifik Okyanus'unda yeni bir hapishane tasarlamaktır. Projenin insan haklarına saygı duyan bir yaklaşım sergilemesi ve hücreler, egzersiz alanları, vb. gibi bir hapishanenin ihtiyaç duyabileceği tüm tesisleri içermesi istenmiştir. Ayrıca yeni yapının mimarisinin, benzersizliği ile öne çıkması ve çağdaş tasarım eğilimlerini yansıtmaları beklenmektedir (E-architect, 2013).

4.2.2.1.1 Ocean Platform Prison (Birinci Ödül)

Tasarım, eşitlik, izolasyon ve güvenlik ilkeleri üzerinde şekillenmiştir. Yükseltilmiş bir ada görünümü verilen proje, üst katlarda üç kola bölünerek yükselmektedir. Üç koldan yükselen kulelerde hücreler bulunmakta ve bu hücreler içe, birbirlerine bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Katılımcı, böylelikle mahkûmun okyanusun sonsuzluğuna bakarak umutsuzluğa kapılmasının engelleneceğini belirtmiştir. Ayrıca mahkûmların yerleştirileceği hücrelerin, birbirleriyle eşit boyutlarda prefabrik kapsüller şeklinde bağımsız olarak üretilmesi önerilmiştir. Bu kapsüller kulelere ihtiyaç dahilinde monte edileceklerdir. Vurgulanan güvenlik ilkesi doğrultusunda kulelerdeki mahkûm yerleşimi güvenlik seviyelerine göre gruplara ayrılmış, yüksek güvenli koruma gerektiren mahkûmlar kulelerin en üst katlarına yerleştirilmişlerdir. Aynı gerekçeyle alınan bir diğer tasarım kararı ise hapishaneye tüm giriş çıkışların tek bir açıklıktan yapılması yönündedir. Tekneyle bu kapıya getirilen mahkûmlar, motorlu su pompaları vasıtasıyla, ortak kat olan ve her kata erişimin sağlandığı beşinci kata çıkarılmaktadırlar. Devamında da hücrelerine gönderilmektedirler.

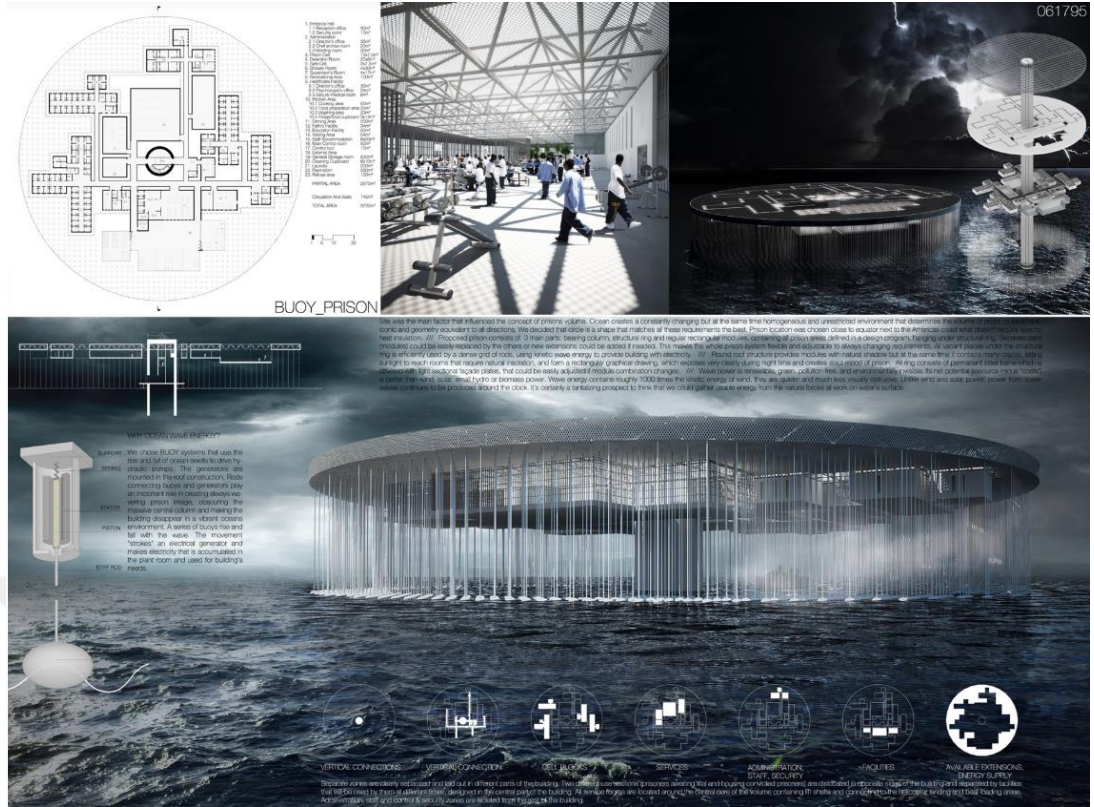
Öte yandan projede Panoptikon modeline hem mimari tasarımı hem de önerdiği kontrol mekanizması bakımından değinilmiştir. Öncelikle Panoptikonun sadece bir gözetleme stratejisi geliştirmekle kalmayıp, mahkûmlar arasında da belli bir ilişki kurma potansiyeline sahip olduğundan bahsedilmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen tasarım yaklaşımıyla hücreler birbirleri ile görsel temas kurabilecek, birbirlerini izleyebilecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu durum aynı zamanda tabandaki dairesel şemanın üst katlarda üçe bölünerek iç kısma yönlendirilmesinin ikinci sebebi olarak gösterilmektedir. Ayrıca Panoptikonun önerdiği, mahkûm sayısını en üst düzeyde tutan ve gözetleme memurlarının işini kolaylaştıran radyal formu insanlık dışı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle yeni hapishanede bu radyal form deforme edilerek üç kola ayrılmış, her kata maksimum beş mahkûm yerleştirilmiş ve gözetleme memurlarının sayısı azaltılmıştır. Sadece cezanın değil, toplumun ceza sisteminin de bir sembolü olarak tarif edilen hapishanenin, toplumun geri kalanı için eğitici nitelikte olması adına, şeffaf bir süreç oluşturması arzulanmaktadır. Bu doğrultuda bazı teknelerle hapishanenin çevresinde eğitici turlar düzenlenebileceğinden bahsedilmiştir (Şekil 4.27) (Tablo 4.6) (E-architect, 2013).

Şekil 4.27 New Ocean Platform Prison-Ocean Platform Prison adlı projenin poster (E-architect, 2013)

4.2.2.1.2 Buoy Prison (İkinci Ödül)

‘Şamandıralı hapishane’ önerisi üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar, orta kısımda bulunan taşıyıcı sütun, dairesel üst örtü ve tasarım bu halkaya asılı şekilde duran dikdörtgen modüllerin birleşiminden oluşan yaşam alanıdır. Modüler tasarımın sebebi, hapishane sistemini esnek ve gereksinimler doğrultusunda sürekli ayarlanabilir hale getirmektir. Konseptin belirlenmesinde esas etkenin proje alanı olduğu belirtilmiştir. Okyanus ortamının sürekli hareket halinde olması ve sınırsızlığı, basit ve her yöne eşit şekilde ilerleyen, dengeli bir geometri gerektirmiştir. Hapishanenin dairesel üst örtüsüne, altında kalan tüm boş alanlara denk gelecek şekilde, metal çubuklar asılmaktadır. Burada suyun hareketlerinden elde edilen kinetik dalga enerjisinin, binaya elektrik sağlamak için kullanılması amaçlanmıştır. Sık aralıklarla asılan metal çubuklar uzaktan bakıldığında parmaklık şeklinde görünmektedir ancak sadece enerji üretimini hedefleyen çubuklar aracılığıyla tipik güvenlik elemanlarına karşı ironik bir yaklaşım sergilenmiştir. Aynı zamanda bu dikey elemanlar suyla beraber hareket ettikçe hapishanenin görünürlüğünün azalmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca binanın çatısında birçok yarık bulunmakta, bu yarıklardan sızan gün ışığı hücrelere ve ortak alanlara ulaşmaktadır. Gece olduğunda ise yarıklarda, katı bir hapishane havası yaratan dikdörtgensel bir grafik oluşmaktadır. Mahkûmlar, orada bulunma sebeplerine göre binanın farklı bölümlerine yerleştirilmişlerdir. Zıt yönlerde bulunan iki hücre birimi, birinde hükümlülerin diğerinde ise mahkemesini bekleyenlerin kalmaları için ayrılmıştır. Binanın orta kısmında bulunan, farklı mahkûm gruplarının dönüşümlü olarak kullanacakları ortak alanlar bulunmaktadır. Taşıyıcı sütun ise aynı zamanda binanın omurgasını oluşturarak servis ve düşey sirkülasyon alanlarını içermektedir. Tepedeki helikopter pisti ve aşağıdaki tekne yükleme alanlarını hapishanenin diğer bölümlerine bağlamaktadır. Yönetim, personel, kontrol ve güvenlik birimleri ise binanın geri kalanından izole edilmiştir (Şekil 4.28) (Tablo 4.7) (E-architect, 2013).

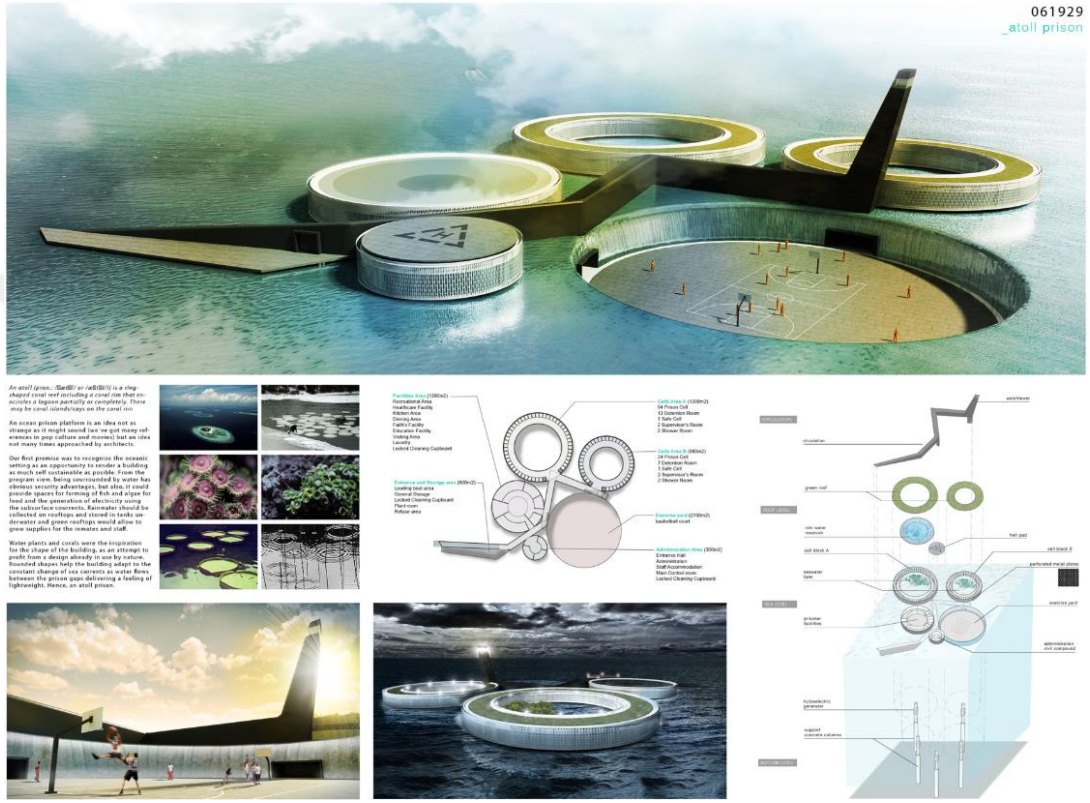

Şekil 4.28 New Ocean Platform Prison-Buoy Prison adlı projenin poster (E-architect, 2013)

4.2.2.1.3 Atoll Prison (Üçüncü Ödül)

Tasarım itibarıyla mercan adalarından esinlenilen projede temel amaç, okyanus ortamında inşa edilecek olan binayı mümkün olduğunca sürdürülebilir kılmaktır. Proje alanının sularla çevrili olması bakımından oldukça avantajlı görülmektedir. Bölgede bulunan balık, alg gibi su altı canlılarının yetiştiriciliğine ve dalga gücünü kullanarak elektrik üretimine ortam sağlanabileceği düşünülmüştür. Mahkumların ve personelin beslenmesi için yetiştirilmesi adına, su canlılarının dışında bir alternatif oluşturarak, yeşil çatılar yerleştirilmiştir. Doğada inşa edilecek olan binanın, şeklini de doğadan alması gerektiği düşüncesiyle, tasarımda su bitkilerinden ve dairesel mercan resiflerinden esinlenilmiştir. Köşesiz formlar sayesinde binaların değişken okyanus hareketlerinden daha az etkileneceği belirtilmiştir. Hücreler halka şeklinde olan yeşil çatılı iki binaya, dışarı bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Üstü açık olan alanda büyük bir egzersiz alanı tasarlanmıştır.

Hücre bloklarına yakın olan yeşil çatılı yapıda, sağlık, yemek, eğitim birimleri ve ibadethane gibi ortak kullanım alanları bulunmaktadır. Yönetim birimlerinin ise girişe yakın olması önerilmiştir. Ayrıca binalar arasındaki sirkülasyonu sağlayan bir koridor düşünülmüştür ve bu koridorun uç noktasına bir kontrol kulesi eklenmiştir (Şekil 4.29) (Tablo 4.8) (E-architect, 2013).

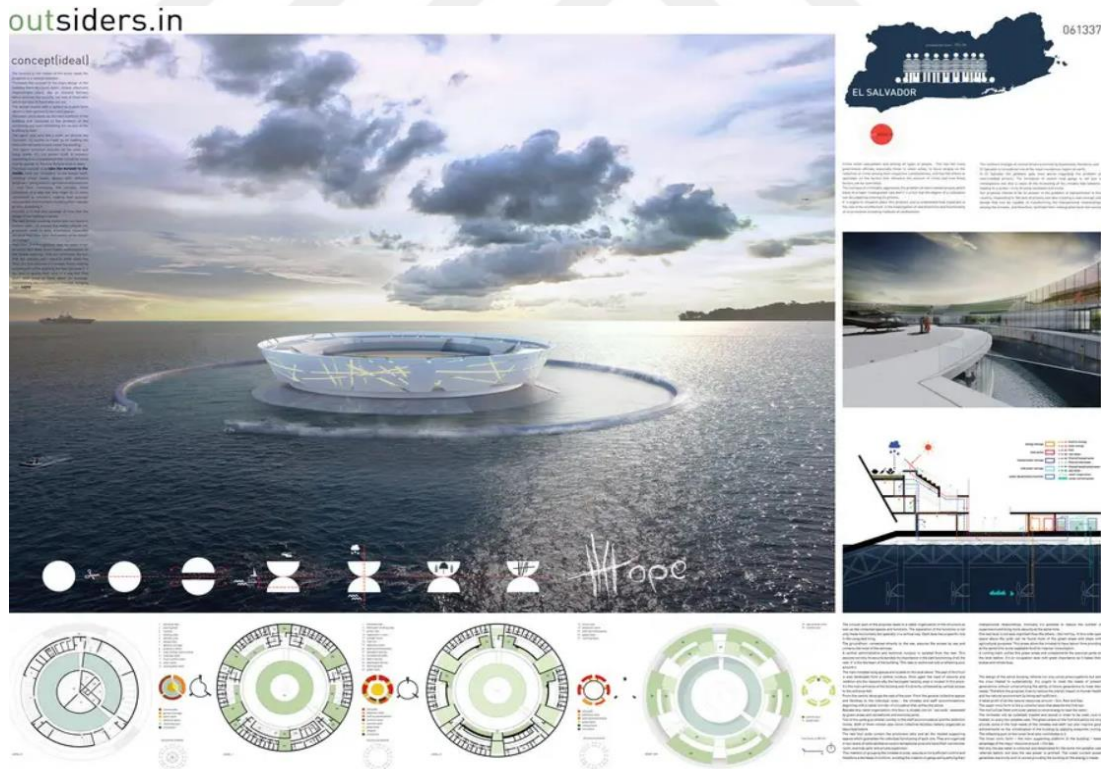

Şekil 4.29 New Ocean Platform Prison-Atoll Prison adlı projenin poster (E-architect, 2013)

4.2.2.1.4 Outsiders.in (Mansiyon)

Projede, okyanusun ortasındaki konumundan dolayı doğal bir izolasyon sağlanmıştır. Bu nedenle binanın ana konsepti, yalnızca içeridekilerin değil, dışarıdakilerin de güvenliğini sağlayan izole bir kale gibi, saf, benzersiz ve bozulmamış bir yer tasarlamak üzerine kurulmuştur. Tasarımda, saf bir formu olan küre ile başlanmıştır. Devamında bu küre ikiye bölünüp ters çevrilerek birleştirilmiştir. Alt kısımda kalan parça, binanın ana platformu olarak çalışmakta ve sürekli hareket halinde olan okyanus ortamında binanın dengesini korumaktadır.

Alt bölümün erişimi tekneler aracılığıyla, üst bölümün erişimi ise helikopter aracılığıyla sağlanmaktadır. Hapishane içindeki ortak alanlar ve hücreler üst kısımda yer almaktadır. Ayrıca iki bölümde de dalga ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları depolanarak, tesisin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmaktadır. Projede, tarım, egzersiz, çalışma ve dinlenme gibi amaçlara hizmet etmek üzere birçok yeşil alan yaratılmıştır. Burada amaç, dışarıyı içeriye taşıyarak mahkûma tanıdık bir ortam sunmak ve kendisini yabancı gibi hissetmemesini sağlamaktır. Hapishanedeki yaşam koşullarının iyileştirilmesinin, mahkûmların buradaki zamanlarını daha az acıyla geçirmelerine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Aslında binanın imajı da zaman algısına dayanmaktadır. Dünyanın birçok yerindeki hapishanelerin duvarlarında, geride kalan zamanı gösteren sayma işaretleri bulunmaktadır. Bu işaretler, sembolik bir şekilde, bina cephesinde somutlaştırılmıştır. Böylelikle, burada nitelikli şekilde geçirdikleri ‘zaman’ kavramı mahkûmlara hatırlatılmakta ve iyileşmeye çabalamaları için teşvik edilmektedirler. Süreç sonuna gelindiğinde ise, tamamlanan rehabilitasyon, yerini ‘umuda’ bırakmaktadır (Şekil 4.30) (Tablo 4.9) (E-architect, 2013).

Şekil 4.30 New Ocean Platform Prison-Outsiders.in adlı projenin posterini (E-architect, 2013)

Tablo 4.6 New Ocean Platform Prison-Ocean Platform Prison

4.2.2.1.1 Ocean Platform Prison

Yarışma adı: New Ocean Platform Prison

Yarışma yeri: Pasifik Okyanusu

Yarışma yılı: 2013

Yarışma türü: Uluslararası, açık, tek aşamalı, mimari fikir yarışması

Düzenleyen: [AC-CA] Architectural Competitions

Ödül: Birinci ödül

Tasarlayan: Ramón Martínez, Jorge Sobejano

Güvenlik sınıfı: Belirtilmemiş

Kapasite: Belirtilmemiş

Anahtar kavramlar:

- Yükseltilmiş ada görünümü
- Güvenlik
- Mahkumların tasnif edilmesi
- Hücreler arası görsel etkileşim
- Panoptikon eleştirisi

Görseller:

Yerleşim planı:

Ortak kat planı

Kule planı

- 1- Giriş
- 2- Ortak alan, ziyaret alanı
- 3- Hücre blokları
- 4- Gözetleme asansörü

Mahkum-çevre ilişkisi:

Ortak kat planı

Kule planı

Mahkum-gözetim ilişkisi:

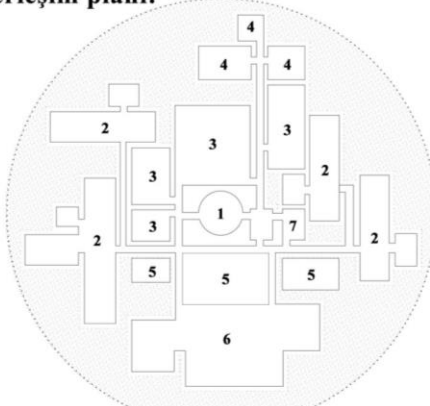
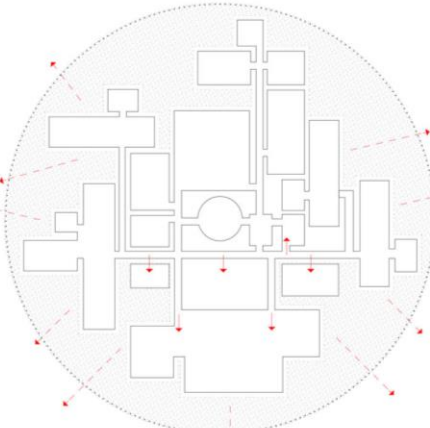
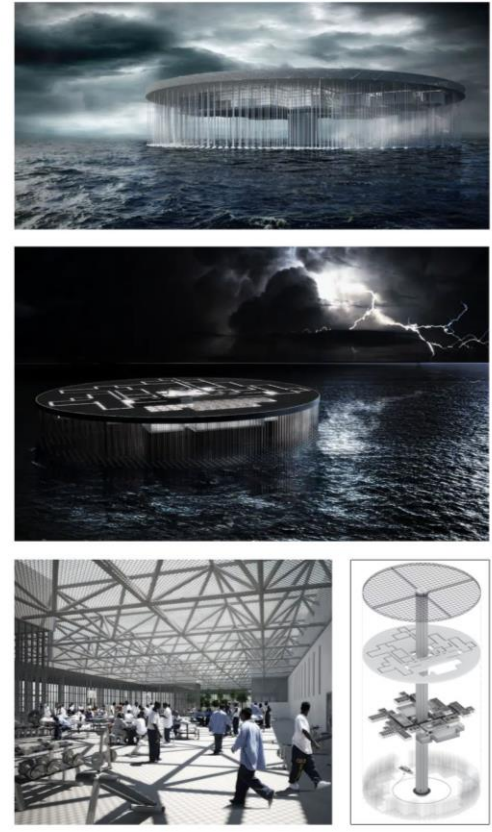
Ortak kat planı

Kule planı

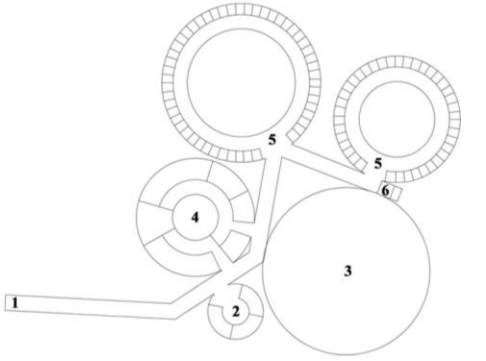
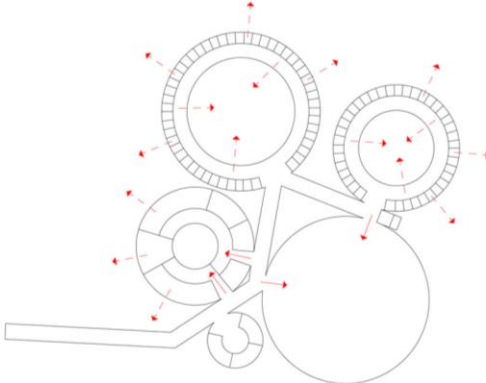
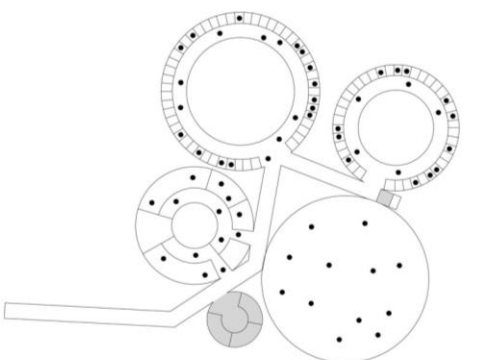
Semboller:

— · — · — Çevre sınırı	— · — · — Görsel erişim	■ Kontrol Alanı	● Gözetleyen
— Bina sınırı	— Fiziksel erişim	□ Hücre/Oda	● Gözetlenen

Tablo 4.7 New Ocean Platform Prison-Buoy Prison

4.2.2.1.2 Buoy Prison	
Yarışma adı: New Ocean Platform Prison Yarışma yeri: Pasifik Okyanusu Yarışma yılı: 2013 Yarışma türü: Uluslararası, açık, tek aşamalı, mimari fikir yarışması Düzenleyen: [AC-CA] Architectural Competitions Ödül: İkinci ödül Tasarlayan: Kristijonas Skirmantas, Povilas Zakauskas, Tomas Vaiciulis Güvenlik sınıfı: Belirtilmemiş Kapasite: Belirtilmemiş	Yerleşim planı: 1- Düşey sirkülasyon 2- Hücre blokları 3- Servis alanları 4- Yönetim ve güvenlik bölümü 5- Eğitim bölümü 6- Egzersiz alanı 7- Ziyaret bölümü
Anahtar kavramlar: -Modüler tasarım -Yenilenebilir enerji kullanımı -Mahkumların tasnif edilmesi -Tipik güvenlik elemanlarına karşı eleştiri -Gün ışığının grafiksel kullanımı	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Bina sınırı	— Görsel erişim — Fiziksel erişim ■ Kontrol Alanı □ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen

Tablo 4.8 New Ocean Platform Prison-Atoll Prison

4.2.2.1.3 Atoll Prison Yarışma adı: New Ocean Platform Prison Yarışma yeri: Pasifik Okyanusu Yarışma yılı: 2013 Yarışma türü: Uluslararası, açık, tek aşamalı, mimari fikir yarışması Düzenleyen: [AC-CA] Architectural Competitions Ödül: Üçüncü ödül Tasarlayan: Ariel Hakel, Tomas Sanchez, Miguel Minond Güvenlik sınıfı: Belirtilmemiş Kapasite: Belirtilmemiş Anahtar kavramlar: -Sürdürülebilirlik -Köşesiz formlar -Doğayla uyumlu tasarım -Kontrol kulesi	Yerleşim planı: 1- Giriş 2- Yönetim ve ana güvenlik bölümü 3- Açık egzersiz alanı 4- Sosyal tesis (Eğitim, yemekhane, ziyaret bl.) 5- Hücre blokları 6- Gözetleme kulesi
Görseller:	Mahkum-çevre ilişkisi: Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — · — Çevre sınırı — · — Görsel erişim — · — Kontrol Alanı — · — Gözetleyen — — Bina sınırı — — Fiziksel erişim — — Hücre/Oda — — Gözetlenen	

Tablo 4.9 New Ocean Platform Prison-Outsiders.in Prison

4.2.2.1.4 Outsiders.in Prison Yarışma adı: New Ocean Platform Prison Yarışma yeri: Pasifik Okyanusu Yarışma yılı: 2013 Yarışma türü: Uluslararası, açık, tek aşamalı, mimari fikir yarışması Düzenleyen: [AC-CA] Architectural Competitions Ödül: Mansiyon ödülü Tasarlayan: Humberto Conde, Filipe Ramalho, Joana Alvarez, Sofia Pacheco Güvenlik sınıfı: Belirtilmemiş Kapasite: Belirtilmemiş	Yerleşim planı: 1- Giriş 2- Ana güvenlik bölümü 3-Ziyaret bölümü 4-Yemekhane 5- Servis alanları 6- Hücre blokları 7- Eğitim ve egzersiz bölümleri 8-Yüksek güvenli bölüm 9- Personel alanı 10- Yeşil alan 11- Gözetleme kulesi
Anahtar kavramlar: -Yenilenebilir enerji kullanımı -Küre formu -Mahkuma tanıdık bir ortam sunma -Zaman sembolü -Umut	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Bina sınırı — Görsel erişim — Fiziksel erişim ■ Kontrol Alanı □ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen	

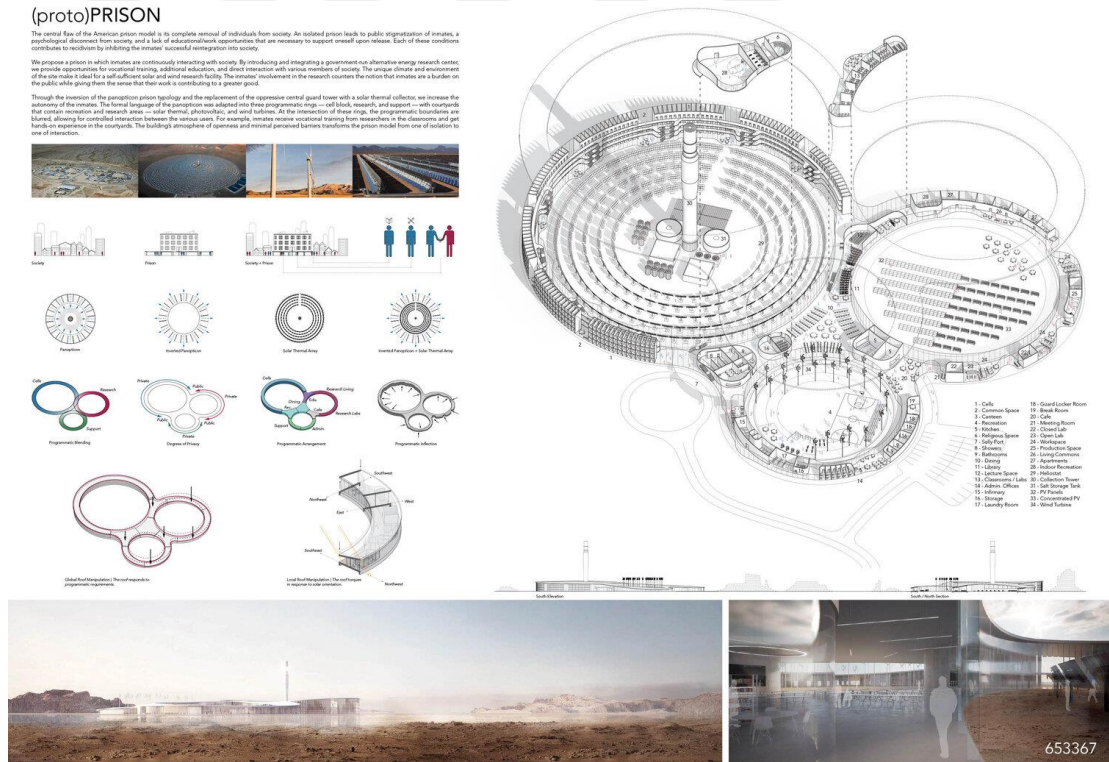
4.2.2.2 Prison Puzzle

2013 yılında İsveçli mimar Per Linde tarafından kurulan Combo Competitions, mimarlar, tasarımcılar ve öğrenciler için uluslararası fikir yarışmaları düzenlemektedir. Mimarlığın, belirli bir kapsamın dışında kalan sorunları çözebilecek bir araç olarak kullanılmasına teşvik eden Combo Competitions, 2016 yılında Prison Puzzle adlı uluslararası mimari fikir yarışmasını düzenlemiştir. Etik gerekçelerle uzak durmak yerine yüzleşilmesi gereken konulardan biri olan hapisaneler üzerine düşündüren bu yarışmada, mevcut sistemdeki bazı problemler belirlenmiş ve yarışmacılara bazı sorular sorularak henüz doğru bir cevap bulamamış olan bu soruna çözüm aranmıştır. Ayrıca yarışmacılardan, serbest kalan mahkûmların tekrar suç işleme oranlarının düşürülmesi için hapisaneler ile doğrudan ilişkili, mahkûm, mağdur ve toplum gibi aktörler arasındaki etkileşimi de göz önünde bulundurmaları beklenmektedir. Yarışmada proje alanı, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Arizona çölü olarak belirlenmiştir. Burada istenen, 500 kişi kapasiteli ve orta güvenli bir hapisane tasarımıdır (Combo Competitions, bt).

4.2.2.2.1 (Proto) Prison (Birinci Ödül)

Projede ilk olarak, bireyleri toplumdan tamamen uzaklaştırdıkları gerekçesiyle Amerika'daki cezaevi modelleri eleştirilmiştir. Bütünüyle yalıtılmış olan bir hapisanenin mahkûm üzerinde toplumda damgalanma ya da psikolojik kopukluk gibi bir takım negatif etkiler oluşturacağını ve olumsuz koşulların, mahkûmların serbest kaldıktan sonraki yaşamlarında toplumla entegrasyonlarını engelleyerek onları yeniden suça yönlendirebileceği öne sürülmüştür. Buradan yola çıkarak tasarım ekibi mahkûmun toplumla sürekli etkileşimde olabileceği bir cezaevi yapısı önermiştir. Bu hapisane aynı zamanda devlet tarafından işletilecek bir alternatif enerji araştırma merkezi olarak kurgulanacak, böylelikle mahkûmlara hem mesleki eğitim verilecek hem de toplumun çeşitli üyeleriyle doğrudan iletişim fırsatı sunacaktır. Proje alanı, ortamı ve iklimi göz önünde bulundurulduğunda spesifik olarak güneş ve rüzgâr enerjilerini araştırmaya yönelik bir tesis için ideal bulunmuştur. Önerilen sistem, mahkûmların araştırmalara katılımlarını sağlayacak ve onlara çalışmalara yarar sağladıklarını hissettirecektir.

Hapishane bir araya getirilmiş üç halka şeklinde tasarlanmıştır ve bunlar hücreler, araştırma alanları ve destek bölümlerinden oluşmaktadır. Bu halkaların kesişim yerlerinde tüm kullanıcıların, kontrollü bir şekilde, etkileşime geçebilmeleri için ortam sağlanmıştır. Ayrıca projede panoptikon cezaevi tipolojisinin baskıcı sistemine de gönderme yapılmış ve bu model tersine çevrilerek, panoptikondaki merkezi gözetleme kulesinin yeri bir güneş enerjisi kolektörü ile değiştirilmiştir. Avlunun merkezine yerleştirilen kolektörün çevresine güneş panelleri ve rüzgâr türbinleri konumlandırılmıştır. Önerilen kurguya göre mahkûmlar atölyelerde mesleki eğitimler alacaklar ve avluda da uygulama yaparak deneyim kazanacaklardır. Oluşturulan açık atmosfer ve minimum düzeyde tutulan engeller ise mahkûma ‘soyutlanmadığı ve toplumla etkileşimde bulunabildiği’ bir hapishane modeli sunmaktadır (Şekil 4.31) (Tablo 4.10) (Combo Competitions, bt).

Şekil 4.31 Prison Puzzle-(Proto)Prison adlı projenin poster (Combo Competitions, bt)

4.2.2.2.2 To the Moon and Back Again (İkinci Ödül)

Projede, hapsedilmenin birey üzerindeki en belirgin etkilerinden birinin mahkûm ve toplum arasındaki bağlantısızlık olduğu öne sürülmüştür.

4.2.2.2.3 *Borderless Prison (Üçüncü Ödül)*

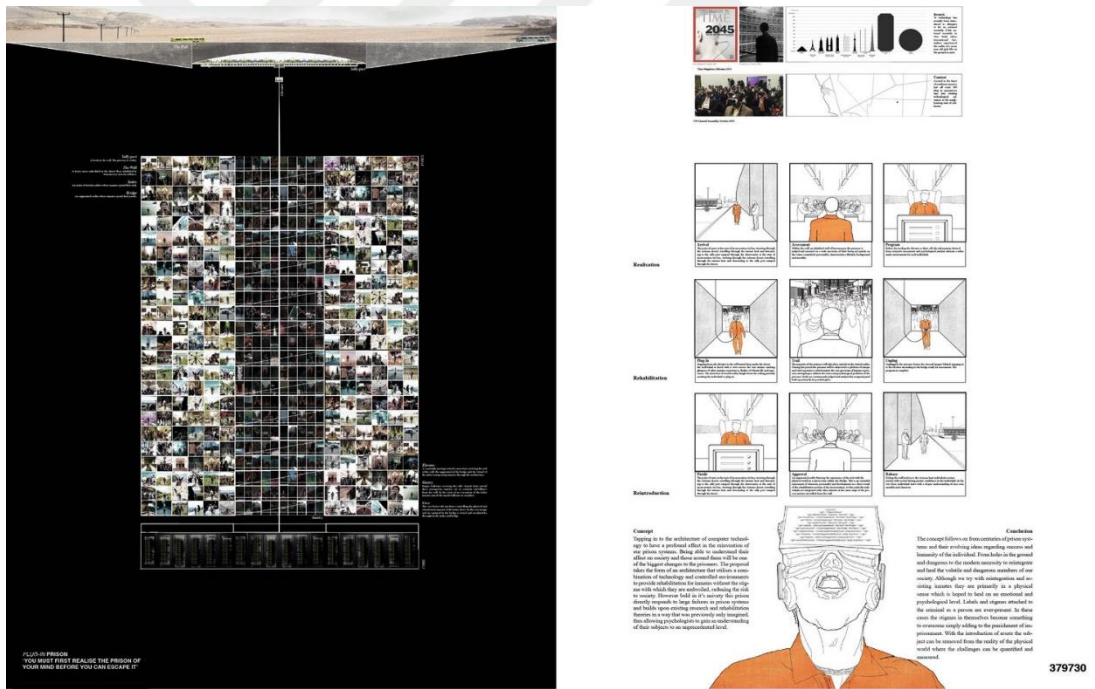
Projede Amerika'daki mahkûm sayılarının artış hızına bağlı olarak cezaevlerinin aşırı kalabalıklaşmasına dikkat çekilmiştir. Mevcuttaki gergin ve statik modeller kusurlu bulunmuş, hapishane sisteminin sıfırdan düşünülmesi gerektiği öne sürülmüştür. Tasarım ekibinin mevcut modellerde kusurlu ve dengesiz bulunduğu üç ana unsur, mahkûmların gözetimi, eğitim programları ve takip programları şeklinde sıralanmıştır. Proje ulusal ceza sistemini bir bütün olarak yeniden düşünme fikrini sunmuştur. Bu öneriye göre hapishaneler, ilerici bir ideolojiye sahip, yeni ve dinamik hapishane ağını oluşturan birer makine haline gelmektedir. Bu süreçte mahkûmun eğitimine ve takibine öncelik verilmesi planlanmıştır. Tasarımda programı içeriğe bağlayacak ve arazide bölgesel hat oluşturacak yatay bir platform önerilmiş ve bu önerinin, proje alanı olan çöldeki bazı avantajları ön plana çıkarabileceği belirtilmiştir. Önerilen bölgesel hat sayesinde 'kimseye ait olmayan toprakların' somut ve ölçülebilir bir alana dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Tasarlanan yatay platform üst örtüsü aracılığıyla yarı açık bir mekâna dönüşmektedir ve kullanım esnekliği sağlayarak yeni bir yaşam tarzının ve çeşitli faaliyetlerin gelişmesine ortam sağlamaktadır. Öte yandan çöldeki geniş mesafeler avantaja çevrilerek hapishanedeki sosyal ve mesleki faaliyetler için sınırsız bir alan olarak görülmüştür. Mahkûmun kontrol edilebilmesi açısından farklı güvenlik düzeylerine sahip olan ve grid sisteminde yerleştirilen birimler tasarlanmıştır. Arazinin sınırsızlığı bir sınır olarak görüldüğünden hapishaneyi çevreleyen fiziksel bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca hareketli bir kontrol kulesi aracılığıyla mahkûmların gözetlenmesi düşünülmüştür (Şekil 4.33) (Tablo 4.12) (Combo Competitions, bt).

Herkese aynı yöntemin uygulanmasının sağlıklı sonuçlar üretemeyeceğinin savunulduğu projede, cezaevinde geçirilen sürenin cezanın ötesinde, suçluyu düzeltmenin de bir yolu haline gelmesi amaçlanmıştır. Önerilen çözüme göre süreç üç aşamaya ayrılmaktadır ve bu sayede mahkûmun her aşamada farklı gelişmeler kaydedeceği öngörülmüştür. Bu aşamalar sırasıyla arınma, alışma-itaat etme ve dışarıya hazırlık (submersion, submission ve preparation) şeklindedir. Birinci aşamanın esin kaynağı panoptikon modelidir. Merkezde bulunan bir gözlem kulesi sayesinde tüm mahkûmlar kontrol altında tutulmaktadır. Bu aşamada hücreler tek kişiliktir ve bu sayede mahkûm kendini, alçakgönüllülük, sakinlik ve meditasyon için eğitebilecektir. Kısa sürecek olan ilk aşamanın ardından mahkûm, çalıştırıldığı veya başka faaliyetlerle otorite altında tutulduğu ikinci aşamaya getirilmektedir. Mahkûmların ikinci aşamada bulunacakları yer onların kültürel ve manevi anlamdaki hislerine karşılık gelebilecek, ‘dünya üzerindeki herhangi bir yer’ olacaktır. Bu aşamada bireyler becerilerine göre ayrılmaktadırlar. En uzun sürecek aşama olan ikinci aşamada, mahkûmlara ahlaki açıdan eğitici bir ortam sunulması hedeflenmektedir. Bu aşamada bulunacakları yerin bir hapisane değil de herhangi bir yer olmasının sebebi ise oraya bağlanma ve geri dönmeyi isteme durumlarının önüne geçilmesidir. Üçüncü aşamada ise mahkûmlar tekrar bir panoptikon modeline taşınmaktadırlar. Ancak burada ilk aşamadaki panoptikondan farklı olarak ortadaki gözlem kulesi kaldırılmış ve yerine geniş bir yeşil alan bırakılmıştır. Yine ilk aşamadan farklı olarak küçük ve tek kişilik hücrelerin aksine geniş ve birbirleriyle etkileşim halinde olacakları alanlar oluşturulmuştur. Cezalarının son zamanlarını geçirecekleri bu bölüm, serbest kaldıktan sonraki yaşamlarının bir simülasyonu olarak görülmüştür. Sonuç olarak birey, zihnen değiştirilip teşvik edilecek ve serbest kaldıktan sonra buraya geri dönmeyi istemeyecektir. Hapishanenin, hayatı farklı bir şekilde tatmaları için onlara farklı yaşam koşulları sunması ve dışarıda kuracakları yeni yaşamları için motive etmesi istenmektedir. Mahkûmun durumuna ve toplumla olan sorununa manevi bir bakış açısı sunan Catharsis adlı proje, insan davranışları ve hapsedilme ile ilgili kaderin analiz edilmesi beraberinde çoğunlukla tesis dışında geçirilen bir ceza süreci önermektedir (Şekil 4.34) (Tablo 4.13) (Combo Competitions, bt).

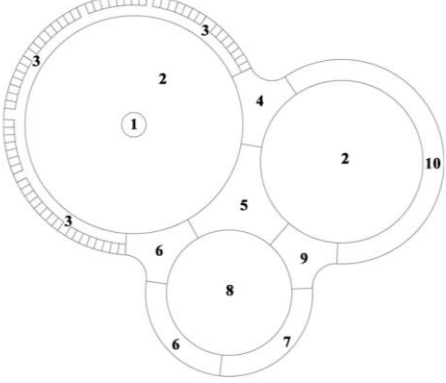
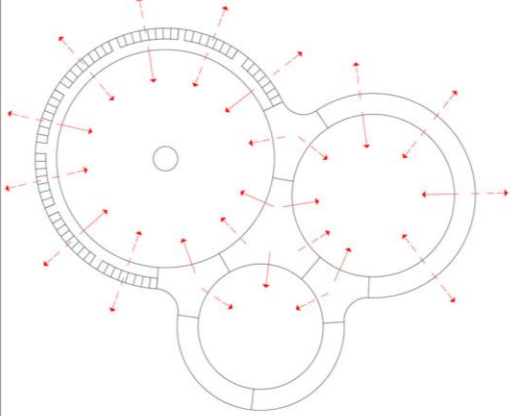
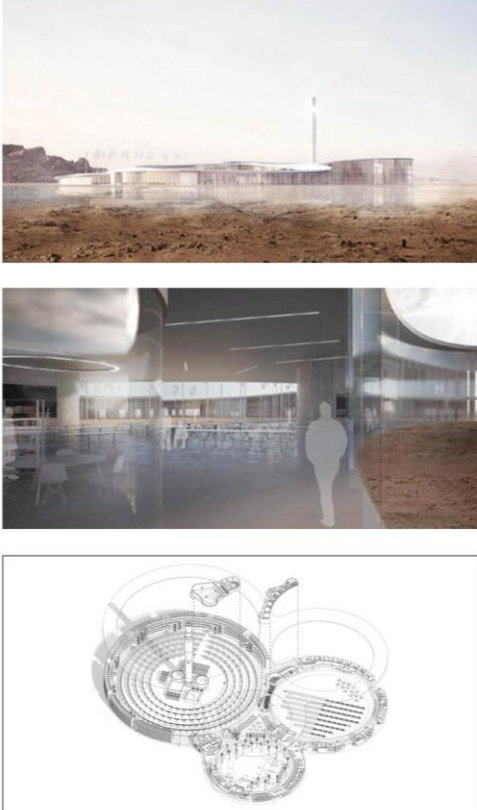
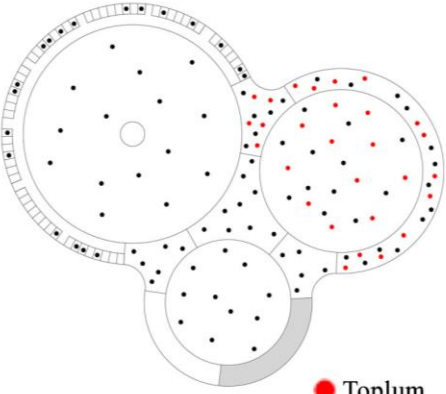

Simülasyon içinde oluşturulan toplumda yaşayacak olan mahkûmun çevresindeki her şey rehabilitasyonu için uyarlanmıştır. Önerilen sanal gerçeklik aynı zamanda, daha hapsedilme sürecindeyken, yeniden suç işleme eğilimlerinin de doğrudan test edilebileceği bir cezai programı sunmaktadır. Ceza süreci, farkındalık, rehabilitasyon ve yeniden tanımlanma olmak üzere üç ana aşamaya ayrılmıştır. Bu aşamalar da kendi içinde bazı evreler içermektedir. İlk kısım olan farkındalık aşamasında mahkûm gelir, genel durumu değerlendirilir ve bu doğrultuda bir program oluşturulur. Devamında, rehabilitasyon aşamasında birtakım cihazlar beraberinde sanal gerçekliğe uygun hale getirilir, simülasyona dahil olur ve süreç sonunda cihazlardan ayrılır. Son aşamada ise, şartlı olarak tahliye edilir ve yeniden suç eğiliminde olup olmayacağı test edilir. Onaylandığı takdirde serbest kalır ve özgürlüğünü tekrar elde etmiş olur (Şekil 4.35) (Tablo 4.14) (Combo Competitions, bt).

Şekil 4.35 Prison Puzzle-Plug-In Prison adlı projenin poster (Combo Competitions, bt)

Tablo 4.10 Prison Puzzle-(Proto) Prison

4.2.2.2.1 (Proto) Prison Yarışma adı: Prison Puzzle Yarışma yeri: ABD, Arizona Yarışma yılı: 2016 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: Combo Competitions Ödül: Birinci ödül Tasarlayan: Alex Warr and Zach Walters Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 500 kişi	Yerleşim planı: 1- Enerji kolektörü 2- Güneş panelleri, rüzgar türbinleri 3- Hücre blokları 4-Eğitim 5- Yemekhane 6- Servis alanları 7- Yönetim ve güvenlik bölümü 8- Rekreasyon alanı 9- Kafe 10- Araştırma ve çalışma bölümü
Anahtar kavramlar: -Toplumla etkileşim -Alternatif enerji çalışmaları -Mesleki eğitim -Panoptikon eleştirisi -Esnek güvenlik önlemleri	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi: ● Toplum
Semboller: — Çevre sınırı — Bina sınırı	— Görsel erişim — Fiziksel erişim ■ Kontrol Alanı ■ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen

Tablo 4.11 Prison Puzzle-To the Moon and Back Again

4.2.2.2.2 To the Moon and Back Again	
Yarışma adı: Prison Puzzle Yarışma yeri: ABD, Arizona Yarışma yılı: 2016 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: Combo Competitions Ödül: İkinci ödül Tasarlayan: Lina Aakerøy, Wenzel Mielke, Elias Solberg, Charlotte Hoaas Güvenlik sınıfı: Orta güvenliikli Kapasite: 500 kişi	Yerleşim planı: 1- Yönetim ve güvenlik bölümü 2- Ziyaret bölümü 3- Revir 4- Yüksek güvenliikli bölüm 5- Düşük güvenliikli bölüm 6- Atölyeler 7- Orta güvenliikli bölüm 8- Eğitim 9- İbadethane 10- Açık egzersiz alanı
Anahtar kavramlar: -Kentsel çevre taklidi -Sosyalleşme -Rahatsız edici olmayan fiziksel sınırlar -Avlulu kurgu -Mahkumların tasnif edilmesi	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Görsel erişim — Kontrol Alanı — Gözetleyen — Bina sınırı — Fiziksel erişim — Hücre/Oda — Gözetlenen	

Tablo 4.12 Prison Puzzle-Borderless Prison

4.2.2.2.3 Borderless Prison

Yarışma adı: Prison Puzzle

Yarışma yeri: ABD, Arizona

Yarışma yılı: 2016

Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması

Düzenleyen: Combo Competitions

Ödül: Üçüncü ödül

Tasarlayan: Emmanuelle Agustoni, Konstantinos Katsas, Sergio Antonio Torres Escobar

Güvenlik sınıfı: Orta güvenlikli

Kapasite: 500 kişi

Anahtar kavramlar:

-Sınırsızlığın sınır olarak kullanılması

-Eğitim

-Modüler tasarım

-Kontrol kulesi

Yerleşim planı:

1- Mahkum bölümleri ve ortak alanlar

2- Hareketli gözetleme kulesi

Mahkum-çevre ilişkisi:

Mahkum-gözetim ilişkisi:

Görseller:

Semboller:

— — — Çevre sınırı

— — — — — Görsel erişim

■ Kontrol Alanı

● Gözetleyen

— — — Bina sınırı

— — — — — Fiziksel erişim

□ Hücre/Oda

● Gözetlenen

Tablo 4.13 Prison Puzzle-Catharsis

4.2.2.2.4 Catharsis

Yarışma adı: Prison Puzzle
Yarışma yeri: ABD, Arizona
Yarışma yılı: 2016
Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması
Düzenleyen: Combo Competitions
Ödül: Mansiyon ödülü
Tasarlayan: Alžbeta Barančíková
Güvenlik sınıfı: Orta güvenlikli
Kapasite: 500 kişi

Anahtar kavramlar:

- Aşamalı ceza süreci
- Panoptikon eleştirisi
- Ahlaki gelişim
- Cezanın bir bölümünün tesis dışında sürdürülmesi

Görseller:

Semboller:

- Çevre sınırı
- Bina sınırı
- Görsel erişim
- Fiziksel erişim

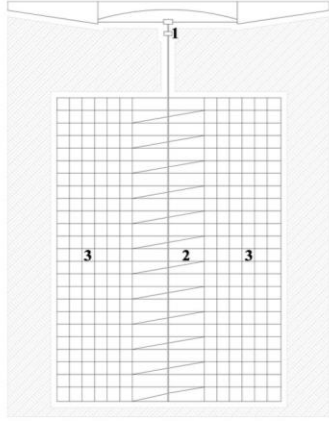
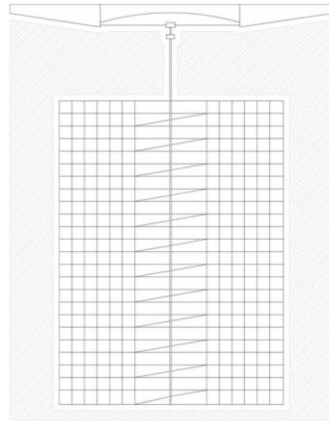
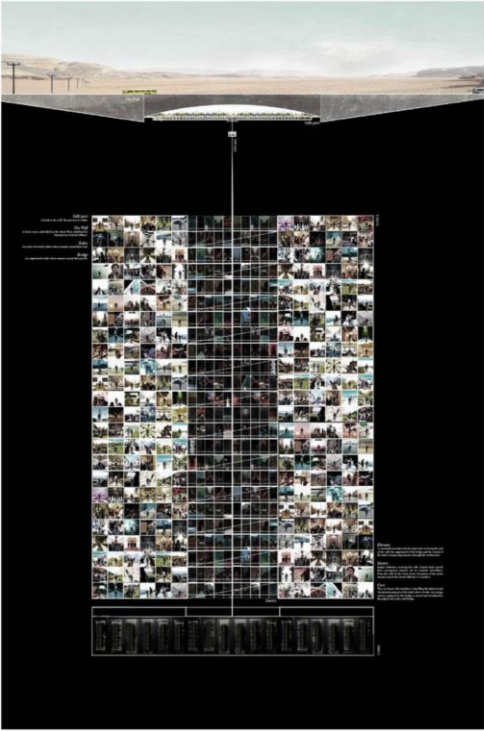
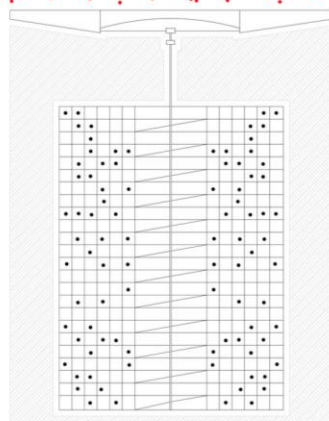
Yerleşim planı:

1- Gözetleme kulesi 2- Hücreler 3- Rekreasyon alanı 4- Ortak bölümler

Mahkum-çevre ilişkisi:

Mahkum-gözetim ilişkisi:

Tablo 4.14 Prison Puzzle-Plug In Prison

4.2.2.2.5 Plug-In Prison	
Yarışma adı: Prison Puzzle Yarışma yeri: ABD, Arizona Yarışma yılı: 2016 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: Combo Competitions Ödül: Mansiyon ödülü Tasarlayan: Michael Macfarlane, Adam Telfer Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 500 kişi	Kesit: 1- Asansör 2- Sirkülasyon alanı 3- Mahkum birimleri
Anahtar kavramlar: -Yeraltına yerleşim -Aşamalı ceza süreci -Sanal kontrol -Farkındalık	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi: ● Toplum
Semboller: — Çevre sınırı — Bina sınırı — Görsel erişim — Fiziksel erişim	■ Kontrol Alanı □ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen

4.2.2.3 Switching Prisons

2018 yılında kurulan Hindistan merkezli yarışma platformu ‘UNI Architectural Competitions’ mimarlar, tasarımcılar ve mimarlık öğrencilerine yönelik uluslararası fikir yarışmaları düzenlemektedir. 2019 yılında Switching Prisons adlı uluslararası mimari fikir yarışmasını düzenleyen platform, proje alanı olarak Hollanda’nın Lahey kentinde, şehre yakın düz bir arazi olarak belirlemiştir. Katılımcılardan, fiziksel olmayan/siber suçlardan hüküm giymiş mahkûmlar için 500 kişilik orta güvenlikli bir cezaevi tasarımı beklenmektedir (Uni.xyz, bt).

4.2.2.3.1 Botanical Exchange (Birinci Ödül)

“Siber suçun yeri yoktur, siber suçluların kimliği yoktur” mottosuyla başlayan projede, çiftçilik, tarım ve zanaatkarlık gibi somut işlere odaklanılarak, siber suçlularda fiziksel olarak alan, benlik ve topluluk duygularının oluşturulması hedeflenmektedir. Tasarım ‘açık sera’ konseptine göre şekillenmiştir. Birbiriyle farklı noktalardan temas halinde olan dört bina yan yana konumlandırılmış ve orta kısımlarına şerit halinde iki tane sera yerleştirilmiştir. Seraların temaları farklıdır ve programlı değişim yoluyla öğrenmeyi kolaylaştırmak ve mahkûmları sosyalleştirebilmek adına bölümler arasında forum adı verilen ortak alanlar kurulmuştur. Ayrıca mevcut birçok hapishanenin katı koşullarına yanıt olarak zemin katta, seraların arasında ve ortak alanlarda, mekânı yumuşatacağı düşünülen peyzaj manzaraları oluşturulmuştur. Hapishane, güvenlik açısından, geleneksel Hollanda tarzında bir yarım duvarla çevrelenmiştir. Bu duvar, mahkûmun manzarayla olan görsel temasını koruyacak kadar alçak, olası firarların önüne geçebilecek kadar da yüksektir. Katılımcı, hapishane güvenliğinin sadece fiziksel önlemlerle sağlanamayacağını, aslında güvenliğin büyük bir kısmını, gardiyanlar ve mahkûmlar arasındaki sosyal ilişkilerin ve güven duygusunun oluşturduğunu savunmaktadır. Her beş mahkûmla bir gardiyan ilgilenmektedir ve gardiyanlar, mahkûmlarla ilişkilerinin düşmanca değil, karşılıklı güven duygusu oluşturacak şekilde olması için teşvik edilmektedirler (Şekil 4.36) (Tablo 4.15) (Uni.xyz, bt).

Şekil 4.36 Switching Prisons-Botanical Exchange adlı projenin posteri (Uni.xyz, bt)

4.2.2.3.2 *Communiversity (İkinci Ödül)*

‘Topluluk’ konseptinin önerildiği projede, mahkumlara katılımcı olarak hitap edilmiştir. Öneriye göre katılımcıları iyileştirebilmek için eğitime ve topluluk bilincine odaklanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, sosyal eğitim sağlayan bir reform tesisi oluşturulması hedeflenmiştir. Tesiste, proje bazlı ekip çalışmaları aracılığıyla toplumun refahına nasıl olumlu katkıda bulunulabileceği keşfedilmektedir. Katılımcı burada cezası süresince, üniversite eğitimine benzer olarak, birlikte öğrenme ve gerçek problem çözme projelerine dahil olmaktadır. Hapishanedeki ilk bölüm yüksek güvenli olacak şekilde kurgulanmıştır, bu bölümden uzaklaştıkça güvenlik seviyesi ve kısıtlamalar azaltılmaktadır. Ceza süreleri boyunca eğitimlerde ve projelerde gösterdikleri başarılar doğrultusunda katılımcılar, ilk bölümden, daha az güvenlik önlemlerinin olduğu bölümlere geçme hakkı kazanırlar. Ceza süresi tamamlandığında gösterilen başarı, katılım ve geline nokta yeterli bulunduğu takdirde, artık rehabilitasyon süreci tamamlandığından, katılımcı bu tesisten mezun olmaya hak kazanmakta, yani serbest bırakılmaktadırlar. Ceza sürecinin aşamalara bölündüğü üniversite konseptinde katılımcılar ilk olarak ‘odak’ kısmına getirilirler ve ilk zamanlarında savunmasız ya da saldırgan olma durumlarına karşı daha fazla gözetim altında tutulmaktadırlar. İkinci aşamada ‘küme’ kısmına getirilerek burada öğrenmeye ve sosyal ortamlara alıştırılır. Üçüncü aşama olan ‘kampüs’ kısmında kendi kendine yetebileceği bir yaşam sunulmakta ve eğitimlerine devam ettirilmektedir. Son aşamadaki ‘topluluk’ konseptine geçildiğinde ise gözetim ve güvenlik önlemleri oldukça azaltılarak kentsel doku içerisindeki yaşam alanlarına yerleştirilmekte ve dışarıdaki hayata hazırlanmaktadır. Projede öngörülen gelecek senaryosu, uzun vadede bilim ve teknolojinin daha da ilerlemesiyle beraber dünyaya daha bilinçli bakılabileceği, oluşan bilinç beraberinde psikolojik ve ekonomik ihtiyaçların daha sürdürülebilir yollarla karşılanacağı yönündedir. Bu senaryoya cezaevleri özelinde bakıldığında ise, sürdürülebilir bir hapsedilme ve rehabilitasyon anlamına geldiği belirtilmiştir. Ayrıca ‘artan cezaevi nüfuslarından dolayı tesis maliyetlerinin de arttığı’ konusuna değinen tasarım ekibi, hapishanelerde yapıcı yaklaşım, öğrenme ortamı ve yaşanabilir alanlar aracılığıyla sağlanan aktif rehabilitasyonun masrafsız olacağını ifade etmiştir (Şekil 4.37) (Tablo 4.16) (Uni.xyz, bt).

Şekil 4.37 Switching Prisons-Communiversity adlı projenin posterini (Uni.xyz, bt)

4.2.2.3.3 *Behind the Walls: A Canopy for Repentance (Üçüncü Ödül)*

Tasarım ekibi hapishaneyi, cezalandırıcı yönünün ötesinde, mahkûmun kendisini topluma yeniden tanıtmaya izin veren bir yer olarak görmektedir. Projede, mahkûmun tek başına geliştiremeyeceği becerileri destek alarak geliştirmesine yardım eden, insancıl bir hapishane önerilmektedir. Hapishaneleri aynı zamanda iyi bir sosyalleşme vektörü olarak gören projenin ana fikri, mahkûm ve doğa arasında bir bağ oluşturarak mahkûmun yaşam ortamını iyileştirmek ve küçük topluluklar oluşturarak sosyalleşmelerini sağlamaktır. Proje bir kampüs şeklinde kurgulanmıştır ve tasarım programı kütlelere ayrılmıştır. Bölümler, mekanların kolay okunabilmesi adına, basit şekillere karşılık gelen yapılardan oluşmaktadır. Ayrıca kampüs yerleşimindeki ana fikir mahkûmları, günlük faaliyetlerini gerçekleştirmeleri için hücrelerinden çıkmaya zorlamaktır. Konaklama bakımından ise, mahkûmların tek kişilik hücrelerde değil, küçük topluluklar halinde oda arkadaşlarıyla birlikte kalmaları planlanmıştır. Yedi mahkûm ve bir gözetleme memurunun kalması için toplam alanı 100 m² olan iki katlı standart modüller tasarlanmıştır. Mahkûm sayısına göre bu modüller yatayda ve düşeyde birbirlerine eklenmektedir. Ayrıca, zemin katın boş bırakılması ve mahkûmlara geniş bir yeşil alan sunulması amacıyla, bu bölümlerin tamamı yerden yükseltilmiştir. Modüllerden ortak alanlara geçişin sorunsuz olması adına her birime, köprüler aracılığıyla, bağlantı hatları kurulmuştur. Modüllerin merkezinde, oturma odası, yemek pişirme ve yemek yeme bölümleri gibi ortak alanlar bulunmaktadır. Bu alanlarda, ferah bir his oluşturma adına, galeri boşluğu tasarlanmıştır. Aynı zamanda tüm cepheler manzaraya yönelmekte ve mahkûmların doğa ile görsel temas kurması sağlanmıştır. Odalardaki açıklıklar, diğer modüllerin görüntülenmesini engelleyecek şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca modül yükseklikleri birbirlerinden farklı olacak şekilde tasarlanarak, odalar arası görsel iletişim önlenmiştir (Şekil 4.38) (Tablo 4.17) (Uni.xyz, bt).

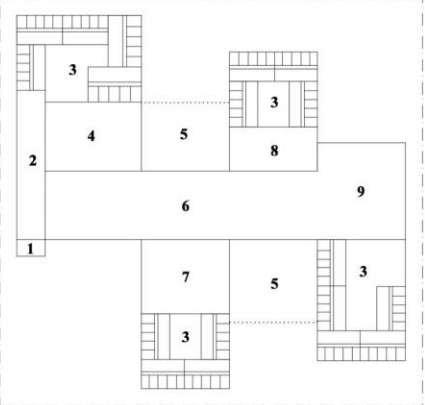
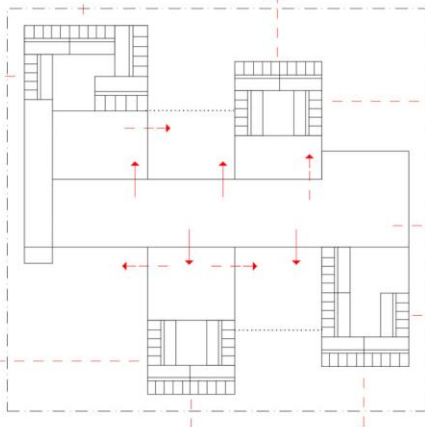
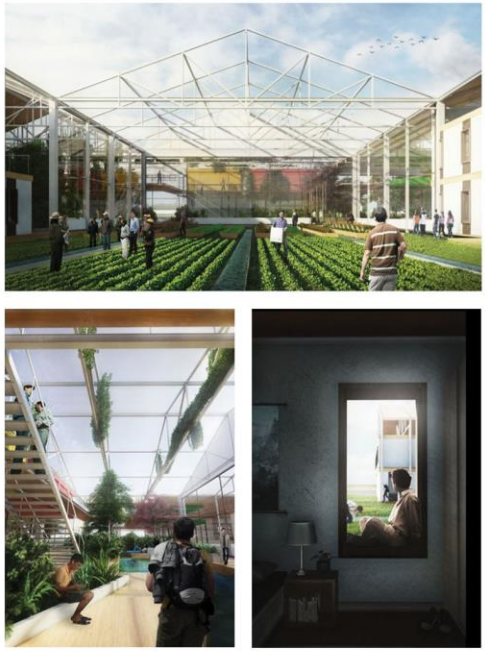
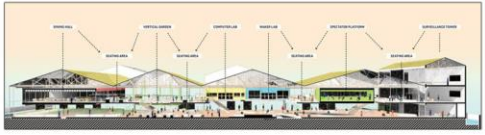
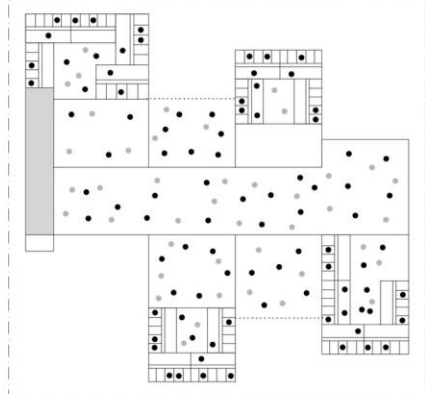

4.2.2.3.4 The Funnel (Mansiyon)

Bilişim suçlarına yönelik tasarlanacak olan bir tesisin, iyileşme ve dönüşüm unsurlarına dayanması gerektiği belirtilmiştir. Dönüşüm konsepti, bir Japon sanatı olan ‘kintsugi’ aracılığıyla anlatılmıştır. Kintsugi felsefesine göre, kırılan bir parça, utanılarak saklanmayı ya da çöpe atılmayı hakketmemektedir. Söz konusu parça kırıldığı yerlerden birleştirilmekte ve birleştirilirken altın tozu ile reçine karışımı kullanılmaktadır. Böylelikle gizlenmek yerine onarılıp daha değerli bir hale getirilerek sergilenmektedir. Buradan yola çıkan tasarım ekibi, hapishanedeki mahkumları kırık parçalara benzeterek, onların da arka planda saklanmalarını değil, iyileştirilip daha değerli bir halde topluma karışmalarını önermektedir. Aynı zamanda, yarışma kapsamında belirlenen proje alanı, izole olduğu gerekçesiyle reddedilmiş, orası yerine kentin en hareketli ve en kalabalık bölgesine inşa edilmiştir. Buradaki amaç, hapishanenin göz önünde tutulması ve bu sosyal meselenin topluma sürekli hatırlatılmasıdır. Öte yandan projenin, bir hapishaneden ziyade, kamu yararı için siber güvenlik elemanları yetiştiren bir tesis şeklinde çalışması hedeflenmiştir. Düşeyde yükselen mimari bu doğrultuda dört bölüme ayrılmış ve mahkumlar buradaki süreçleri boyunca, gösterdikleri gelişime paralel olarak, farklı bölümlere taşınmaktadırlar. Yeni gelenler yapının en üst katlarındaki bölüme yerleştirilirler ve gelişim kaydettikçe alt katlardaki bölümlere geçmektedirler. Güvenlik önlemleri ise, üst katlarda maksimum düzeyde tutulmakta, alt katlara geldikçe kademeli olarak azaltılmaktadır. Hapishaneye getirilen mahkumlar öncelikle ilk bölüme gönderilmekte ve burada, yeteneklerinin belirlenmesi için testlere tabi tutulmaktadırlar. İlk bölümde konaklama için tek kişilik hücreler tasarlanmıştır. Burada geçirecekleri süre dolduktan sonra ikinci bölümde olan ‘dönüşüm’ aşamasına taşınmaktadırlar. Önceki aşamada test edilen yetenekleri doğrultusunda eğitimlere yönlendirilmektedirler. Bu aşamada mahkumlar, topluluk fikrine alışmaları amacıyla, 32 kişilik koğuşlarda kalmaktadırlar. Yeterli performansı gösteren mahkumlar sonraki bölüme geçirilerek üçer kişilik odalara yerleştirilmekte, ayrıca dışarıdan gelen insanların da kabul edileceği ortak atölyelere katılma hakkı kazanmaktadırlar. Son bölüm olan yeniden doğuş aşamasında ise, eğitim ve rehabilitasyon süreçlerini tamamladıkları takdirde, serbest bırakılan mahkumlara, çalışma ve konaklama konularında destek verilmektedir (Şekil 4.39) (Tablo 4.18) (Uni.xyz, bt).

Tablo 4.15 Switching Prisons-Botanical Exchange

4.2.2.3.1 Botanical Exchange Yarışma adı: Switching Prisons Yarışma yeri: Hollanda, Lahey Yarışma yılı: 2019 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: UNI Architectural Competitions Ödül: Birinci ödül Tasarlayan: Cian Hrabı, Madeline Kim, Ardy Chang Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 500 kişi	Yerleşim planı: 1- Giriş 2- Güvenlik odası 3- Hücre blokları 4- Egzersiz alanı 5- Sera 6- Ortak alan (forum) 7- Eğitim 8- Dikey bahçe 9- Yemekhane
Anahtar kavramlar: -Çiftçilik, tarım, zanaatkarlık -Açık sera kurgusu -Mekanı yumuşatan yeşil alan manzaraları -Dinamik güvenlik (mahkum-gardiyan arasında pozitif ilişki) -Sosyalleşme	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Görse erişim — Kontrol Alanı — Gözetleyen — Bina sınırı — Fiziksel erişim — Hücre/Oda — Gözetlenen	

Tablo 4.16 Switching Prisons-Communiversality

4.2.2.3.2 Communiversality	
Yarışma adı: Switching Prisons Yarışma yeri: Hollanda, Lahey Yarışma yılı: 2019 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: UNI Architectural Competitions Ödül: İkinci ödül Tasarlayan: Russell Harding, Andrew Duffin, Anthea Doyle, Ewan Saunders, Mario Notaro, Kolo Chen Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 500 kişi	Yerleşim planı: 1- Giriş (Ziyaret bl. ve ana güvenli bl.) 2- Yüksek güvenli bölüm 3- Servis alanı ve güvenli 4- Orta güvenli bölüm 5- Düşük güvenli bölüm 6- Servis alanı, güvenli ve kafe 7- Serbest bölüm 8- Egzersiz alanları 9- Eğitim 10- Avlu
Anahtar kavramlar: -Topluluk bilinci -Kampüs kurgusu -Aşamalı ceza süreci -Eğitim	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — · — · — Çevre sınırı — · — · — Görsel erişim — · — · — Kontrol Alanı — · — · — Gözetleyen — · — · — Bina sınırı — · — · — Fiziksel erişim — · — · — Hücre/Oda — · — · — Gözetlenen	

Tablo 4.17 Switching Prisons-Behind the Wall: A Canopy for Repentance

4.2.2.3.3 Behind the walls: A Canopy for Repentance	
Yarışma adı: Switching Prisons Yarışma yeri: Hollanda, Lahey Yarışma yılı: 2019 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: UNI Architectural Competitions Ödül: Üçüncü ödül Tasarlayan: Sophie Renard, Benoît Idiart Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 500 kişi	Yerleşim planı: 1- Eğitim, atölye ve servis alanları 2- Açık egzersiz alanı 3- Yemekhane 4- Hücresel alanlar 5- Hobi bahçesi 6- Korum
Anahtar kavramlar: -Kampüs kurgusu -Doğa-mahkum arasındaki bağ kurma -Dinamik güvenlik (mahkum-gardiyan arasında pozitif ilişki) -Sosyalleşme	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Görse erişim — Kontrol Alanı — Gözetleyen — Bina sınırı — Fiziksel erişim — Hücresel alan — Gözetlenen	

Tablo 4.18 Switching Prisons-The Funnel

4.2.2.3.4 The Funnel Yarışma adı: Switching Prisons Yarışma yeri: Hollanda, Lahey Yarışma yılı: 2019 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: UNI Architectural Competitions Ödül: Mansiyon Tasarlayan: Christie Chin Güvenlik sınıfı: Orta güvenlikli Kapasite: 500 kişi	Kesit:
Anahtar kavramlar: -Kintsugi (kırılan parçalar hakkında bir Japon felsefesi) -Aşamalı ceza süreci -Mesleki eğitim -Serbest bırakılan mahkumlara sosyal destek	1- Giriş 2- Resepsiyon 3- Güvenlik bölümü 4- Yönetim 5- Eğitim 6- Mahkum odaları (toplulu) 7- Personel odaları 8- Çok amaçlı bölüm 9- Rehabilitasyon bölümü 10- Mahkum odaları (hücre) 11- Egzersiz alanı 12- Hapishane galerisi 13- Mahkum daireleri (4. bölüm için) 14- Market 15- Sirkülasyon 16- Siber atölyeler 17- Otopark
Görseller:	Mahkum-çevre ilişkisi: Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Bina sınırı — Görsel erişim — Fiziksel erişim ■ Kontrol Alanı □ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen	● Toplum

4.2.2.4 Lock/Unlock

‘Arch8’ adlı yarışma platformu, mimarlık, tasarım ve mimari fotoğrafçılık alanında uluslararası yarışmalar düzenlemektedir. 2021 yılında Lock/Unlock adlı mimari fikir yarışmasını düzenleyen platform, proje alanı seçimini, belirli kriterler kapsamında, katılımcılara bırakmıştır. Seçilecek alanın, insan yoğunluğunun fazla olduğu merkezi bir yer, bir şehrin kenar mahallesi ya da tamamen uzakta izole bir yer olması istenmiştir. Katılımcılardan, kendi belirledikleri alanda, 50 kişilik orta güvenlikli bir cezaevi tasarımı beklenmektedir (Arch8, bt).

4.2.2.4.1 Malmö Prison Extension (Birinci Ödül)

Proje alanı olarak İsveç’in Malmö kentini belirleyen katılımcı, tercih sebebi olarak Kuzey Avrupa’daki yüksek suç oranlarını göstermiş ve projeyi Malmö’de bulunan bir yapıya eklenti olarak tasarlamıştır. Temelde, mahkûmun topluma kazandırılması ve ceza sürecini ailesinden uzaklaşmadan, onlarla bağlarını koparmadan tamamlaması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda, mahkumların kaldığı hücrelere bitişik birimler eklenmiştir. Hücreler ve aile birimleri arasındaki ortak duvarlar tamamen güvenlik camlarından oluşturulmuştur. Hapishanede güvenlik açısından, biri mahkumlar tarafından kullanılan, diğeri ise, bitişik birimlere erişim için aile üyeleri tarafından kullanılan, iki farklı düşey sirkülasyon hattı bulunmaktadır. Belirli zamanlarda aile fertleriyle kurulan görsel temasın, mahkumların iyileşme sürecinde olumlu etkileri olacağı düşünülmüştür. Mahkumların becerilerini geliştirmek ya da yeni beceriler edinmelerini sağlamak için eğitimler düzenlenen atölyeler tasarlanmıştır. Bu atölyelerdeki eğitimler sonucunda, tekstil, sebze, meyve, vb. gibi ürünler çıkarabilmektedirler. Hapishanenin zemin katında bu ürünlerin satılarak mahkumlar için gelire dönüştürülebileceği bir market bulunmaktadır. İkinci kata ise, bağlantılı hapishaneye ulaşım için bir geçiş alanı ve gardiyan odaları yerleştirilmiştir. Ayrıca çatı katında, yüksek duvarlarla çevrili bir açık alan düşünülmüştür. Malzeme olarak metal paneller ve cam kullanılmıştır. Metalin sert hava şartlarında eskidikçe renk değiştireceği düşünülmüş ve bu doğrultuda, mahkumların zorlu koşullarda değişen hayat hikayelerini temsil eden bir metafor olarak kullanılmıştır (Şekil 4.40) (Tablo 4.19) (Arch8, bt).

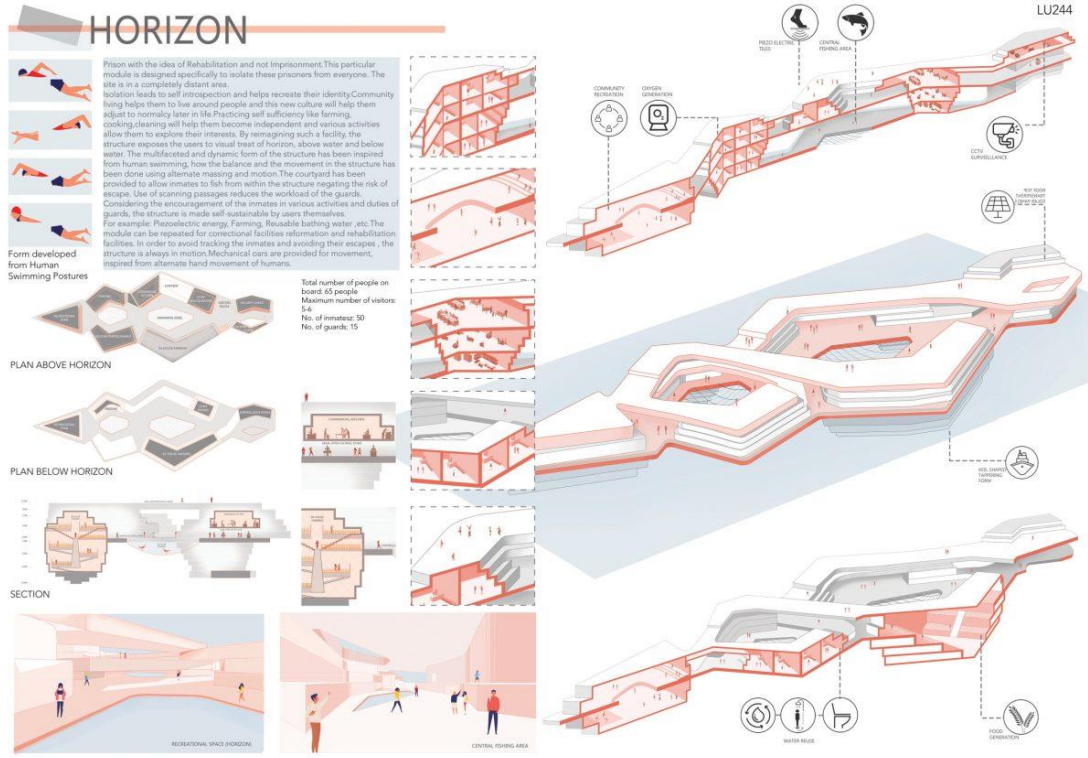

Şekil 4.40 Lock/Unlock-Malmö Prison Extension adlı projenin poster (Arch8, bt)

4.2.2.4.2 Horizon (İkinci Ödül)

Proje, hapis fikriyle değil rehabilitasyon fikriyle tasarlanmıştır. Temelde mahkumları dışarıdaki hayattan tamamen uzaklaştırmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda proje alanı olarak deniz ortamı seçilmiş ve yüzen bir hapishane önerilmiştir. Mahkumların burada iç dünyalarına yönelecekleri ve kendi kimliklerini yeniden bulacakları düşünülmüştür. Dışarıya karşı izole olan hapishanenin iç kısmında küçük bir topluluk oluşturulmuş ve mahkumların birbirleriyle sosyalleşebilmeleri sağlanmıştır. Toplu yaşam içinde mahkumlara, yemek ve temizlik gibi, kendilerine yetebilmelerine yönelik sorumluluklar verilmiştir. Ayrıca, yeni ilgi alanlarına yönlendirilerek, balıkçılık ve çiftçilik gibi uğraşlara teşvik edilmektedirler. Bu yüzen tesiste kullanıcılara, yatıştırıcı etkisinden dolayı, suyla ilgili çeşitli manzaralar sunulmuştur. Yapının çok yönlü ve dinamik formu ise, yüzen bir insan formundan esinlenilerek tasarlanmıştır. Ayrıca hapishanenin sürekli yüzen bir yapı olması, olası firarların ve takiplerin önüne geçeceğinden, dış kısımda ayrıca fiziksel bir bariyer tasarlanmamıştır.

Öte yandan hapishanenin, mahkumların çiftçilik, vb. aktiviteleri, su hareketlerinden enerji üretme ve deniz suyunu dönüştürerek kullanma gibi uygulamalar aracılığıyla, kendi kendini sürdürülebilir hale getirdiği belirtilmiştir (Şekil 4.41) (Tablo 4.20) (Arch8, bt).

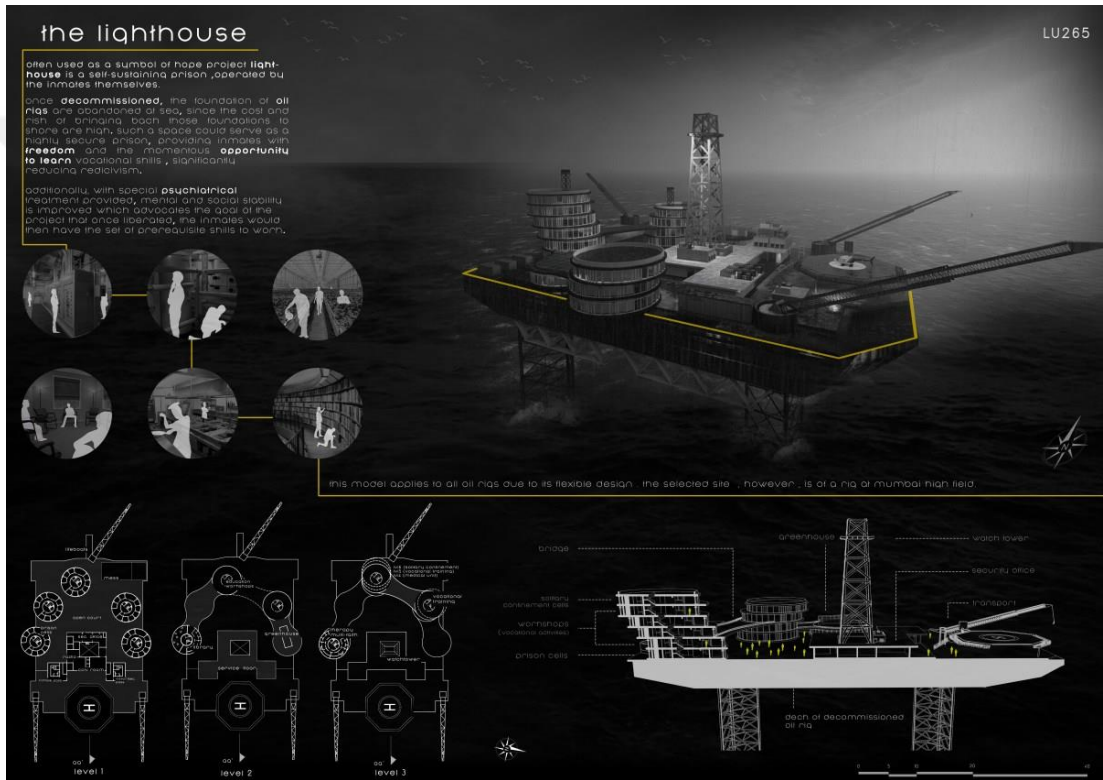

Şekil 4.41 Lock/Unlock-Horizon adlı projenin poster (Arch8, bt)

4.2.2.4.3 The Lighthouse (Üçüncü Ödül)

Proje alanı olarak Hint Okyanusu seçilmiştir. Tasarımda, petrol platformları örnek alınmış, okyanus tabanına bağlanmaları ve üstlerinde sadece bir güverte alanın bulunması, esnek bir hapishane üretimi açısından avantajlı bulunmuştur. Petrol platformlarının, hizmet dışı bırakıldıklarında toplanıp kıyıya taşınmaları oldukça maliyetli ve riskli olduğundan, genellikle denizlerde terk edildikleri ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, eski petrol platformlarının bu şekilde değerlendirilmesi önerilmiştir. Mahkumların meslek öğrenmelerine ve kendilerini sonsuzluğun ortasında özgür hissetmelerine de yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Ayrıca okyanusun sınırsızlığı hapishane için bir sınır niteliğinde olduğundan, çevrede herhangi bir fiziksel bariyer tasarlanmamış ve kullanıcılara kesintisiz bir manzara sunulmuştur. Çelik makaslar üzerinde yükselen platform üzerinde yükselen hapishanede, aynı zamanda bir deniz feneri görünümü yaratılmıştır. Denizde yolunu kaybeden denizcilere doğru yönü göstermesi bakımından umudu simgeleyen deniz fenerleri, bu projede, karanlık bir hapishane ortamında sürekli hatalarını düşünen mahkumlar için bir metafor olarak kullanılmış ve tasarlanan deniz fenerinde umudu yeniden bulacakları varsayılmıştır (Şekil 4.42) (Tablo 4.21) (Arch8, bt).

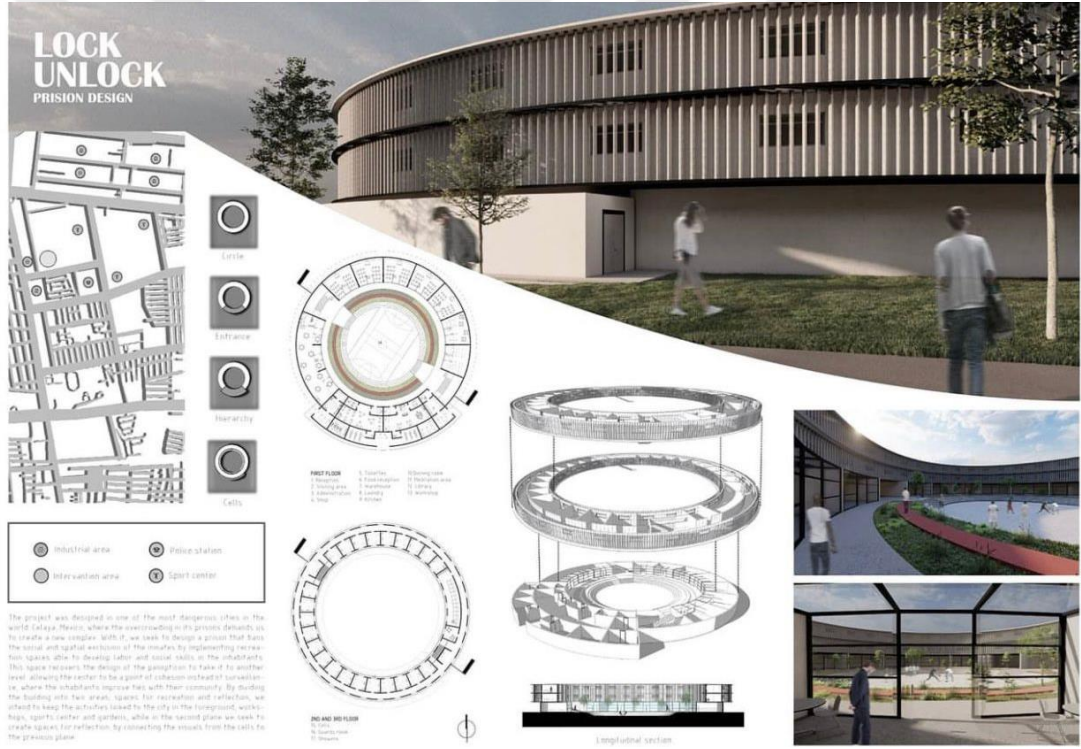

Şekil 4.42 Lock/Unlock-The Lighthouse adlı projenin poster (Arch8, bt)

4.2.2.4.4 Lock Unlock Prison (Mansiyon)

Proje alanı olarak, Dünya'nın en tehlikeli bölgelerinden biri olan Meksika'nın Celaya kenti seçilmiştir. Buradaki hapishanelerin aşırı yoğunluğuna çözüm getirmek amacıyla, Celaya'da yeni bir hapishane kompleksi tasarlanması gerektiği düşünülmüştür.

Projede, mahkûmların mesleki ve sosyal becerilerini geliştirebilecekleri alanlar tasarlanmış, böylelikle hem sosyalleşmeleri hem de serbest kaldıklarında meslek sahibi olabilmeleri amaçlanmıştır. Öneride, ikonik panoptikon modeline gönderme yapılarak dairesel hapisane tasarımı başka bir seviyeye taşınmıştır. Panoptikon modelinin merkezinde bulunan gözetleme kulesi kaldırılmış, yerine mahkûmların toplanarak sosyal ilişkilerini güçlendirebileceği bir ortak alan yerleştirilmiştir. Mahkûmun rehabilitasyonunu destekleyen, atölye, spor merkezi ve bahçe gibi, ön planda olması istenen ortak alanlar zemin kattadır. Mahkûmların hücreleri ise hem avluyu hem de dışarıyı görebilecek şekilde üst katlara yerleştirilmiştir. Ayrıca cephe tasarımında kullanılan dikmeler aracılığıyla, tipik güvenlik önlemlerine gönderme yapılmıştır (Şekil 4.43) (Tablo 4.22) (Arch8, bt).

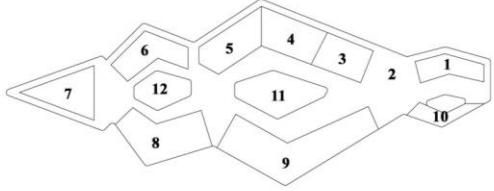
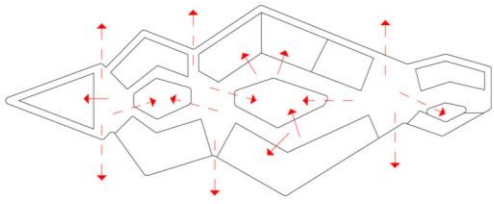
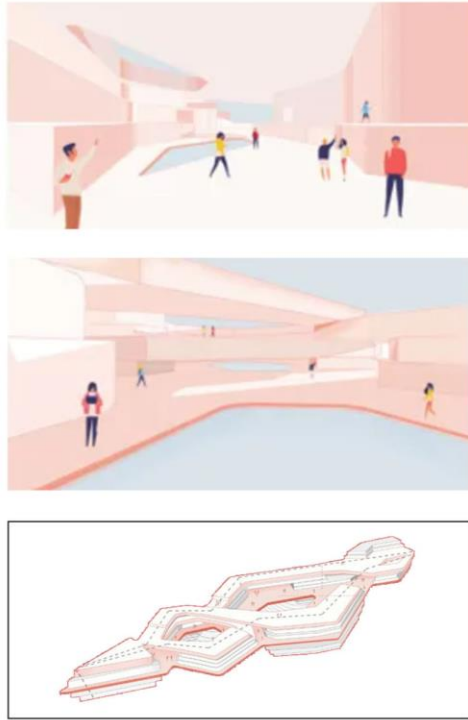
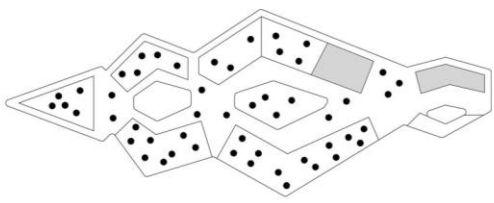

Şekil 4.43 Lock/Unlock-Lock Unlock Prison adlı projenin poster (Arch8, bt)

Tablo 4.19 Lock/Unlock-Malmö Prison Extension

4.2.2.4.1 Malmö Prison Extension	
Yarışma adı: Lock/Unlock Yarışma yeri: (Serbest)-İsveç, Malmö Yarışma yılı: 2021 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: Arch8 Ödül: Birinci ödül Tasarlayan: Andrew Jiao, Diana Nigmatullina Güvenlik sınıfı: Orta güvenlikli Kapasite: 50 kişi	Yerleşim planı: Tip kat planı Perspektif kesit 1- Sirkülasyon alanı 2- Hücreler 3- Aile görüş bölümü 4- Atölyeler 5- Mahkum-aile ortak bölüm 6- Ana güvenlik bölümü 7- Giriş, market 8- Yarı açık egzersiz alanı
Anahtar kavramlar: - Mevcut bir hapisaneye eklenme - Mahkum-aile bağlantısının tesis içinde sürdürülmesi - Mesleki eğitim - Mahkumların gelir elde etmesi - Metal malzeme metaforu	Mahkum-çevre ilişkisi: Tip kat planı Perspektif kesit
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi: Tip kat planı Perspektif kesit ● Toplum
Semboller: — Çevre sınırı — Görsele erişim — Kontrol Alanı — Gözetleyen — Bina sınırı — Fiziksel erişim — Hücre/Oda — Gözetlenen	

Tablo 4.20 Lock/Unlock-Horizon

4.2.2.4.2 Horizon	
Yarışma adı: Lock/Unlock Yarışma yeri: (Serbest)-Belirtilmemiş Yarışma yılı: 2021 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: Arch8 Ödül: İkinci ödül Tasarlayan: Priyanshi Hiran, Vanshika Arora, Shivani Pisat Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 50 kişi	Yerleşim planı: 1- Kontrol noktası 2- Açık ziyaret bölümü 3- Ana güvenlik bölümü 4- Yemek yeme alanı 5- Ortak mutfak 6- Mahkum odaları (toplu) 7- Rekreatyon alanı 8- Mahkum odaları (hücre) 9- Bitki yetiştirme bölümü 10- Servis alanı 11- Yüzme alanı 12- Balık tutma alanı
Anahtar kavramlar: -Yüzen hapisane -Yenilenebilir enerji kullanımı -Yeni uğraşlar edindirme (balıkçılık, çiftçilik) -Sorumluluk bilinci	Mahkum-çevre ilişkisi:
Görseller:	Mahkum-gözetim ilişkisi:
Semboller: — Çevre sınırı — Görsele erişim ■ Kontrol Alanı ● Gözetleyen — Bina sınırı — Fiziksel erişim □ Hücre/Oda ● Gözetlenen	

Tablo 4.21 Lock/Unlock-The Lighthouse

4.2.2.4.3 The Lighthouse

Yarışma adı: Lock/Unlock

Yarışma yeri: (Serbest)-Hint Okyanusu

Yarışma yılı: 2021

Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması

Düzenleyen: Arch8

Ödül: Üçüncü ödül

Tasarlayan: Christin K. M. Mathew, Priyom Banerjee, Prayas Biswas

Güvenlik sınıfı: Orta güvenlikli

Kapasite: 50 kişi

Anahtar kavramlar:

- Referans yapı olarak eski bir petrol platformuna yerleşim
- Mesleki eğitim
- Psikolojik destek
- Deniz feneri metaforu

Görseller:

Semboller:

- — — — Çevre sınırı
- — — — Bina sınırı
- — — — Görsel erişim
- — — — Fiziksel erişim
- Kontrol Alanı
- Hücre/Oda
- Gözetleyen
- Gözetlenen

Yerleşim planı:

Zemin kat planı

1. kat planı

2. kat planı

1- Sirkülasyon alanı

2- Ana güvenlik bölümü

3- Mahkum odaları

4- Atık bölümü

5- Servis alanları

6- Kütüphane

7- Köprüler

8- Mesleki eğitim bölümü

9- Sera

10- Terapi bölümü

11- Gözetleme kulesi

Mahkum-çevre ilişkisi:

Zemin kat planı

1. kat planı

2. kat planı

Mahkum-gözetim ilişkisi:

Zemin kat planı

1. kat planı

2. kat planı

Tablo 4.22 Lock/Unlock-Lock Unlock Prison

4.2.2.4.4 Lock Unlock Prison Yarışma adı: Lock/Unlock Yarışma yeri: (Serbest)-Meksika, Celaya Yarışma yılı: 2021 Yarışma türü: Uluslararası, açık, mimari fikir yarışması Düzenleyen: Arch8 Ödül: Mansiyon Tasarlayan: Clara Abigail Rivera Loreda, Ericka Karina Vargas Sancjez, Pablo Armando Hernandez Gomar Güvenlik sınıfı: Orta güvenli Kapasite: 50 kişi Anahtar kavramlar: -Panoptikon eleştirisi -Mesleki eğitim -Sosyal becerilerin geliştirilmesi	Yerleşim planı: Zemin kat planı 1. ve 2. kat planı 1- Resepsiyon 5- Eğitim 9- Hücresel 2- Güvenlik bölümü 6- Atölyeler 10- Servis alanları 3- Ziyaret bölümü 7- Sirkülasyon 4- Yemekhane 8- Rekreasyon
Görseller:	Mahkum-çevre ilişkisi: Zemin kat planı 1. ve 2. kat planı
Semboller: — · — Çevre sınırı — Bina sınırı — · — Görsel erişim — Fiziksel erişim ■ Kontrol Alanı □ Hücre/Oda ● Gözetleyen ● Gözetlenen	Mahkum-gözetim ilişkisi: Zemin kat planı 1. ve 2. kat planı

BÖLÜM BEŞ

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanoğlunun varlığıyla beraber başladığı düşünülen ceza tarihi, toplu yaşamın başlangıcından bu yana geçen binlerce yıllık süreçte pek çok değişikliğe şahit olmuştur. Tarihteki en eski kanunnameye göre ‘göze göz’ anlayışıyla başlayan cezalandırma, Orta Çağ’a kadar, işkence, vücut bütünlüğünün bozulması ve yaşamın sonlandırılması gibi uygulamalar vasıtasıyla devam etmiştir. O döneme kadar ikinci planda kalan hapis cezaları, Orta Çağ’da asıl amacı hapsetme olmayan ve politik gücün göstergesi olan, kale, şato, manastır, şehir kapısı ve zindanlar gibi mekânlarda infaz edilmiştir. Ardından reform hareketleri sırasında hümanist düşüncenin gelişmesiyle beraber, ölüm cezaları yerine özgürlüğün kısıtlanması ve bireyin haklarının askıya alınması gibi fikirler ortaya atılmıştır. Bu doğrultuda on altıncı yüzyılda, asıl amacı hapsetmek olan mekânlar üretilmeye başlanmış ve bedensel cezalar yerini kapatılmaya bırakmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar bazı hapishane sistemleri geliştirilmiş ve bu sistemlerde, yalnızlaştırma, sessizleştirme ve sürekli baskı altında tutma gibi disiplin sağlamaya yönelik yaklaşımlar sergilenmiştir. Yirminci yüzyıla gelindiğinde, gözetim mekanizması korunarak hükümlülerin birbirleri ile iletişime geçmelerine ve kendilerine daha fazla kişisel alan sunulmasına fırsat sağlayan bir anlayış geliştirilmiş, hapishane mimarisinde farklı model arayışları başlamıştır.

Günümüzde ise mimarinin kullanıcı davranışını yönlendirebilme ve bireyi rehabilite etme gibi etkileri üzerinde durulmakta, bu nedenle cezaevleri konusunda, tasarımcıların bakış açıları da dikkate alınmaktadır. Tarihsel süreçte, tasarım disiplinine uzak kimseler tarafından üretilen örnekler ve başarısızlıkları göz önünde bulundurulduğunda, artık tasarımcıların da söz sahibi olmalarının ve çok yönlü olarak ele alınması gereken bu konunun mimarlık disiplini içinde de değerlendirilmesinin gerektiği görülmektedir. Son zamanlarda, özellikle Kuzey Avrupa ülkeleri gibi refah düzeyi yüksek olan ülkelerde hapishaneler, tasarımcılara daha kolektif ve yapıcı bir ortam sunan, mimari yarışmalar beraberinde elde edilmektedir. Ayrıca yine uluslararası platformda, mimari proje yarışmalarının yanı sıra, farklı proje alanı, kapasite ve güvenlik düzeylerine yönelik tasarım önerileri arayan mimari fikir yarışmaları da düzenlenmektedir.

Tez kapsamında, cezaevi mimarlığındaki yeni yaklaşımların hem fikirler hem de projeler üzerinden irdelenebilmesini mümkün kılmaları bakımından, uluslararası yarışmalarla elde edilen cezaevi projelerinden örnekler ve uluslararası mimari fikir yarışmalarının ödül gruplarından örnekler incelenmiştir. Araştırma sırasında elde edilen veriler doğrultusunda tablolar oluşturulmuş ve projeler, anahtar kavramlar ve önerilen mahkûm-gözetim-çevre ilişkileri üzerinden okunmuştur. İki aşamada gerçekleştirilen değerlendirmede ilk olarak uluslararası mimari yarışmalarla elde edilen cezaevi projelerinden örnekler incelenmiştir (Tablo 4.23). Bu örnekler şu şekilde özetlenebilir;

Tablo 4.23 Uluslararası mimari yarışmalarla elde edilen cezaevi projelerinden örnekler

Proje Adı	Anahtar Kavramlar	Tasarım
East Jutland State Prison	Yumuşak karakteristik, dinamik güvenlik, sosyalleşme, köy kurgusu, küçük ve yönetilebilir birimler	
Halden Prison	Günlük yaşam taklidi, dinamik güvenlik, katı dış sınırlar-esnek iç sınırlar, sosyalleşme, mesleki eğitim	
Storstrøm Prison	Yumuşak karakteristik, zihinsel ve fiziksel refah, dinamik güvenlik, kentsel çevre taklidi, gün ışığının maksimum kullanımı	

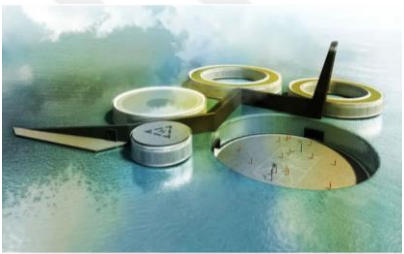
Holmsheidi Prison	Güvenlik merkezli yaklaşım, avlulu kurgu, çıkıntılı hücre tasarımı, doğal çevreyle uyum, net şekilde tanımlanmış sınırlar	
Nuuk Prison	Köy kurgusu, dinamik güvenlik, kesintisiz deniz manzarası, günlük yaşam taklidi, esneklik	

Yukarıdaki tabloda, incelenen örneklerde öne çıkan kavramlara işaret edilmiştir ve ortak olarak değinilen noktalar şu şekilde sıralanabilir;

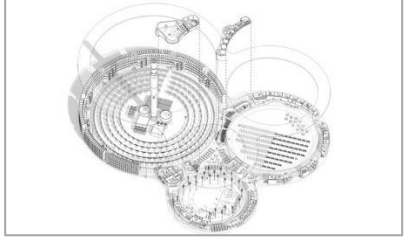
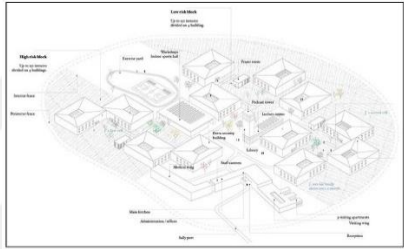
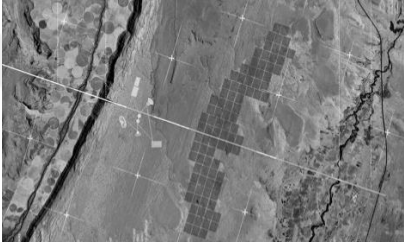
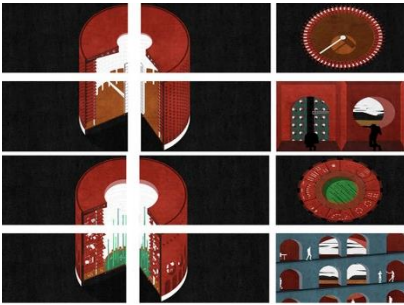
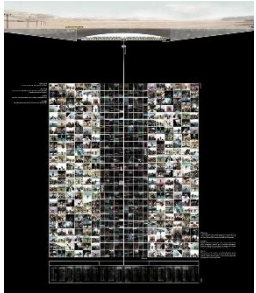
- Kurumsallıktan uzak, daha yumuşak bir yapı karakteristiğinde olan tesis tasarımları
- Tesis içindeki esnek kurguyu kolaylaştırması bakımından çevreye karşı katı güvenlik önlemlerinin alınması
- 20. Yüzyılda önerilen cezaevi tipolojilerine benzer plan kurguları (kampüs modeli, avlu modeli, telefon direği modeli)
- Tesis içinde kentsel çevrenin taklit edilmesi ve mahkûma ‘tanıdık’ bir ortam sunulması
- Mahkûmların bir araya gelebilmeleri ve iletişim kurarak sosyalleşebilmeleri amacıyla oluşturulan açık/kapalı ortak alanlar
- Mahkûm üzerinde olumlu etki göstereceği varsayılarak, dışarıyla görsel temasın sürdürülmesini ve gün ışığından daha fazla yararlanılmasını sağlayan açıklık tasarımları
- Mahkûmlar ve güvenlik memurları arasında pozitif ilişkiler kurularak dinamik güvenliğin sağlanması
- Mahkûmların becerilerini geliştirebilmeleri ya da meslek edinebilmeleri için desteklenen eğitim mekanizması

İkinci aşamada, uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler incelenmiştir (Tablo 4.24). Bu örnekler ise şu şekilde özetlenebilir;

Tablo 4.24 Uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler

Proje Adı	Anahtar Kavramlar	Tasarım
Ocean Platform Prison	Yükseltilmiş ada görünümü, güvenlik, mahkumların tasnif edilmesi, hücreler arası görsel iletişim, panoptikon eleştirisi	
Buoy Prison	Modüler tasarım, yenilenebilir enerji kullanımı, mahkumların tasnif edilmesi, tipik güvenlik elemanlarına karşı eleştiri, gün ışığının grafiksel kullanımı	
Atoll Prison	Sürdürülebilirlik, köşesiz formlar, doğayla uyumlu tasarım, kontrol kulesi	
Outsiders.in Prison	Yenilenebilir enerji kullanımı, küre formu, mahkûma tanıdık bir ortam sunma, zaman sembolü, umut	

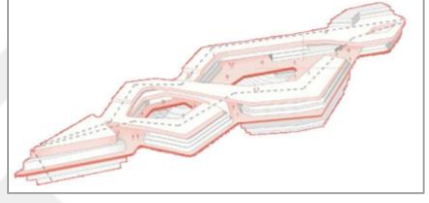
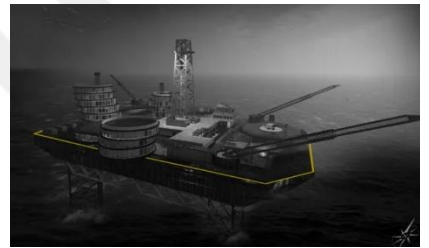
Tablo 4.24 Uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler

Proje Adı	Anahtar Kavramlar	Tasarım
(Proto) Prison	Toplumla etkileşim, alternatif enerji çalışmaları, mesleki eğitim, panoptikon eleştirisi, esnek güvenlik önlemleri	
To the Moon and Back Again	Kentsel çevre taklidi, sosyalleşme, rahatsız edici olmayan fiziksel sınırlar, avlulu kurgu, mahkumların tasnif edilmesi	
Borderlerness Prison	Sınırsızlığın sınır olarak kullanılması, eğitim, modüler tasarım, kontrol kulesi	
Catharsis	Aşamalı ceza süreci, panoptikon eleştirisi, ahlaki gelişim, cezanın bir bölümünün tesis dışında sürdürülmesi	
Plug-In Prison	Yeraltına yerleşim, aşamalı ceza süreci, sanal kontrol, farkındalık	

Tablo 4.24 Uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler

Proje Adı	Anahtar Kavramlar	Tasarım
Botanical Exchange	Çiftçilik-tarım-zanaatkarlık, açık sera kurgusu, mekânı yumuşatan yeşil alan manzaraları, dinamik güvenlik, sosyalleşme	
Communiversity	Topluluk bilinci, kampüs kurgusu, aşamalı ceza süreci, eğitim	
Behind the Walls: A Canopy for Repentance	Kampüs kurgusu, doğa-mahkûm arasında bağ kurma, dinamik güvenlik, sosyalleşme	
The Funnel	Kintsugi metaforu, aşamalı ceza süreci, mesleki eğitim, serbest bırakılan mahkumlara sosyal destek	

Tablo 4.24 Uluslararası mimari fikir yarışmalarından örnekler

Proje Adı	Anahtar Kavramlar	Tasarım
Malmö Prison Extension	Mevcut bir hapishaneye eklenme, mahkûm-aile bağlantısının tesis içinde sürdürülmesi, mesleki eğitim, mahkûmların gelir elde etmesi, metal malzeme metaforu	
Horizon	Yüzen hapishane, yenilenebilir enerji kullanımı, yeni uğraşlar edindirme (balıkçılık, çiftçilik), sorumluluk bilinci	
The Lighthouse	Referans yapı olarak eski bir petrol platformuna yerleşim, mesleki eğitim, psikolojik destek, deniz feneri metaforu	
Lock Unlock Prison	Panoptikon eleştirisi, mesleki eğitim, sosyal becerilerin geliştirilmesi	

Yukarıdaki tabloda, incelenen örneklerde öne çıkan kavramlara işaret edilmiştir ve ortak olarak değinilen noktalar şu şekilde sıralanabilir;

- Çevreye karşı daha yumuşak güvenlik önlemlerinin alınması
- Geometrik form arayışı
- Tipik güvenlik elemanlarına karşı eleştirel yaklaşım

- Mahkûmların bir araya gelebilmeleri ve iletişim kurarak sosyalleşebilmeleri amacıyla oluşturulan açık/kapalı ortak alanlar
- Dışarıyla görsel temasın sürdürülmesini ve gün ışığından daha fazla yararlanılmasını sağlayan açıklık tasarımları
- Panoptikon modelinin önerdiği gözetleme stratejisine karşı eleştirel yaklaşım
- Mahkûmlar ve güvenlik memurları arasında pozitif ilişkiler kurularak dinamik güvenliğin sağlanması
- Mahkûmların güvenlik derecelerine ya da gösterdikleri gelişime göre tasnif edilmesi
- Ceza sürecinin aşamalara ayrılması
- Mahkûmların becerilerini geliştirebilmeleri ya da meslek edinebilmeleri için desteklenen eğitim mekanizması
- Alternatif enerji kaynaklarının kullanılması
- Mahkûmların hikayelerini temsil eden metaforik yaklaşımlar
- Mahkûmun, doğa ile bağ kurabileceği hobilere teşvik edilmesi
- Mahkûmun toplumla iletişiminin güçlendirilmesi adına yakınlarının veya gönüllülerin tesise girişine izin verilmesi

Çalışma boyunca karşılaşılan yaklaşımların, suç davranışının altında yatabilen psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. gibi nedenlere yönelik çözüm arayışında oldukları ve mahkûmun serbest kaldıktan sonraki sürecine yatırım yapmayı hedefledikleri açıktır. Aynı zamanda mahkumlarda bir bilinç uyandırılmaya çalışıldığı ve serbest kaldıktan sonra tekrar suç işleme eğilimlerinin önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilir. Örneğin, bu alandaki önemli örneklerden biri olan Halden Hapishanesi'nin verilerine göre, tasarlanan insancıl tesiste ceza süresini tamamlayan mahkumların serbest kaldıktan sonra tekrar suç işleyip geri dönme oranları yüzde 30'a kadar düşürülmüştür ve bu oranın, tekrar suç işleme eğilimi konusunda dünya sıralamasındaki en düşük oran olduğu belirtilmiştir (Rowe ve Mcgown, 2018).

Tasarımcıların cezaevi mimarisinin geleceğini şekillendirmedeki rolü yirmi birinci yüzyılda önemli ölçüde değişmiştir. Artık tipik güvenlik ve hapsedme yaklaşımlarıyla sınırlandırılmayan tasarımların, mahkumların ceza süreçlerindeki rehabilitasyonunu, serbest kaldıktan sonra toplumla tekrar entegrasyonunu ve genel anlamda refahını sağlama gücüne sahip olduğu söylenebilir. İnsan merkezli yaklaşımların varlığı, geçmişten günümüze, suçluya bakış açısının, cezalandırma yöntemlerinin ve kapatılma mekânlarının ne denli değiştiğini gözler önüne sermektedir. Katı ve korkutucu yapıların yerini umut ve dönüşüm vaat eden yapılara bıraktığı gözlenmektedir.

Öte yandan tez kapsamında incelenen proje örneklerinin bir kısmının refah düzeyi yüksek olan ülkelerde elde edildikleri düşünüldüğünde, sergilenen yaklaşımlar ve alınan tasarım kararları, bulunulan bölgenin ceza sistemiyle doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Buna örnek olarak Norveç'te müebbet hapis cezası olmadığından, tamamen mahkûmun serbest kaldıktan sonraki sürecine odaklanması ya da Kuzey Avrupa ülkelerinde, yaşam standartlarının yüksekliğine bağlı olarak, cezaevlerindeki iyi koşulların mahkumlar için cazip olmaması ve normal şartlarda orada barınmaya ihtiyaç duymamaları verilebilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, projelerde önerilen yenilikçi cezaevi modellerinin, farklı ceza sistemlerine ve farklı toplumsal yapılara sahip başka ülkelerdeki uygulanabilirlikleri sorgulanabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağcakale, S. (2010). *Ceza mimarlığı*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Akgündüz, S. N. (2010). *Tanzimat dönemi Osmanlı ceza hukuku uygulaması*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Alacakaptan, U. (1975). *Suçun unsurları*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Allen, H. E., Latessa, E. J. ve Ponder, B. S. (2016). *Corrections in America: An introduction* (14. Baskı). Pearson Publishing.
- Arch8. (b.t.) *Lock/Unlock*. Erişim tarihi: 27 Temmuz 2023, <https://arch8.in/lock-unlock-winners/>
- Archdaily. (b.t.). *Anstalten Correctional Facility / SHL + Friis & Moltke*. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, https://www.archdaily.com/967291/anstalten-correctional-facility-shl-plus-friis-and-moltke?ad_medium=widget&ad_name=%20more%20from-country-article-show
- Archdaily. (b.t.). *Storstrøm Hapishanesi / CF Møller*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2023, <https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller>
- Architizer. (b.t.). *Holmsheidi Prison*. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, <https://architizer.com/projects/holmsheidi-prison/>
- Arkís Arkitektar. (b.t.). *Holmsheidi*. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, <https://www.ark.is/verk/fangelsi-holmsheidi>
- Árni Sæberg. (12 Şubat 2021). *Fangelsin nánast fullnýtt* (Hapishane neredeyse doldu). Mbl.is. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, https://www.mbl.is/frettir/innlent/2021/02/12/fangelsin_nanast_fullnytt/?ref=morenews
- Artuk, M. ve Alşahin, M. (2016). Hapis cezalarının ve cezaevlerinin tarihi gelişimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 297-338.

- Auburn Correctional Facility. (16 Nisan 2023). *Wikipedia*.
https://en.wikipedia.org/wiki/Auburn_Correctional_Facility
- Balı, M. (2021). *Türkiye’de ceza infaz kurumları ve tipleri (1923-2018)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Belge, E. (2019). *Türkiye’de 2010-2017 yılları arasında tarihi çevrelerde düzenlenmiş mimari yarışmalar sonucu ödül almış yeni tasarımlarda bağlamsal analiz*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Benko, J. (26 Mart 2015). The radical humaneness of Norway’s Halden Prison. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html>
- CF Møller Architects. (2017). *Storstrøm Prison, North Falster*.
https://www.euopris.org/wp-content/uploads/2018/01/Overview-Press-Material_Storstr%C3%B8m-Prison-Falster.pdf
- CF Møller Architects (b.t.) *Storstrøm Prison*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2023, <https://www.cfmoller.com/g/Inauguration-of-Denmarks-new-state-prison-i17749.html>
- Combo Competitions. (b.t.) *Prison Puzzle*. Erişim tarihi: 25 Temmuz 2023, <https://www.combocompetitions.com/prison-puzzle>
- Çıkırıkçı, B. (2021). *Mimari yarışmaların ekolojik söylem ve pratikleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Çınar, H. (2021). *Impact of technology in architectural competitions: Berlin after the reunification*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Davis, O. (5 Ekim 2017). *A prison without walls? The Mettray reformatory*. Oxford University Press. <https://blog.oup.com/2017/10/mettray-reformatory-french-history/>
- Demirbaş, T. (2000). Cezaevleri gerçeği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, 235-247.
- Demirbaş, T. (2010). *Kriminoloji* (3. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Demirbaş, T. (2014). *Ceza hukuku genel hükümler* (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Demirkent, D. (2017). Adaleti sağlamak değil, hakikati inşa etmek: Engizisyon yargılama usulü. *Ankara Barosu Dergisi*, 2017(2), 205-217. <https://doi.org/10.30915/abd.463670>
- Dokgöz, G. D. (2002). *Cezaevi mimarlığı mekansal organizasyonlarının cezalandırma sistemlerine bağlı olarak tipolojik analizi*. [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü.
- Doğan, F. K. (2009). *Cezanın amacı ve hapis cezası*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Durkheim, E. (1995). *Toplumbilimsel yöntemin kuralları* (1. Baskı). (C.B. Akal, Çev.). Engin Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2018). Ceza evriminin iki kanunu. (H. B. Polat Çev.). *Küresel Bakış*, 8 (24), 85-109.
- E-architect. (12 Mart 2013). *New Ocean Platform Prison Competition*. Erişim tarihi: 26 Temmuz 2023, https://www.e-architect.com/competitions/ocean-platform-prison-competition?expand_article=1
- Emberson, J. S. (2016). *The architecture of confinement: Positively influencing rehabilitation and reintegration*. [Doktora Tezi]. University of Hawaii.
- Enner Mark Prison. (11 Aralık 2022). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Enner_Mark_Prison
- Emiroğlu, D. (2003). *Cezaevi mimarisi üzerine bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Eren, M. (2022). Bir ceza yöntemi olarak mahpusların çalıştırılması. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 37(6), 414-436.
- Eren, M. (2013). Osmanlı'dan günümüze Türkiye hapishanelerinin üç dönemi. *Toplum ve Kuram Dergisi*, 8, 93-110.
- Ergüden, I. (2007). *Hapishane Çağı: Kapatılan insan* (1. Baskı). Versus Yayıncılık.

- Esgin, M. (2012). Engizisyonun günümüze hatırlattıkları. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012(1), 92-99.
- EU-Mies Van der Rohe Award. (b.t.). *Holmheidi*. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, <https://miesarch.com/work/3427>
- Fairweather, L., Vetere, E., Cacciapuoti, B., Eriksson, T. ve Leone, U. (1975). *Prison Architecture: An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design* (1. Baskı). Architectural Press.
- Foucault, M. (2015). *Büyük kapatılma* (4. Baskı). (F. Keskin ve I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu* (8. Baskı). (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Friis & Moltke Architects. (b.t.). *New Prison in Nuuk*. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, <https://friis-moltke.com/architecture/civic/new-prison-in-nuuk-greenland/>
- Friis & Moltke Architects. (b.t.) *State Prison in East Jutland*. Erişim tarihi: 21 Temmuz 2023, <https://friis-moltke.com/architecture/civic/state-prison-in-east-jutland/>
- Gökmen, H. S. (2018). Yarışma kültürüne katkılar. *Mimarlık Dergisi*, 400, 37-39.
- Gökulu, G. (2019). Suç kuramları: Biyolojik ve psikolojik yaklaşımlar: Eleştirel bir değerlendirme. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(4), 1471-1478.
- Gunnlaugsson, H. (2021). Criminal justice in a small Nordic country: The case of Iceland. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 2021(1), 27-45.
- Gül, N. (2015). *Dünya'da ve ülkemizde cezaevi mimarlığı ve güncel tasarım ölçütlerinin irdelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Gülşen, R. (1993). *Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında çağdaş sistem*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Halden Prison. (29 Nisan 2023). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Halden_Prison

- HLM Arkitektur. (b.t.). *Halden Prison*. Erişim tarihi: 22 Temmuz 2023, <https://hlm.no/en/projects/halden-prison>
- Işıқтаç, Y. (2013). Ceza adaleti açısından hapis cezası ve rehabilitasyon ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 625-638.
- İçli, T. G. (1994). *Kriminoloji*. Bizim Büro Basımevi.
- Johnston, N. (2000). *Forms of constraint: A history of prison architecture*. University of Illinois Press.
- Lazarus, S. (16 Mart 2018). *Humane prison to bring Greenland's most dangerous criminals home*. CNN. <https://edition.cnn.com/2018/03/16/europe/humane-prison-greenland/index.html>
- Leung, J. (13 Ağustos 2014). *Halden Prison (Erik Møller Architects & HLM Architects)*. MoMA. Erişim tarihi: 22 Temmuz 2023, <https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2013/designandviolence/halden-prison-erik-moller-architects-hlm-architects/>
- Lipstadt, H. (1989). *The experimental tradition: Essays on competition in architecture*. Princeton Architectural Press.
- Lyons, L. (2017). *Cezalandırmanın tarihi* (1. Baskı). Paris Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mcgowen, R. (1995). The well-ordered prison: England, 1780-1865. *The oxford history of the prison: The practice of punishment in western society* içinde (79-110). Oxford University Press.
- Merdin, E. (24 Eylül 2020). *Yedikule Hisarı 'nda restorasyon süreci başlıyor*. Arkitera. Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2023, <https://www.arkitera.com/haber/yedikule-hisarinda-restorasyon-sureci-basliyor/>
- Mettray Penal Colony. (31 Ocak 2023). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Mettray_Penal_Colony

- Minnesota Historical Society Library. (b.t.). State Prisons: Historical Inmate Records. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2023, <https://libguides.mnhs.org/prison/stillwater>
- Morris, N. ve Rothman, D. J. (1995). *The oxford history of the prison: The practice of punishment in western society*. Oxford University Press.
- Nalbantoğlu, O. (2011). Proje yarışmaları sürecine eleştirel bir bakış. *Planlama*, 51 (1-2), 67-69.
- Özden, A. T. (2012). Kent merkezinde kapatılma: Panoptikon Hapishanesi ve Şikago İslah Evi karşılaştırması üzerinden hapishane, denetim ve mimari tasarım ilişkisi. *Mimarlık Dergisi*, 363.
- Özkan, M. (2022). Tanzimat sonrası Osmanlı ceza hukuku düzenlemeleri. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 15, 241-277.
- Özkan, R. (1998). *Cezaevlerinin eğitici ve ıslah edici boyutu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Peters, E. M. (1995). Prison before the prison: The ancient and medieval worlds. *The oxford history of the prison: The practice of punishment in western society* içinde (3-48). Oxford University Press.
- Petersen, T. B. (2013). *Material matters-The social choreography of the State Prison of Eastern Jutland*. University of Southern Denmark. https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/isk/forskningspublikationer/rask/rask+39/trinebrun_4kor.pdf
- Pevsner, N. (1976). *A history of building types*. Thames and Huston.
- Rahimov, İ. (2014). *Suç ve ceza*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Ripley, C. (2006). Safe as houses the Mettray Colony as seen by Jean Genet. *Space and Culture*, 9(4), 400-417. <https://doi.org/10.1177/1206331206292549>
- Ritzer, G. (2005). *Encyclopedia of social theory*. Sage Publications.
- Rothman, D. J. (1995). Perfecting the prison: United States, 1789-1865. *The oxford history of the prison: The practice of punishment in western society* içinde (111-130). Oxford University Press.

- Rowe, R. (Anlatıcı) ve McGown, E. (Yönetmen). (2018). (3. Sezon, 4. Bölüm) [Belgesel serisi bölümü]. LaRoche, O. (Baş yapımcı), *Inside the world's toughest prisons*. Emporium Productions; Netflix.
- Rowe, R. (Anlatıcı) ve McGown, E. (Yönetmen). (2021). (5. Sezon, 3. Bölüm) [Belgesel serisi bölümü]. LaRoche, O. (Baş yapımcı), *Inside the world's toughest prisons*. Emporium Productions; Netflix.
- Sawant, H. (b.t.). *Prison Architecture: Towards a More Secure Yet Humane Prison Design*. Erişim tarihi: 31 Mayıs 2023, https://thedesigngesture.com/prison-architecture/#Volume_and_form
- Sayar, Y. (2004). Türkiye’de mimari proje yarışmaları 1930-2000: Bir değerlendirme. *Mimarlık Dergisi*, 320.
- Saygılı, A. (2004). Mikro-iktidarın bir fiziği: Hapishane. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53(2), 178-194. https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000474
- Snyder, R. (2014). *The power of architecture: Architecture of power*. [Yüksek Lisans Tezi]. University of Cincinnati.
- Şanlı, E. (2020). *Ceza infaz kurumlarının mimarisi ve tarihsel gelişimi*. Academia. https://www.academia.edu/38423793/Ceza_%C4%B0nfaz_Kurumlar%C4%B1n_%C4%B1n_Mimarisi_ve_Tarihsel_Geli%C5%9Fimi
- Şengül, K. (2020). *Orta Çağ'da Ceza ve İdam Şekilleri*. Academia. https://www.academia.edu/44594799/Orta_%C3%87a%C4%9Fda_Ceza_ve_%C4%B0dam_%C5%9Eekilleri
- Tarihe Bakış. (2014). *Yedikule Zindanları*. Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2023, <https://edizroma.blogspot.com/2014/09/yedikule-zindanlari.html>
- Tosun, E. (b.t.). *Suç sosyolojisi*. Academia. https://www.academia.edu/41472680/Su%C3%A7_Sosyolojisi
- Türkiye’deki cezaevleri. (23 Kasım 2022). *Wikipedia*. https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_cezaevleri

- Türkmen, M. (2017). Cezaya alternatif bakışlar ve yeni bir disiplin olarak ceza sosyolojisinin imkânı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(52), 704-720. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1929>
- Uni.xyz (b.t.) *Switching Prisons*. Erişim tarihi: 27 Temmuz 2023, <https://uni.xyz/competitions/switching-prisons/entries>
- Van, M. (1999). *Suç önlemeye yönelik Türkiye'ye yönelik bir eğitim stratejisi*. [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Vinnitskaya, I. (29 Temmuz 2011). *Halden Prison / Erik Møller Arkitekter + HLM arkitektur- The most humane prison in the world*. Archdaily. Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2023, <https://www.archdaily.com/154665/halden-prison-erik-moller-arkitekter-the-most-humane-prison-in-the-world>
- Vinnitskaya, I. (22 Aralık 2010). *New Danish State Prison/ CF Møller Architects*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2023, <https://www.archdaily.com/97562/new-danish-state-prison-c-f-m%25c3%25b8ller-architects>
- Vox. (12 Nisan 2019). *How Norway designed a more humane prison* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=5v13wrVEQ2M>
- Yayak, A. (2009). *Türkiye cezaevlerindeki ıslah-rehabilitasyon çalışmalarının diğer ülkelerin uygulamalarıyla karşılaştırılması*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yıldız, Ö. (2015). Osmanlı hapishaneleri üzerine bir değerlendirme: Karesi hapishanesi örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 9(17), 91-111. <https://doi.org/10.19060/gab.10180>
- Yükselbaba, Ü. (2017). Emile Durkheim'a göre toplum, düzen ve hukuk: Hukukun ve cezanın evrimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 75(1), 191-226.